Fr. Bettex

Wainojen aikana

Kertomuksia
kasvavalle nuorisolle V

Hinta 2 mk.

Sortawala,
Karjalan Kirjakauppa- ja Kustannusliike.

Wainojen aikana

Hugenotin muistelmia

Jean Martelle.

Franskankielisen alkuteoksen mukaan

F. Bettex

Suomensi

Samuli S.

Sortawala,
Karjalan Kirjakauppa- ja Kustannusliike
1901

Sortawalassa,
Sortawalan kirjapainossa, 1901.

Esipuhe.

Lähes wiisikymmentä wuotta sitten löydettiin tämä kertomus alkuperäisenään eräästä wanhasta yksityiskirjastosta Lyonin kaupungissa Franskanmaalla. Jonkun ajan perästä löydettiin wielä kaksi muuta kappaletta samoja muistelmia. Daniel Superville, muuan Hollantiin paennut reformilainen pappi, joka personallisesti tunsi tekijän, Jean Marteilhe'n, oli nämä muistelmat tarkastanut ja oikeiksi todistanut. Kaikki tapaukset ja nimet pitäwät myöskin yhtä alkuperäisten asiakirjain kanssa Franskan arkistoissa. Siihen nähden puolsi franskalainen historioitsija Michelet niitten julkaisemista, ne kun sisältäwät warsin huomattawan ja kaikin puolin luotettawan kuwauksen silloisista oloista.

Kertomuksen aihe on historian ihanimpia ja ylewimpiä. Siinä kerrotaan wiattoman, uskonsa tähden wainotun kristityn kärsimyksiä. Sanoihan jo muinaisaikoina wiisas Platoni, ett'ei ole mitään kauniimpaa ja jumalaisempaa kuin wiattoman wanhurskaan kärsimykset.

Kertomuksen onnellinen loppu tuottaa lukijalle suuren tyydytyksen, sillä huokaukset sulawat wihdoin yhdeksi ainoaksi kiitoksen soinnuksi. Hän saa todellisuuden maailmassa nähdä esimerkin siitä, kuinka Jumala oikeaan aikaan tietää tehdä lopun lastensa tuskista.

Muistelmat kertowat tämän uskonmiehen kärsimyksistä niin raikkaalla ja puolueettomalla tawalla, ne luo-

wat lukijan eteen silloisten olojen luonteesta niin sattuwan kuwauksen ja antawat noista hugenottien historiassa merkillisistä galereista niin selwän ja seikkaperäisen esityksen, että helposti ymmärtää sen mielenkiinnon, jolla Franskan protestantit wastaanottiwat tämän teoksen. Lukijaan ei saata olla waikuttamatta se iloisa, terweveräinen mielenrohkeus, jolla tämä nuori tunnustaja, ilman waikeroiwaa hempeämielisyyttä ja tekopyhyyttä, kuwailee waikeita waiheitansa, kuin myös se wilpittömyys, millä hän paljastaa omia heikkouksiansa.

Suomennoksesta, niinkuin saksalaisesta mukailustakin, on jätettu pois muutamia siwuhenkilöitä ja moniahta toisarwoinen seikka, joka ei kokonaiswaikutusta ensinkään wähennä.

Tuottakoon tämä suurten, uskossa woitokkaasti kestettyjen kärsimysten historia monelle nöyryytystä ja wielä useammalle uskon wahwistusta!

Lewitköön se suomalaisessa asussaan niin ylhäisen kartanoon kuin köyhänkin majaan! Hywä on ahdistusten aikoina lukea lujasta kestäwyydestä ja järkähtämättömästä pysymisestä siinä, mikä meille pyhää ja kallista on. Ei tule tuskat sattumoisin, eikä läylemät leikin lähde. Niiden käsittämiseen kysytään perustusta. Mutta muuta perustusta ei ole, waan se kuin pantu on.

Ensimmäinen luku.

Pako ja wangitseminen.

Minä, Jean Marteilhe *), olen syntynyt pienessä Bergerac'in kaupungissa Périgord'in maakunnassa Franskanmaalla wuonna 1684. Isäni oli kauppaliikettä harjoittawa porwari. Jumalan armosta olivat wanhempani aina eläneet oikean reformisen uskonnon hengessä ja pysyivät siinä lujina hamaan kuolemaansa saakka. He wiettivät nuhteetonta elämää, kaswattaen lapsiansa jumalanpelwossa, opettiwat heille ahkerasti oikean uskonnon perusteita ja pitiwät heitä loitolla paawilaisuuden erehdyksistä.

Wuonna 1700 pakotti uskonwaino minut pakenemaan isänmaastani. Waikk'en ollut silloin wielä kuin 16 wuotta wanha, ja waikka waellettawanani oli lähes 200 peninkulman (800 kilometrin) pituinen matka, täynnä monia ja suuria waaroja, läksin kumminkin, saadakseni turwapaikan Alankomaitten alueella.

Olen nyt totuuden mukaan kertowa, mitenkä minun matkalla käwi ja mitä kaikkea sain kokea, haikealla mielellä erottuani wanhemmistani, joita en sen koommin enään milloinkaan nähnyt.

---

*) Loppuun on liitetty osoitus, kuinka tämän kirjan muukalaiset nimet ja sanat owat äännettäwät.

Pakoni aihe oli seuraawa: Peruuttamalla n. s. Nantes'in ediktin *), oli kuningas Ludwig XIV kieltänyt Franskan protestanteilta wapaan uskonnonharjoituksen, uhaten galeriwankeudella niitä, jotka eiwät ottaneet kieltoa noudattaakseen tai koettiwat paeta maasta pois. Pian senjälkeen oli herttua de la Force, jesuittain yllyttämänä, pyytänyt kuninkaalta lupaa menmäkseen suurille tiluksilleen Périgord'in maakuntaan, kääntämään muka hugenotteja takaisin katoliseen uskoon.

Täten oli hän osannut niin imelästi imarrella howissa wallitsewaa mielipidettä, että moinen kunniakas ammatti hänelle kyllä annettiinkin. Ja niin hän läksi kuin läksikin Parisista, neljän jesuitan seurassa ja mukanaan henkiwartija-joukko ja palwelijoita.

Herttuan saapuessa de la Force nimiseen linnaansa, oli siellä häntä wastaanottamassa muitten muassa munan asianajaja, nimeltä Grenier, joka oli pyytänyt saada pitää herttualle terwetulijais-puheen. Tämä otti hänet juhlallisesti wastaan, istuen herttuallisella istuimellaan, neljän jesuitan ympäröimänä. Puhuja alkoi:

— Monseigneur! Teidän iso-isänne oli kuuluisa sotilas, teidän isänne oli kuuluisa pyhimys ja te, monseigneur, te olette kuuluisa metsästäjä.

Herttua keskeytti hänet, kysyen, mistä hän muka

---

*) Franskan kuningas Henrik IV oli wuonna 1598 julaissut asetuksen, joka myönsi uskonnonwapauden Franskan protestanteille. Tämän, niin sanotun Nantes'in ediktin, peruutti sittemmin kuningas Ludwig XIV w. 1685.

Suomentajan muistutus.

sen tietää, kosk'ei metsästys suinkaan ole hänen kiihkeimpiä huwejansa.

— Siitä minä sen päätän, — wastasi Grenier, osoittaen neljää jesuittaa, — kun teillä on nuo neljä werikoiraa aina mukanamme.

Jesuitat waatiwat Grenier'iä heti paikalla rangaistawaksi moisesta häwyttömyydestä, mutta kun herttualle selitettiin, että Grenier oli löylynlyömä mies, niin tyytyi herttua siihen, että ajoi hänet pois.

Nyt rupesi herttua kohtelemaan reformilaisia alustalaisiaan mitä julmimmalla tawalla. Talonpoikia, nuoria ja wanhoja, miehiä ja naisia, otettiin kiinni ja kidutettiin hänen silmäinsä edessä. Muutamia kuoli rääkkäykseen, muutamia saatiin todellakin luopumaan uskostaan. Siihenkään tyytymättä, pakotti hän näitä poloisia yhä uusilla kidutuksilla wannomaan hirweitä waloja, ett'eiwät enää milloinkaan luowu katolisesta uskonnosta.

Iloissaan ja ylpeänä moisella tawalla saawutetuista tuloksista, lähetti herttua howiin loistawia kertomuksia toimistaan ja laittoi linnassaan uljaat pidot, joissa meidän uskontomme kirjat poltettiin suurilla riemumuotioilla, ne samaiset kirjat, joita juuri hänen omat protestanttiset esi-isänsä aikoinaan niin suurella huolella oliwat koonneet.

Näin loistawain tulosten nojalla ei herttuan enää ollut waikea saada howilta wuonna 1700 lupaa lähtea Bergerac'inkin alueelle, rakunarykmentin awulla hugenotteja kääntämään. Nämä kanuksilla warustetut lähetyssaarnaajat kohteliwat suunnattomalla jul-

muudella porwariparkoja, joitten koteihin ne oli majoitettu.

Minun kotitalooni majoitettiin muitta mutkitta kaksikolmatta miestä noita kamalia rakunoita. Isäni wietiin, en tiedä mistä syystä, Périguex'in wankihuoneesen. Pieni weljeni ja sisareni suljettiin luostariin. Minä puolestani pakenin, heti kuin rakunat tuliwat näkywiin, ja pääsinkin onnellisesti pujahtamaan pois. Siten jäi äiti parka yksinään jäljelle, noitten kahdenkolmatta julmurin käsiin, jotka rääkkäsiwät häntä aiwan armottomasti. Kulutettuaan ja häwitettyään kaikki, mitä talossa suinkin löytyi, niin ett'ei enää ollut kuin neljä seinää jäljellä, raastoiwat he äitiraukan herttuan eteen. Petomaisella kohtelulla ja kauheilla uhkauksilla pakotettiin äitini allekirjoittamaan luopumuskirjan, johon herttualla aina oli malli walmiina. Äiti poloinen, kyyneliinsä menehtymäisillään, päätti kumminkin panna wastalauseensa hänelle tapahtunutta halpamaista pakkoa wastaan ja kirjoitti, selwästi herttuan nimeen wiittailemalla: La force me le fait faire *); s. o. wäkiwalta minut pakottaa niin tekemään.

He waatiwat häntä pyyhkäisemään nämä sanat pois, mutta hän kieltäytyi jyrkästi, kunnes wihdoin yksi jesuitoista weti wiiwan niitten yli.

Ryhdyn jälleen kertomaan paostani.

Lokakuussa 1700 läksin minä kotitalostani, ennenkuin rakunat astuiwat siihen. Olin silloin täyttä-

---

*) La force merkitsee: wäkiwalta, mutta samalla oli herttuan nimikin de la Force. Suoment. muist.

nyt 16 wuotta. Jumalan armollisella awulla pääsin samana yönä ulos kaupungista, waikka kaikilla tulliporteilla oli rakunoita wartioimassa. Kaupungin ulkopuolella tapasin erään ystäwäni, joka oli lähtenyt pakoon samasta syystä kuin minäkin. Koko yön samoilimme metsiä myöten ja saawuimme aamulla aikaisin pieneen Mussiden'in kaupunkiin, neljän peninkulman matkassa Bergerac'ista. Lewättyämme siellä, pidimme neuwoa, mitä nyt tehdä. Siinä sitten päätettiin jatkaa kulkuamme Hollantiin asti. Matka oli kyllä pitkä, lähes 200 peninkulmaa, ja täynnä waaroja, mutta Hollannissa tiesimme saawamme täyden uskonnonwapauden. Mitä waaroihin tulee, antauduimme kokonaan Jumalan tahdon alle ja, Hänen apuansa rukoillen, teimme wakaan päätöksen olla taaksemme katsomatta, waan — käwi yrityksemme miten hywänsä — pysyä lujina ja järkähtämättöminä reformisessa opissa, waikkapa meidät tuomittaisiin kuolemaan tai galereille.

Tarkastimme sitten kukkaromme: meillä ei ollut yhteensä kuin 10 pistolia (noin 200 Suomen mk.). Päätimme senwuoksi olla hywin säästäwäisiä ja poiketa ainoastaan huokeisin majapaikkoihin. Rukoiltuamme wielä kerran Jumalaa suojaksemme matkalle, läksimme jalkaisin kulkemaan Parisia kohti, jonne saawuimmekin onnellisesti 10 p:nä marraskuuta 1700, mitään esteitä kohtaamatta. Täällä oli meillä aikomus kohdata muutamia uskonweljiä, saadaksemme niiltä tietää, mitä teitä turwallisimmin pääsisi Hollannin rajalle. Niinpä tapasimmekin erään ystäwän ja kunnon protestantin, jolta saimme pienen, käsin kirjoitetun

oppaan matkaa warten Mézières'in rajalinnalle Maas wirran warrella. Hän selitti sitten tämän linnan sijaitsewan kuuluisan Ardennien metsäisen wuoriston laidassa ja tiesi kertoa, että waikeinta koko matkallamme oli olewa päästä Mézières'iin, sillä sen portilla pidätetään jokainen, joka näyttää muukalaiselta, ja kellä waan ei ole passia, se heitetään wankeuteen.

Mutta — jatkoi hän neuwojansa — päästyänne kerran Mézières'iin, saatte pitää itseänne pelastettuina, sillä kaupungista ei estetä ketään lähtemästä. Alkakaa sitten painaa Ardennien poikki Charleroi'in kaupunkia kohti, joka on sieltä 7—8 tunnin matkassa. Siellä on hollantilainen linnue, ja kun jättäytte linnanpäällikön turwiin, niin ei teillä ole enää mitään peljättäwänä.

Me kiitimme ystäwäämme ja läksimme heti astumaan Mézières'iin päin. Tälläkään matkalla emme kohdanneet pienintäkään wastusta, sillä Franskanmaan sisässä saa jokainen, protestanttikin, kulkea wapaasti minne waan tahtoo. Sitä ankarampi on walwonta rajoilla, ja ken waan ilman passia tai lupaa yrittää mennä rajan yli, hän rangaistaan elin-aikaisella galeriwankeudella.

Klo 4:n maissa iltapäiwällä saawuimme me mäen kukkulalle, jonne jo näkyi Mézières. Jokainen arwaa, millä mielenliikutuksella me katselimme tätä wiimeistä kaupunkia Franskan puolella. Meidän täytyi kulkea sen kautta, sillä muualta emme olisi wirran yli päässeet. Se oli meille kuin pelastuksen owi, waikka tiesimmekin, että meidän oli yrittäminen sinne henkemme

kaupalla. Istahdimme neuwottelemaan, mitenkä parhaiten päästä kaupunkiin. Me näimme tuon pitkän sillan, joka wie Maas'in yli ja päättyy linnanportille. Kaunis ilma oli houkutellut sinne joukottain kaupunkilaisia käwelemään. Siitä iski mieleemme, että parasta kai meidän olisi liittyä kaupunkilaisiin ja käwellä heidän joukossaan, kunnes portin sulkeminen puhalletaan. Silloin arwattawasti syntywässä tungoksessa pääsemme kaiketikin muitten mukana kaupunkiin, portinwartijain huomaamatta meitä wieraiksi.

Paremmin onnistuaksemme, tyhjensimme me aiwinaiset reput, joissa olimme kantaneet wähäisiä taminneitamme, wedimme pari paitaa, mitä meillä oli, päällemme, puhdistimme kenkämme, kampasimme tukkamme. Sanalla sanoen, koetimme tehdä kaiken woitawamme, jott'ei meitä kukaan pitäisi matkamiehinä.

Laskimme alas mäeltä ja astuimme sillalle. Siellä sitten käwelimme kaupunkilaisten joukossa edes takaisin warsin huolettoman näköisinä, mutta pelwolla ja wawistuksella odotellen portin sulkemista. Wihdoin kuului rummun pärinää. Se tiesi, että nyt suljetaan portit. Kaikki hyökkäsiwät kaupunkia kohti, ajoissa ennättääkseen, me muitten mukana. Ja niin pääsimme kuin pääsimmekin portista sisään, wartijain estämättä.

Rajaton oli ilomme, kerran kaupunkiin päästyämme, sillä nyt, niin arwelimme, oli kaikki waarat wältetty. Mutta me olimme, kuten on tapa sanoa, selwittäneet tilit ilman isäntää, ja tällä erää se tapahtui sanan täydessä merkityksessä.

Mézières'istä ei meidän sopinut heti paikalla lähteä, kaikki portit kun oliwat sulkeissa. Semmuoksi menimme yöksi erääsen rawintolaan. Isäntä ei ollut kotona, mutta emäntä otti meidät wastaan. Me tilasimme illallista. Aterioidessamme wierastuwassa, kuulimme isännän saapuwan kotia kello yhdeksän tienoissa ja emännän kertowan ottaneensa sillä wälin kaksi wierasta taloon.

— Onkos heillä — tiedusti isäntä — lupalippua linnanpäälliköltä?

— En minä kysynyt, — wastasi emäntä.

— Woi tomppeli sinuasi! — huudahti isäntä. — Perikatoonhan sinä meidät tällä tawalla saatat! Etkös sinä tiedä, mitä on julistettu? Minun täytyy paikalla lähteä heidän kanssaan linnanpäällikön luokse.

Kowin alkoi meillä ahdistaa silloin mieltä. Äänetti ja huolestuneina jatkettiin aterioimista.

Pian tuli isäntä sisään ja kysyi kohteliaasti, olimmeko jo käyneet maistratissa. Me wastasimme, ett'emme katsoneet sitä tarpeelliseksi, koska aiomme olla kaupungissa ainoastaan yhden yön tietämän.

— Niin, mutta se maksaa minulle tuhannen talaria, jos linnanpäällikkö saa wihiä tästä. Onkos teillä edes passia?

Me myönsimme, waikka wastoin totuutta.

— Se on edes hywä, — sanoi hän, — mutta kyllä teidän täytyy sittenkin tulla minun kanssani päällikön luokse passianne näyttämään.

Me sanoimme olewamme nyt niin wäsyneitä ja unen tarpeessa, että mieluimmin jättäisimme sen huomiseksi. Siihen hän wihdoin suostuikin.

Me saimme oman huoneen ja hywän wuoteen, mutta unta ei tullut silmään, sillä ylen suuri oli lewottomuutemme. Me neuwottelimme, mitä tulisi päällikölle sanoa, sillä passiahan meillä ei ollut. Mutta waikka miten olisimme aprikoineet, emme keksineet mitään kelwollista. Kun ei muuta enää näyttänyt olewan edessämme kuin astua linnanpäällikön luota suoraa päätä wankeuteen, wietimme loput yötä rukouksissa. Me rukoilimme Jumalaa hädässämme ja pyysimme, että, waikka Hänen pyhä tahtonsa panisi kestettäwäksemme mitä koettelemuksia hywänsä, Hän auttaisi meitä rohkeasti tunnustamaan Hänen ewankeliumiansa.

Olimme wielä rukouksissa, kun päiwä alkoi sarastaa. Nousimme kiiruimman kaupassa ja pukeuduimme. Kun isäntä emäntineen wielä oli makuulla, iski mieleemme, että paras olisi puikahtaa kenenkään näkemättä tiehemme. Meidän täytyi kulkea keittiön kautta, jossa isäntäwäki makasi. Astuessamme keittiöön, kohosi isäntä wuoteeltaan ja kysyi, miksi olimme nousseet niin warhain. Me sanoimme tahtowamme syödä aamiaista, ennenkuin lähdetään linnanpäällikön luokse. Silloin kutsui hän palweluspiian ja käski hänen paistamaan makkaroita wartaalla. Sillä wälin aikoi häkin nousta. Heti kuin piika oli awannut owen, käydäkseen makkaroita, menimme me wissillä tekosyyllä ulos ja juoksimme sitten minkä suinkin en-

nätimme pois. Siten jäi ruoka ja yömaja maksamatta, mutta tämä pieni wäärys oli mielestämme wälttämätön. Kadulla kohtasimme pienen pojan, joka osoitti meille tien sille tulliportille, josta päästään Charleroi'n kaupunkiin. Esteittä pääsimme ulos, söimme aamiaista pienessä Charlesville'n kaupungissa, jonne on neljännestunnin matka, ja saawuimme pian kuuluisaan Ardennien metsään, jonka puut oliwat kokonaan lumihuurteessa.

Nyt jouduimme ymmälle, kosk'emme tienneet, mikä näistä monista teistä wie Charleroi'n kaupunkiin. Wihdoin kohtasimme talonpojan, jolta tiedustelimme tietä.

— Muukalaisia näytte olewan, — sanoi hän. — Ei sitä metsää myöten Charleroi'hin niinkään helposti osaa kuin luulisi. Salo on laaja. Siellä saattaa kymmenenkin päiwää käwellä eksyksissä eikä sittenkään löydä taloa eikä muutakaan suojaa. Ja ellei teitä siellä nälkä tapa tai wilu, niin sudet ne teidät repii. Niitä siellä kyllä on.

Neuwottomina siinä nyt seistiin. Wihdoin pyysimme talonpoikaa oppaaksemme ja tarjosimme hänelle siitä louisdor'in.

— En, waikka saisin sata, — sanoi hän. — Näenhän minä, että te olette hugenotteja ja aiotte paeta Franskasta. Minut wetäisiwät hirteen heti, jos rupeaisin teitä pakosalle auttamaan. Mutta hywän neuwon minä teille annan. Kulkekaa aina waan metsän wasenta rinnettä ja ottakaa sitten wasemmalle. Täten tulette pian Rocroy'n kaupunkiin. Siitä alatte

painaa oikealle ja saawutte Couvé'hin. Sieltä ei sitten enää ole waikea löytää tietä Charleroi'hin.

Me kiitimme hywäntahtoista miestä, ja niinpä me, hänen neuwojansa noudattaen, saawuimme toisena päiwänä omellisesti Couvé'hin.

Nyt olisimme olleet pelastetut, jos olisimme tienneet täällä löytywän erään linnan, jonka päällikkö, Lüttichin prinssin käskystä, antoi turwallisen saattowäen Charleroi'hin jokaiselle reformilaisille, ken waan sitä pyysi. Mutta sitä me pahaksi onneksi emme tienneet, taikka, oikeammin, Jumala ei sallinut sen tulla meidän tietoomme, koetellakseen kolmetoista ajast'aikaa lujuuttamme ja uskoamme wankihuonetten ja galeriorjuuden kowassa kurjuudessa, niinkuin jäljempänä olen kertowa.

Tulimme siis, kuten sanoin, Couvé'hin. Olimme läpimärät ja poikkesimme eräästen krouwiin, kuiwaamaan waatteitamme ja syömään. Istuimme pöytään, johon meille tuotiin tuopillinen olutta, mutta ilman laseja. Pyydettyämme niitä, sanoi isäntä huomaawansa meidän olewan Franskalaisia, sillä maan tapana täällä on juoda tuopista. Meidän täytyi tyytyä siihen, mutta tämä lasien tilaaminen se, inhimillisesti puhuen, oli meidän turmiomme syy. Wierashuoneessa istui paitsi meitä wielä kaksi muuta miestä. Toinen oli kaupungin porwareita, toinen Lüttichin prinssin metsänwartijoita. Kuultuaan isännän luulewan meitä Franskalaisiksi, istahti hän meidän pöytäämme ja, ikäänkuin leikillään puuttuakseen pakinoille, sanoi lyöwänsä wetoa siitä, ett'ei meillä ole rukous-

nauhaa *) taskussa. Kumppalini, joka paraillaan oli hienontamassa itselleen tupakkaa eikä osannut olla warowainen, näytti raspiansa ja sanoi:

— Täss' on minun rukousnauhani.

Tämä pani metsänwartijan entistä enemmän epäilemään meitä hugenoteiksi, jotka koettawat paeta Franskasta. Jos tällainen pakolainen saatiin kiinni, joutui hänen tawaransa ilmiantajan omaksi. Sen tiesi tuo mies hywin, ja semwuoksi päätti hän ilmaista meidät. Couvé'ssa, puolueettomassa kaupungissa, ei hän woinut meidän mitään, mutta sen sijaan päätti hän, kuten myöhemmin selweni, wangituttaa meidät Marienburg'issa, Charlero'in tien warrella.

Marienburg'iin ei meillä, merkillistä kyllä, ollut wähintäkään aikomusta poiketa, mutta kukapa woi wälttää kohtaloansa, Herran säätämää? Marienburg oli meistä jo jäänyt kappaleen matkaa oikealle, kun äkkiä huomasimme kaukaa erään upseerin ratsastawan meitä kohti. Peljäten hänen rupeawan meitä tutkimaan ja kenties joutuwamme kiinnikin, käännyimme heti takaisin, ja koska jo iltakin oli pimennyt, niin päätimme olla yötä eräässä rawintolassa lähellä Marienburgin tulliporttia, aawistamattakaan tuon uskottoman metsänwartijan taampaa seuraawan meitä.

---

*) Niinkuin lukija tietää, on hurskailla katolilaisilla aina mukanaan helminauha. Heidän kun tuon tuostakin tulee, joko oman lupauksensa tai rippi-isänsä käskystä, lukea joku määrä rukouksia, pitäwät he, tätä tehdessään, helminauhaa hyppysissään, laskien kultakin rukoukselta aina yhden helmen kulkemaan nauhaa myöten. Suoment. muist.

Me astuimme rawintolaan ja tilasimme kelpo takkawalkean, kuiwatakſemme waatteitamme, mutta tuskin olimme lewähtäneet puoliſenkaan tuntia, niin astui ſiſään muuan mies, jota enſin luulimme iſänmäkſi. Hän kyſyi kohteliaasti, mistä meillä matka ja minne. Sanottuamme tulewamme Pariſista ja olewamme matkalla Philippeville'iin, ilmoitti hän, että meidän täytyy tulla hänen kanſſaan kuwernöörin luokſe. Me koetimme panna wastaan tawalla ja toiſella, mutta hän julisti jotenkin tuimasti, että meidän on lähteminen heti paikalla.

Me tottelimme, pelkoamme oſoittamatta, mutta ſamalla toiwoen pääſewämme häneltä yön pimeässä karkuun rawintolan ja kuwernöörin-aſunnon wälillä. Pihallapa huomaſimmekin kahdekſan ſotamiestä, pistimet kiwääreissä. Äskeinen iſänmäkſi luultu oli wartijawäen kerſantti. Tämä komenſi ſotamiehet aſettumaan meidän ympärillemme ja wiemään meidät kuwernöörin luokſe. Sotamiesten rinnalla kulki Couvé'n petollinen metſänwartija, meidän ilmiantajamme.

Kuwernööri, nimeltä Ballier, kyſyi, mistä me olemme kotoiſin, minne matkamme pitää ja mitä ammattia harjoitamme. Enſimmäiſeen kyſymykſeen wastaſimme totuuden mukaan, mutta emme toiſeen. Sanoimme olewamme parturinſällejä, kiertäneemme, ammattiamme harjoitellen, ympäri Franskaa ja aikowamme palata Valenciennes'in ja Cambray'n kautta kotipuolelle. Kuwernööri kutſutti ſilloin kamaripalwelijanſa, joſſa oli wähän parturinwikaa, ja käski hänen tutkiſtella meitä tuoſſa ammatiſſa. Kaikekſi onneksi

hän kääntyi towerini puoleen, joka todella oli käynyt parturin-opin. Kamaripalwelija päätti hänen wastauksistaan, että me todellakin olemme perehtyneitä parturin-ammattiin. Kuwernööri jatkoi kumminkin kuulusteluansa ja kysyi, mitä uskontoa me olemme. Siihen wastasimme rohkeasti kuuluwamme reformilaiseen uskontoon, sillä siinä kohden ei omatuntomme sallinut meidän rahtuistakaan poiketa totuudesta. Jospa toki olisimme hänen muihinkin kysymyksiinsä wastanneet mikä totta oli! Mutta niin heikko on ihminen, ett'ei hänen työnsä milloinkaan tule ehjää ja kokonaista. Lopuksi kysyi kuwernööri, oliko meillä ollut aikomus lähteä Franskasta pois. Sen me kielsimme.

Tämän kuulustelun jälkeen, jota oli kestänyt runsaan tunnin, antoi kuwernööri platsmajorille käskyn wiedä meidät saman wartijawäen saattamina wankeuteen ja käski meidän mennä.

Wankilaan kulkiessamme kysyi majori, jonka nimi oli de la Salle, minulta, olinko todellakin Bergerac'ista, ja mikä minun nimeni oli.

— Olenhan minäkin, — lisäsi hän, — syntyisin läheltä Bergerac'ia.

Wastaukseni kuultuaan, huudahti hän:

— Hywä Jumala! Teidän isännehän oli minun paras ystäwäni! Olkaa rauhassa, lapset; minä päästän teidät tästä pulmasta. Parin kolmen päiwän wankeudella pääsette koko jutusta.

Saawuttiin tuosta wankilaan. Metsänwartija oli tullut mukana ja pyysi nyt majoria katseluttamaan meidän waatteemme ja taskumme, saadakseen hänelle

tulewan ilmiantajan palkan. Tuo oli majorille warsin wastenmielistä. Hän olisi mielellään tahtonut wapauttaa meidät, ilmoittamalla kuwernöörille, ett'ei meillä ole rahaa ensinkään tai peräti wähän, että siis todellakin olemme käsityöläisiä, joilla ei tapaa olla suuria summia mukanansa. Todellisuudessa pelkäsi hän, että meillä sittenkin olisi paljo rahaa, sillä hugenotit, maasta paetessaan, ottiwat tawallisesti niin paljo waroja mukaansa kuin suinkin mahdollista. Jos nyt tämä tulee tiedoksi, ajatteli majori, niin olemme me hukassa. Sitä paitsi tuntui hänestä kauhealta, että tuo kawala metsänwartija, jota hän halweksi sydämensä pohjasta, saisi konnantyöstään wielä runsaan palkinnonkin. Siitä syystä kieltäytyi majori meitä tarkastuttamasta. Metsänwartija suuttui tuosta ja tiuskasi röyhkeästi majorille, ett'ei tuolla lailla ole tapa kohdella hugenotteja, jotka oliwat Hollantiin karkaamassa.

— Mutta, — lisäsi hän, — kyllä minä heiltä itsekin osaan rahat löytää.

Sen sanottuaan yritti hän syöstä meidän päällemme, tarkastaakseen meitä omin päin.

— Konna! — kiljaisi majori wimmoissaan, — sinäkö tässä opetat, mikä minun welwollisuuteni on? Korjaa luusi heti paikalla, taikka toimitan sinulle selkäsaunan, joka tuntuu!

Metsänwartija ajettiin pois. Eikä hän muuta palkkaa työstään saanutkaan, tuo wiheliäinen mies. Päinwastoin kuulimme sittemmin, että Couvé'n linnan hollantilainen päällikkö oli ilmoittanut tämän tapauksen Lüttich'in prinssille, joka erotti tuon petolli-

sen metsänwartijan palwelukſestaan ja karkoitti hänet alueeltaan.

Meidät wietiin nyt kylmään, likaiſeen wankihuoneeſen. Siellä oli niin pimeää ja kamalaa.

— Mitäs me olemme tehneet, — walitimme me kyynelſilmin majorille, — koska meitä kohdellaan kuin ſuurimpia pahantekijöitä?

— Sellaiſet on käskyt minulla, lapſet, — wastaſi hän ſywästi liikutettuna; — mutta olkaa huoleti, minä toimitan niin, ett'ei teidän tarwitſe olla täällä yötä.

Hän meni kuwernöörin luo, ja ilmoitti, ett'ei kiinni-otetuilta löydetty muuta kuin yksi ainoa kultaraha, jonka he wapaehtoiſesti oliwat antaneet hänen huostaanſa. Tämä, niinkuin muutkin aſianhaarat, oſoittawat, ett'ei nuorilla miehillä ollut aikomusta karata Franskasta, ja näin ollen oliſi hänen mieleſtään oikeinta päästää meidät irti. Kuwernöörillä ei ollut juuri mitään ſitä wastaan, ja näin oliſimme wälttäneet kaiken waaran. Mutta Jumala oli ſäätänyt niin, että ſamana päiwänä oli kuriiri lähetetty Pariſiin ja hänen mukaanſa oli kuwernööri, juuri meitä wankilaan wietäeſſä, pannut ilmoituksen meidän kiinniotostamme. Hänen täytyi nyt ſanoa majorille, ett'ei hän enää woi meitä päästää irti, waan on pakotettu odottamaan howista lähempiä määräyksiä. Tämä koski kipeästi majoriin, joka mielipahakſeen huomaſi, kuinka epäedulliſen käänteen aſiamme äkkiä oli ſaanut. Hän pyysi kumminkin, ett'ei kuwernööri waatiſi meitä olemaan tuossa kamalassa wankikomerossa, waan ſalliſi

meidän siirtyä wankilan wahtimestarin asuntoon. Hän, majori, lupasi asettaa owelle wartijan ja otti hengellään taatakseusa, ett'emme me karkaa. Kuwernööri suostui. Ja niinpä, tuskin tunninkaan kuluttua, saapui majori jälleen yhden sotamiehen kanssa ja jätti meidät hänen huostaansa, määräten, että meillä on oikeus wapaasti liikkua wahtimestarin asunnossa, jossa saamme maata yötä siistissä huoneessa. Samalla hän kertoi meille, millä kannalla asiamme oli, ja että kiinniottomme oli ilmoitettu howiin. Tämä tuntui meistä warsin arweluttawalta.

Wahtimestarille annoimme kultarahan, ja sen awulla saimme hänen luonaan warsin hywän hoidon. Muutaman päiwän perästä tuli howista wastaus, jossa waltioministeri, markiisi de la Vrillière, käskee Marienburg'in kuwernööriä muitta mutkitta panemaan meidät syytteesen ja tuomitsemaan meidät galereille, koskapa meidät protestantteina on tawattu ilman passia waltakunnan rajalla. Marienburg'in kirkkoherra määrättiin samalla kaikin woimin koettamaan saada meidät palautetuiksi roomalaisen kirkon helmaan. Jos wangit luopuwat uskonnostaan, — näin kuului määräys, — wietäköön he takaisin Bergerac'iin, jossa he armosta päästetään wapaiksi.

Majori ilmoitti tämän määräyksen meille ja antoi meidän lukea sen alkuperäisestä asiakirjasta.

— Minä en saata antaa teille neuwoja, mitä teidän tulisi tehdä, — sanoi hän. — Teidän uskonne ja omatuntonne teitä siinä johtakoon! Sen waan woin teille sanoa, että uskosta luopuminen se yksin

woi awata wankihuoneenne owet. Muussa tapauksessa joudutte epäilemättä galereille.

— Me panemme kaiken turwamme Jumalaan. — Tehköön Hän, mikä Hänen pyhä tahtonsa on, — wastasimme me. — Ihmisiltä emme enää pelastusta odota. Jumalan armollisella awulla aiomme järkähtämättä pitää kiinni pyhän uskomme jumalallisesta totuudesta. Älkää katsoko tätä itsepäisyydeksi ja niskoitteluksi. Se lähtee, Jumalan kiitos, perinpohjaisesta wakaumuksesta, sillä wanhempamme owat kaikella huolella opettaneet meille meidän uskomme perustukset ja osoittaneet paawin opin erehdykset, jotta pysyisimme totuuden tunnustuksessa, erehdysten alhoihin astumatta.

Me kiitimme sydämen pohjasta majoria kaikesta siitä waiwasta, minkä hän oli nähnyt, ollaksensa meille awullinen.

— Muulla tawoin emme woi teille kiitollisuuttamme osoittaa, mutta tästä pitäen suljemme teidät aina rukouksiimme.

Silloin purskahti hywäsydäminen majori katkeraan itkuun. Pohjaltaan oli hän yhtä hywä protestantti kuin mekin. Hän laukesi kaulaamme, wakuuttaen olewansa wielä ommettomampi meitä. Kyynelöiden sanoi hän meille jäähywäiset, pyytäen, ett'emme pahaksi panisi, jos hän ei enää tule luonamme käymään, hänen mielensä kun on niin masennettu.

Kultaraha oli pian kulutettu loppuun. Wahtimestari pani meidät nyt niin sanotuille armoleiwille, s. o. me saimme wettä ja puolitoista naulaa leipää päiwässä. Mutta kun kuwernööri ja majori sen kuu-

liwat, lähettiwät he meille wuorotellen tarpeeksi ruokaa. Samoin teki kirkkoherrakin, joka toiwoi saawansa meidät käännetyiksi. Samoin tekiwät myös kaupungissa olewan luostarin nunnat, niin että me wälistä ruokimme wahtimestariakin ja hänen perhettään, hän kun näkyi olewan jotenkin niukoissa waroissa.

Kirkkoherra käwi luonamme melkein joka päiwä ja toi meille erään katkismuksen, joka käsittelee kirkonopin riitapykäliä. Me puolestamme asetimme sitä wastaan Drelincourt'in katkismuksen. Hän antoi meidän sitten walita, millä pohjalla wäiteltäisiin, perimäopinko waiko Pyhän Raamatun. Me walitsimme jälkimmäisen. Pian huomasi hän meidän olewan hywin perehtyneitä Raamattuun, ja kosk'ei hän itse ollut kowinkaan älykäs mies, katosi häneltä parin keskustelun jälkeen kaikki toiwo meidän wakaumuksemme järkäyttämisestä. Hän koetti siitä pitäen houkutella meitä maallisten etujen lupauksilla. Niinpä toi hän kerran mukanaan nuoren ja kauniin weljentyttärensä, joka muka waan oli hänen kanssaan tullut wankeja oppimaan. Jonkun ajan perästä lupasi hän naittaa tämän tyton minulle ja toimittaa runsaat myötäjäiset, jos waan kääntyisin katolilaiseksi. Halweksien ja osaksi wihasta katolilaista papistoa wastaan hylkäsin minä moisen ehdotuksen. Tuon hän pani kowin pahakseen ja meni suoraa päätä kuwernöörin luo ilmoittamaan, ett'ei meidän kääntymisestämme ole toiwoa wähääkään. Me olemme paatuneita, Jumalalta ylen-annetuita ja pirulta riiwatuita ihmisiä, joihin ei pysty selitykset eikä todistukset.

Silloin päätettiin asettaa meidät syytteesen. Paikkakunnan tuomari tuli kirjureineen wankilaan meitä tutkimaan, ja kahden päiwän perästä julistettiin tuomio, jonka sisällys oli pääasiassa seuraawa:

„Koska ne ja ne owat, ilman howin antamaa passia, joutuneet kiinni rajalla ja tunnustawat niin sanottua reformilaista uskontoa, niin on heidät syytteesen pantu ja myös syyllisiksi hawaittu siihen, että he, kuninkaan käskyä wastaan, owat aikoneet karata Franskasta. Rangaistukseksi siitä tuomitaan he wietäwiksi hänen majesteetinsa galereille, elin-aikansa siellä galeriorjina pidettäwiksi, jonka ohella heidän omaisuutensa julistetaan menetetyksi."

Julki luettuaan tämän tuomion, kysyi tuomari, aiommeko me wedota Tournay'n parlamenttiin. Me wastasimme aikowamme tästä wäärästä tuomiosta wedota ainoastaan Jumalan tuomioistuimen eteen. Koska kaikki ihmiset owat meidät hylsänneet, niin rukoilemme apua ainoastaan Jumalalta. Häneen me turwaamme, ja Hän on oikea tuomari.

— Älkää sentään, — sanoi tuomari, — älkää sentään minun syykseni lukeko tuomionne kowuutta. Kuninkaan käskyt ne owat teidät tuomitmeet.

— Mutta, hywä herra, — wastasin minä, — eihän kuningas tiedä, onko meidät todistettu syyllisiksi maasta karkaamisen aikomukseen, eikä taas lain tarkoitus ole tuomita ketään uskontonsa tähden galereille. Tuchon rangaistukseen tuomitaan ainoastaan se, jonka karkaamisen yritys on selwästi toteen näytetty. Ja kumminkin olette te, hywä herra, kirjoittanut: „syyt-

teesen pantu ja myös syylliseksi hawaittu siihen, että owat aikoneet karata." Ja tämän olette tehnyt ilman wähintäkään todistusta, tutkimatta edes, olisiko todistuksia saatawissakaan!

— Mitäs tehdä? — sanoi tuomari. — Tuohan on wain muodon asia, jolla kuninkaan käskyt tulewat noudatetuiksi.

— Älkää sitten enää pitäkö itseänne tuomarina, — sanoin minä, — waan pelkkänä kuninkaan käskyjen toimeenpanijana.

— Wedotkaa parlamenttiin!

— Sitä emme tee, — wastasimme me, — sillä tiedämmehän hywin, että parlamentti on kuninkaan käskyjen alainen. Se ei rupea, enempää kuin tekään, tutkimaan todistuksia, jotka olisiwat meille edullisia.

— No niin! — sanoi hän. — Sitten täytyy minun wedota teidän puolestanne.

Tämän me tiesimme kyllä, sillä alituomari ei saa milloinkaan panna tuomiota täytäntöön, kun se koskee ruumiillista rangaistusta (johon galeriorjuuskin kuuluu), ennenkuin parlamentti on sen wahwistanut.

— Olkaa niin muodoin walmiit lähtemään Tournay'hin, — sanoi tuomari.

— Me olemme walmiit kaikkeen.

Meidät wietiin takaisin wankilaan. Jonkun ajan perästä läksimme me, neljän sotamiehen saattamina, kulkemaan Tournay'ta kohti, kahleet käsissä ja nuorittettuina toisiimme.

Matkamme sinne käwi jalkaisin Philippeville'n ja Valenciennes'in kautta. Joka ilta suljettiin meidät inhoittawiin, jääkylmiin ja likaisiin wankikomeroihin, joissa ei ollut wuoteita, hywä että edes oli olkiakaan lattialla, ja joissa ruoaksemme saimme wettä ja leipää.

Toinen luku.

Tournay'n ja Lille'n wankihuoneissa.

Saawuttuamme Tournay'hin, pistettiin meidät parlamentin wankilaan. Rahaa ei meillä ollut rahtuakaan, ja kosk'ei tähän wankihuoneesen, wastoin tawallisuutta, päästetty ketään tuomaan wangituille armeliaisuuden lahjoja, ja me puolestamme saimme ainoastaan puolitoista naulaa leipää miestä kohti, niin olimme wähällä kuolla nälkään. Tässä kurjassa tilassa saimme olla kauan aikaa, sillä Tournay'n katolinen kirkkoherra oli saanut parlamentin suostumaan siihen, ett'ei meidän juttuamme oteta esille, ennenkuin hän on koettanut saada meidät luopumaan uskostamme. Lieneekö tuo ollut wälinpitämättömyyttä wai lieneekö aiottu näljällä tehdä meitä taipuisammiksi, pääasia waan oli se, ett'ei pappi käynyt luonamme kuin joka 8:s tai 14:s päiwä, eikä hän silloinkaan ruwennut meidän kanssamme pitkiin pakinoihin uskon-asioista. Koettaessamme kumota hänen wäitteitään, katkaisi hän äkkiä keskustelun.

— Jääköön toiseksi kertaa, — sanoi hän ja läksi niine hywineen.

Jonkun ajan perästä olimme me siinä määrin laihtuneet ja käyneet niin woimattomiksi, ett'emme enää

pysyneet pystyssä. Omena pidimme jo sitäkin, että saatoimme olla pitkänämme kurjilla, mädämeillä ja eläwäisistä kuhisewilla olkiwuoteilla wankihuoneen owen suussa, jonka luukusta meille wiskattiin leipää kuin koirille. Jos olisimme olleet kauempana owesta, emme olisi jaksaneet mennä sitä ottamaan; niin heikoiksi olimme käyneet.

Hädissämme möimme wihdoin owenwartijalle nuttumme ja liiwimme, saadaksemme wähän leipää. Wihdoin möimme wähät paitammekin, niin ett'ei jäljellä enää ollut muuta kuin se, mikä päällä oli. Pian oli sekin lahonnut ja repaleissa. Tässä wiheliäisessä tilassa emme nähneet muita ihmisiä kuin kirkkoherran, joka pistäysi wankilassa enemmän wain pilkatakseen kuin armahtaakseen meitä. Keskusteluihin hän ei enää ryhtynyt; kysäisihän waan, emmekö jo ole kurjuuteemme kyllästyneet.

— Itsehän te olette siihen syypäät, — sanoi hän; — omassa tahdossannehan on luopua erehdyksistänne ja päästä wapaiksi.

Lopulta käwiwät hänen puheensa niin inhoittawiksi, ett'emme enää hänelle wastameetkaan.

Kymmenen wiikkoa olimme tällä tawoin wiettäneet wankilassa, niin eräänä aamuna kello 9 wiskaa owenwartija luukun kautta luudan ja käskee meidän la'aista komeromme, sillä pian tuodaan meille kumppaleiksi kaksi aatelismiestä. Me kysyimme, mistä syystä heidät on wangittu.

— Hugenotteja ne on nekin, — wastasi hän ja meni tiehensä.

Neljännestunnin kuluttua aukeni komeromme owi, ja sisään astui muutamia sotamiehiä, miekat wyöllä ja musketit olalla, tuoden mukanaan kaksi herraa, kultakalunoissa kantapäästä kiireesen. Owi sulkeutui jälleen, ja tulokkaissa tunsimme kaksi warakkaitten porwarien poikaa Bergerac'ista, entisiä koulutowereitamme. Me terwehdimme heitä, mainiten heidän nimensä. Toisen nimi oli Sorbier, toisen Rivasson. Päästäkseen paremmin pakenemaan, oliwat he ottaneet itselleen aateliset arwonimet. Toinen sanoi itseänsä „chevalier'iksi", toinen markiisiksi. He eiwät meitä tunteneet, me kun olimme niin nääntyneen ja kurjan näköisiä, ja kun wankihuoneessakin oli pimeä. Kummastellen kysyiwät he, mistä me heidät tunnemme. Mainittuamme, ketä olimme, riensiwät he meitä syleilemään. Siinä wuodatimme kyyneleitä niin toiset kuin toisetkin, ja siinä saimme kuulla sukulaisten ja ystäwäin Bergerac'issa luulewan, ett'ei meitä enää ole eläwitten joukossa. Wasta tulleet ystäwät kysyiwät, oliko meillä mitä syötäwää, heillä kun oli nälkä. Me osoitimme heille leipäpalasiamme, koko päiwän annoksia, ja wesileiliä.

— Hywä isä! — huudahtiwat he, — pitääkö meidänkin kestää samallaista kohtelua! Ja eikö täällä saa rahallakaan syötäwää?

— Kyllä, — sanoin minä, — rahalla kyllä saa, mutta meillä ei ole kolmeen kuukauteen ollut pieninta ropoakaan.

— Sitten ei ole hätää, — wastasiwat he ja wetiwät, sen sanottuaan, housujensa wyöstä ja kengänpoh-

jain wälistä esille neljäsataa louisdoria, kukin 20 liwren (yhtä monen Suomen markan) arwoinen.

Täytyy tunnustaani, ett'en elämäpäiwänäni ole tuntenut niin suurta iloa kuin silloin, nähtyäni nuo kultarahat, sillä nyt tiesin saawani kerrankin syödä kyllikseni, eikä nyt enää wast'edeskään tarwitse peljätä, että kuolee nälkään. Herrat antoiwatkin minulle yhden louisdorin ja pyysiwät minua hankkimaan ruokaa. Minä kolkuttamaan luukkua minkä jaksoin. Wanginwartija tuli ja kysyi, mitä me tahdomme.

— Ruokaa! — sanoin minä, — rahalla!

Samalla pistin hänelle kultarahan.

— Sitä saapi kyllä, hywät herrat. Mitä suwaitsette? Saako olla lientä ja lihaa?

— Niin, niin; hywää, woimakasta lientä ja kymmenen naulaa leipää ja olutta kanssa.

— Tunnin kuluttua on kaikki walmiina.

— Tunninko wasta? — huudahdin minä. — Eikö ennen?

Herrat eiwät woineet olla nauramatta moiselle sudennäljälle.

Tunnin kuluttua tuotiin meille hywää kaalilientä sellainen annos, että kuusi kirwesmiestä olisi tullut siitä kylläiseksi. Lisäksi saatiin wielä paistettua lihaa ja kymmenmaulainen leipälimppu. Tulokkaat söiwät hywin wähän, heiltä kun tämä uusi ja kamala tila oli wienyt kaiken ruokahalun. Minä ja towerini sitä wastoin hyökkäsimme kiiwaasti liemen kimppuun ja söimme niin ahnaasti, että luulimme siihen paikkaan jääwämme. Minä warsinkin, joka lienen syönyt wielä

huimemmin kuin kumppalini, olin tukehtumaisillani. Apteekari kutsuttiin awuksi, ja hän antoi minulle oksetinta. Ellen olisi sitä saanut, olisin warmaankin kuollut.

Toinnuttuani seuraawana päiwänä, tiedustelíwat herrat meiltä, mitenkä me olimme joutuneet tähän suureen kurjuuteen. Minä kerroin heille omat waiheemme, pakoon lähdöstämme asti hamaan tähän hetkeen. Ilmoitin myös päättäneemme kernaammin mennä galereille kuin luopua uskostamme. Silloin rupesiwat he itkien walittamaan omaa kurjuuttansa ja tunnustiwat, ett'ei heissä ole miestä pysymään lujina: ennen he kieltäwät uskonsa kuin lähtewät galereille.

— Minkäs esikuwan te meille annattekaan, hywät herrat? — sanoin minä. — Parempi olisi ollut, ett'emme olisi teitä nähneetkään kuin tietää moisten ajatusten teissä asuwan. Toisin teitä wanhempanne owat kaswattaneet, wai sellaiseenko totuuden tuntoon he owat teitä opettaneet? Eikö teitä peloita wanhurskaan Jumalan tuomiot, Hänen, joka on sanonut, että sen, joka Herransa tahdon tietää ja ei sitä tee, pitää enemmän lyöntejä kärsimän kuin sen, joka sitä ei tiedä?

— Mitäs tehdä! — wastasiwat he. — Meissä ei ole miestä lähtemään galereille. Onnellisia te, joissa on niin paljo mielenlujuutta, ja siitä me teitä ylistämme, mutta älkäämme enää puhuko tästä asiasta, sillä päätöksemme on luja.

Mitäs meidän muuta auttoi kuin walittaa heidän heikkouttaan ja rukoilla Jumalaa saattamaan heitä, eksyneitä, oikealle tielle!

Me tiedustelimme nyt heidän waiheitansa, ja Rivasson kertoi seuraawaa.

Sorbier'in ja Rivasson'in waiheet.

Herttua de la Force'n ankaraa wainoa Bergerac'issa paettuamme, piileskelimme joukun aikaa maalla. Kuultuamme sitten herttuan lähtiessään käskeneen wangita meidät, ei meille muuta neuwoksi kuin paeta Hollantiin. Tätä warten tilasimme Amsterdamista kuuluisan ja taitawan oppaan, joka harjoitti pakolaisten ohjaamista ammattinansa, — tosin warsin waarallista ammattia, sillä jos sellainen opas saadaan kiinni, hirtetään hän armotta. Hän oli warsin sukkela ja wiekas mies ja tunsi tarkoin kaikki tiet ja paikat. Häntä sanottiin tawallisesti wain gascognelaiseksi, ja Gascognesta hän oli syntyisinkin. Heti hänen saawuttuaan Bergerac'iin, walmistauduimme matkalle. Wanhempamme, jotka oliwat suostuneet lähtöömme, warustiwat meille mukaan niin paljon rahaa kuin suinkin mahdollista, jott'emme ulkomailla joutuisi pulaan. Me pukeuduimme upseereiksi, jotka owat palajawinaan palwelukseensa de la Marche'n rykmenttiin Valenciennes'in kaupungin läheisyydessä. Gascognelainen oli olewinaan kamaripalwelija.

Niin waelsimme esteittä halki Franskanmaan. Gascognelainen kulki jalkaisin, me ratsain. Warowaisuuden wuoksi hän kumminkin harwoin kulki meidän seurassamme. Hän neuwoi waan, mihin majapaikkaan milloinkin oli poikettawa päiwälliselle tai illalliselle, ja siellä kohtasimme taas toisemme. Saawuttiin wihdoin

Pariſiin, joſſa wiiwyimme moniaan päiwän, katſellen kaupungin merkilliſyyſiä, wetämättä miſſään huomiota puoleemme.

Kerran kohtaſimme Verſailles'iſſa erään upſeerin, joka oli naimiſiſſa protestanttiſen neiden kanſſa Bergerac'ista, waikka hän itſe oli katolilainen. Tällä rouwalla oli kaſi weljeä pakolaiſina ulkomailla, ja hänen miehenſä, nimeltä de Maiſon, koetti howiſſa ſaada peruutetuksi ſen tuomion, jolla hänen lankojenſa omaiſuus oli juliſtettu menetetyksi. Meistä tuli hywät tuttawat, ja hän kohteli meitä niin ſuurella ystäwyydellä, että ſai puoleenſa meidän täyden luottamuksen. Me ilmaiſimme hänelle aikeemme ja matkaſuunnitelmamme pieniä erikoisſeikkoja myöten, ja ne hän näkyi hywäkſyywän. Lähtieſſämme Pariſista, toiwotti hän herttaiſesti meille onnea matkalle. Mutta tämä petturipa menikin Verſailles'iin ja, pääſtäkſeen hywiin kirjoihin howiſſa, ilmi antoi miniſterille meidän pakomme. Samalla ilmoitti hän myös meidän aikowan kulkea Mons'iin, pieneen kaupunkiin Espanjan omiſtamiſſa alankomaiſſa. Siellä oli nimittäin hollantilainen linnue, joſſa toiwoimme ſaawamme turwapaikan, ja ſitä kohti nyt matkamme piti. Miniſteri lähetti heti kohta kuriirin Quévrin'iin, Valenciennes'in ja Mons'in wäliſellä tiellä, ja käſki ſikäläiſen woudin aſettaa talonpoikia wartijoiksi ſillalle. Jos — niin kuului käſky — ſinne tulee kaſi herraa kamaripalwelijanſa kanſſa, ſanoen olewanſa de la Marche'n rykmentin upſeereita, niin otettakoon he kiinni ja tuotakoon Valenciennes'in wankilaan. Wouti kokoſi talon=

poikansa ja asetti sillalle wiisikolmatta miestä wartioimaan. Oli jo pimeä ilta, kun me, mitään pahaa aawistamatta, saawuimme tuon kowan onnen sillan korwalle.

— Ken on? — huusi wahti.

— Kuninkaan upseereita, — wastasimme me.

— Mistä rykmentistä?

— De la Marche'n.

— Seis! — huusi wahti.

Samassa astui esiin koko sillan wartijawäki ja sulki meiltä tien sillalle.

Hämmästyksissään kaikesta tuosta huusi opas meille, että nyt riippuu kaikki siitä, pääsemmekö sillan yli, sillä toisella rannalla astumme espanjalaiselle alueelle ja olemme pelastetut. Tämän toiwon elähdyttäminä, wedimme kaikki kolme esiin pistolimme. Opas hyppäsi minun taakseni ratsun selkään ja laukaisi muutaman kerran talonpoikia kohti, haawoittamatta kumminkaan ketään. Silloin talonpojille hätä käteen. Päistikkaa he pakeniwat eri haaroille, ja silta oli wapaa. Täyttä nelistä ratsastimme sillan yli, jonka jälkeen opas onnitteli meitä, kehuen olewamme nyt yhtä hywässä turwassa kuin jos olisimme Amsterdamissa.

Yksi osa Quévrin'in kauppalaa sijaitsee joen toisella rannalla. Me päätimme olla siellä yötä ja menimme eräässen majataloon. Söimme hilpein mielin illallista ja asetuimme tyytywäisinä yöpuulle yläkerran huoneesen kaikki kolme. Huomis-aamuna warhain, kun opas katsahtaa akkunasta ulos, nähdäkseen, millai-

nen on ilma, huomaa hän toista sataa talonpoikaa, aseilla warustettuina, seisomassa majatalon ympärillä. Me hyppäämme wuoteiltamme ja minä, huolimatta miehen wakuutteluista, olen juuri ampumaisillani kuolijaksi tuon muka petollisen oppaamme, joka ehdoin tahdoin on syössyt meidät turmioon, niin samassa hyökkää isäntä sisään, ilmoittaen, että talonpojilla on aikomus wangita meidät kuninkaan nimessä.

— Kuninkaanko nimessä? — kysäisimme me. — Eihän tässä enää olla Franskan alueella! Mitä Franskan kuninkaalla on täällä enää sanomista?

— Hywät herrat, — wirkkoi isäntä, — minä huomaan, ett'ette wielä tiedä, mitä täällä neljä päiwää sitten tapahtui. Espanjan kuninkaan kanssa tehdyn sopimuksen mukaan owat Franskalaiset yhtenä päiwänä miehittäneet koko Espanjan alankomaat ja karkoittaneet sieltä Hollantilaiset.

Tämä tapahtui todellakin, kuten jokainen tietää, wuonna 1701!

Tilamme oli warsin tukala, ja me rupesimme hieromaan sowintoa woudin kanssa, joka oli talonpoikain johtajana. Mutta hän waati kiwen kowaan meitä wangittawiksi ja alkoi lukea meille kuninkaallista wangitsemiskäskyä. Hänen paraillaan lukiessansa, sieppasi ystäwäni Sorbier pistolinsa, mielettömästi kyllä, ja laukaisi sen woutiin. Kaikeksi onneksi ei luoti osunut häneen, waan läwisti ainoastaan hänen hattunsa, jota hän piti kädessään. Panoksen etulatinki sattui kumminkin kuninkaan kirjelmään ja repi sen rikki. Wouti puikki portaita alas nopeammin kuin oli noussut niitä

ja wihan wimmassa wannoi ottawansa meidät wangiksi, maksoi mitä maksoi. Kun meidän ampumaaseemme oliwat herättäneet talonpojissa tawatonta pelkoa, päätti hän näännyttää meidät näljällä. Me huomasimme joutuneemme ojasta allikkoon, ja niinpä me muutaman tunnin perästä ilmoitimme woudille waatiwamme näytettäwäksi meille Mons'in espanjalaisen linnanpäällikön wangitsemiskäskyä, me kun olimme hänen alueellaan. Wouti suostui siihen ja pani heti airuen menemään. Pian saapuikin kymmenen ratsumiestä luutnantin johdolla. Heillä oli käsky ottaa meidät woudin huostasta ja tuoda Mons'iin. Niinkuin olimme arwanneet, oli espanjalainen päällikkö kowasti närkästynyt siitä, että wouti oli wanginnut meidät hänen alueellaan ilman hänen lupaansa.

Meidät wietiin linnanpäällikön eteen. Hän otti meidät ystäwällisesti wastaan ja sanoi luowuttawansa meidät Franskalle ainoastaan Espanjan kuninkaan käskystä. Toistaiseksi määräsi hän meidät säilytettäwiksi wankihuoneessa, jossa käski meitä kohdella hywin. Hän lähetti tästä tapauksesta ilmoituksen Madrid'iin, ja ensi alussa näytti siltä kuin pääsisimme koko asiasta warsin helpolla, s. o. lyhyt-aikaisella wankeudella. Mutta wihdoin saapui päällikölle käsky jättää meidät sekä oppaamme parlamentinwankilaan Tournay'ssa, jossa meidät oli asetettawa syytteesen. Linnanpäällikkö, kunnon mies, jolle olimme jo käyneet rakkaiksi, oli murheissaan, tuon käskyn saatuansa. Hän kutsui meidät syrjään ja lausui mielipahansa siitä, että asiamme oli saanut tällaisen käänteen. Samalla sa-

noi hän kumminkin olewansa lohdutettu sillä, että meillä oli kaksi pelastuksen mahdollisuutta. Toinen oli kääntyminen katoliseen uskoon. Toista hänellä ei ollut oikeutta meille ilmaista, mutta kyllä hän toimittaa niin, että me sen aikoinamme kyllä huomaamme. Siihen nähden hän walitsi linnueestaan meille saattojoukonkin. Siihen määrättiin muuan wanha kersantti ja kolme sotamiestä, yksi toiskätinen ja toisetkin jotenkin wanhoja ja heikkoja. Meille hän hankki kelpo ratsut, mutta wartijat saiwat kulkea jalkaisin. Wihdoin käski hän kersantin walwomaan erittäinkin sitä, ett'ei opas pääsisi karkaamaan, jonka wuoksi hän oli kuljetettawa kahleissa.

— Mutta näitä herroja, — lisäsi hän, — ei teidän tarwitse sanottawaksi silmällä pitää, sillä heidän saattamisensa Tournay'hin wartioituina on wain pelkkä muodon asia.

Toiwottaessaan sitten meille onnea matkalla, wirkkoi hän:

— Älkää suinkaan olko käyttämättä hyödyksenne jokaista sopiwaa tilaisuutta ja olkaa wakuutetut minun olewan hywin iloista saada teistä hywiä sanomia.

Me ymmärsimme hänen puheestaan warsin hywin, että hän tahtoi kaikin tawoin helpottaa karkaamistamme. Matkalla neuwottelimme sitten, kumminko olisi tehtäwä, lähteäkö karkuun wai ruwetako katolilaisiksi. Jos karkaamme, niin saamme wielä ties miten kauan salaa piileskellen samoella ympäri Franskaa, ja ennenkuin pääsemme rajan yli, saatamme jälleen

joutua kiinni. Meitä hirwitti sekin ajatus, että täytyy pakolaisena kierrellä wieraalla maalla. Sanalla sanoen: rohkeus ja luottamus oli meissä lannistunut. Sen wuoksi päätimme wapaehtoisesti kuljetuttaa itsemme tänne ja luopua uskostamme.

Sillä tapaa pysyimme wartijaimme luona, waikka meidän olisi ollut warsin helppo mennä heiltä karkuun. Usein ajaa karauttelimme kauas heidän näkywistään milloin millekin suunnalle. Opas se sitä wastoin mitä hartaimmin pyysi meitä karkaamaan tai auttamaan häntä pakosalle.

— Aatelkaa toki, hywät herrat! — puheli hän, — Jos minä kerran tulen Tournay'hin, niin niskat minulta wäännetään nurin ihan warmaan.

Sitä emme ottaneet kuulewiin korwiinkaan, siten kun waan olisimme oman tilamme tärwelleet.

Valenciennes'issä wietiin meidät linnanpäällikön eteen, niinkuin linnakaupungeissa on tapana.

— Tuosta ei nyt sen suurempaa huolta, sanoi päällikkö, kuultuaan asiamme. — Pikkuisen pyhää wettä ja pistäytyä messussa kerran waan; sillä se on tehty.

Tuotiin opaskin kahleissa hänen eteensä. Päällikkö tunsi hänet heti kohta.

— Kas! — sanoi hän. — Sinäkö siinä taas, gascognelainen? Kauan sinä olet jo punonutkin hamppujasi.

Kääntyen sitten kersanttiin, wirkkoi hän:

— Pelkäänpä, ystäwä hywä, ett'ei sinussa ole miestä saamaan tätä kawalaa kettua Tournay'hin asti. Johan se wiime wuonna oli joutua täällä hirteen,

mutta puikahti pois wankilasta. Mitä jos antaisin sinulle lisäksi muutaman krenatöörin?

Kersantti wastasi hieman närkästyneenä, että on sitä jo suurempiakin lurjuksia ja kawalampiakin hirtehisiä osattu kuljettaa, ja osataan se tämäkin saattaa Tournay'hin, eikä hänen omakaan linnanpäällikkönsä wähintäkään epäillyt hänen kykyään.

— Kuinka tahdot, — sanoi päällikkö, nimeltään Magaloti. — Pidä waan miestä tarkoin silmällä.

Hän päästi meidät menemään.

Illan suussa tulimme St. Amand'iin, wiimeiseen asemapaikkaan tällä puolen Tournay'n. Jott'ei aamulla tarwitsisi odotella porttien awaamista, majoitti kersantti meidät suureen, muureilla ympäröityyn meijeriin. Siellä söimme illallista rohkeilla mielin, me muut, mutta opas parka, joka Tournay'n läheisyydessä tunsi jo muoran kiehnäyksiä kaulassaan, istui muotion ääressä, huokaillen ja walitellen Kersantti käski hänen wihdoin olla waiti ja panna maata.

— Jos te edes olisitte niin hywä, että sallisitte minun hiukan riisua waatteita päältäni, — sanoi gascognelainen. — Ties kuinka kauan nämä waatteet owat olleet ylläni; en minä niissä woi maata. Ottaisitte edes kahleet pois, jotta pääsisi riisuutumaan.

Me muut pyytämään myös mitä hartaimmin, että kersantti myöntäisi miehelle tuon pienen helpotuksen. Saapihan hänet sitten panna uudestaan kahleisin. Kersantti suostui, ja opas riisui päällyswaatteensa. Senjälkeen pyrki hän käymään pihalle. Kersantti menee nyt kahden miehen kanssa tarkastamaan

pihaa ja, hawaittuansa sen lujaksi ja turwalliseksi, lähtewät he kolmisin saattamaan häntä pihalle, jossa opas pysyttelekse portin läheisyydessä. Samassa tulee sattumoisin renki ulkoapäin, kiertäen awaimella auki pienen portin lukon ja astuu pihaan. Mutta silloin paiskaa gascognelainen hänelle sellaisen korwapuustin, että mies käpertyy maahan, ja samassa on opas pujahtanut owesta tiehensä. Kersantti miehineen tietysti peräßsä. Mutta äijät oliwat matkasta uupuneita eiwätkä muutoinkaan kowin nopeita jaloilleen. Heistä ei ollut takaa-ajajiksi, ja niin he siinä seisoiwat, neuwottomina katsellen pilkkopimeään, jonne opas oli kadonnut.

Noloina ja harmissaan palasiwat he luoksemme. Tuumiwat tuossa sitten ukot puoleen ja toiseen, kunnes wihdoin sanoiwat meille, että paras olisi, jos mekin menisimme sitä silkoista tietämme. Tournay'hin heitä ei enää haluta, siellä kun wetäwät heidät sota-oikeuden eteen. He palajawat kernaammin oman päällikkönsä luokse, joka ei tätä tapausta niin pahaksensa pane. Me puolestamme, jotka yhtä kernaasti tahdoimme päästä Tournay'hin kuin he pyrkiwät sieltä pois, kirjoitimme ja allekirjoitimme meijerin-isännän kanssa protokollan heidän uuolustukseksensa. Siihen ukot tyytyiwät, ja niin saattoiwat he meidät tänne, jossa, toiwoaksemme, meidän ei tarwitse kauan olla.

Näin kertoi herra Rivasson.

Tuskaa synnytti meissä näitten herrain päätös, luopua uskostaan, emmekä saattaneet olla sitä walit-

tamatta. Me koetimme selittää heille, kuinka suuren synnin he siinä tekewät.

— Kyllähän meidän menettelymme on teeskentelyä, — wastasiwat he, — mutta perästäpäin me sitten reformilaisella tawalla rukoilemme Jumalalta anteeksi heikkouttamme. Onhan Franskassa niin monta, jotka owat tehneet ihan samalla muotoa; eikä meistä silti pahempia ihmisiä tule kuin heistäkään.

Mitä me muuta woimme kuin rukoilla Jumalaa heidän puolestaan!

Kerron nyt loppuun noitten herrain waiheet, mikäli niitä omin silmin näimme.

Kaksi päiwää senjälkeen kuin he oliwat wankilaamme tulleet, wietiin heidät parlamentin tuomio-istuimen eteen. Täällä toimitettiin pintapuolinen tutkinto, jonka jälkeen presidentti kysyi, tahtowatko he muuttaa uskontoansa ja ruweta kunnon katolilaisiksi. He sanoiwat halajawansa sitä kaikesta sydämestä.

— No niin, — sanoi presidentti, — te saatte nyt opetusta, jotta woisitte uskostamme luopua. Sitten ryhdymme teidän wapauttamiseemme.

Sitten tuotiin heidät jälleen wankilaan. He oliwat hywin iloissaan siitä, että pian pääsewät wapaiksi ja saawat wielä ties minkä palkinnon luopumisestansa. He eiwät lakanneet omittelemasta toisiaan meidän kuullen. Me sitä wastoin emme lakanneet lausumasta inhoa noita pelkurimaisia luopioita kohtaan. Muutaman tunnin kuluttua saapui wankihuoneesen parlamentin kappalainen. Tämä ylisti heidän hurskasta aikomustaan ja antoi heille katkismuksen, huomauttaen,

että mitä ahkerampia he owat lukemaan ja ulkoa oppimaan, sitä pikemmin he pääsewät wapaiksi. Sen sanottuaan hän läksi pois.

Herrat lukea papattiwat nyt yötä ja päiwää kirjaansa, mutta kahden päiwän perästä tuli kaksi oikeudenpalwelijaa hakemaan heitä rikos-oikeuden eteen. Heidät pantiin käsirautoihin, ja tämä ei meidän luulomme mukaan tiennyt heille mitä hywää. He puolestaan eiwät siitä sen enempää wälittäneet, lohdutellen toisiansa waan sillä, että tämä on pelkkä laillinen muotoasia. He tuotiin parlamentin eteen, jossa presidentti heti lausui heille tähän tapaan:

— Hywät herrat! Kolme päiwää sitten lupasitte te tämän kokouksen edessä luopua erehdyksistänne ja kääntyä katoliseen uskoon. Sen perustuksella lupasimme me päästää teidät irti. Mutta — emme tahdo salata teiltä — meidän on mahdoton wapauttaa teitä. Kas tämä se meitä estää siitä. — Hän näytti kuninkaallista kirjelmää. — Howista on tullut käsky panna teidät syytteen-alaisiksi kuninkaallisen asetuksen ankarain määräysten mukaan, jotka kieltäwät ketään maasta muuttamasta, ja tuomita teidät elin-ajaksi galereille. Uskostanne luopuminen on teille tietysti silti sallittua, wieläpä on tämä hurskas teko saapa meiltä kiitosta. Mutta samalla julistamme me, ett'ei se woi pelastaa teitä galerirangaistuksesta.

Tämä tuli kuin salama kirkkaalta taiwaalta. Hämmästyneinä ja äänettöminä seisoiwat herrat siinä. Wihdoin ilmoittiwat he, että jos asia kerran sillä kannalla on, niin peruuttawat he luopumispäätöksensä.

— Kauniita katolilaisia! — huudahti presidentti halweksien ja käski wiedä heidät takaisin wankilaan. Häpeissään ja peräti masennettuina palasiwat herrat wankihuoneesen, jossa he pian puhkesiwat walituksiin ja molemmanpuolisiin syytöksiin omasta heikkoudestansa.

Parlamentti selwitti heidän juttunsa warsin pian. Ei kulunut kahdeksaakaan päiwää, niin jo julkiluettiin heille tuomio elinkautiseen galerirangaistukseen. Seuraawana päiwänä tuli neljä sotamiestä wiemään heitä Lille'en, Flanderin maakunnassa, jonne galeriorjain ketju kokoontui. Harwinainen näky tuo: herrat tulipunaisissa, kultakalunoilla koristetuissa uniformuissa, kädet kahleissa ja toisiinsa nuorilla sidottuina, astumassa jalkaisin pyssymiesten keskellä Tournay'n suuren kaupungin katuja myöten. Wäentungos kaduilla oli niin suuri, että he töin tuskin pääsiwät liikkumaan. Näissä tamineissa kulkiwat he jalkaisin wiisi peninkulmaa (20 km) Tournay'sta Lille'en, jossa heidät pantiin kamalaan P. Pietarin wankilaan. Siellä tapasimme heidät myöhemmin.

Sillä wälin oli siellä käynyt jesuittoja heidän luonaan. Kuultuansa wankien mielellään jälleen tahtowan kääntyä katolin-uskoon, oliwat nämä arwoisat paterit*) päättäneet käyttää tätä tilaisuutta, saadakseen toimeen juhlalliset luopumismenot. Yliporrestarilta, jonka hoidon alaisia galeriorjat owat, saiwat he ensimäkin luwan wiedä nuo kaksi herraa wartioituina luostariinsa,

*) Pater, joka merkitsee: isä, on katolisen papin tawallinen arwo- ja puhuttelunimi. Suom. muist.

opettaakseen heille, kuten sanat kuuluiwat, roomalaisen kirkon totuuksia. Ja niin toimitetiin muutaman wiikon perästä luostarinkirkossa juhlallinen messu, johon oli kutsuttu kaikki upseerit ja ylhäiset Lille'n kaupungissa, ja jossa nuo herrat, ensin sanelun jälkeen lausuttuansa hirweitä sadatuksia reformilaista oppia wastaan ja sitten kauhealla tawalla kirottuansa Calvin'in ja hänen uskolaisensa, wihdoin mitä juhlallisimmalla tawalla luopuiwat uskostansa. Senjälkeen wietiin heidät wankihuoneesen, ei kumminkaan pahantekijäin komeroihin, waan wahtimestarin mukawaan asuntoon. Siitä, niinkuin heidän elatuksestaankin, suorittiwat maksun kaupungin arwokkaimmat asukkaat, joitten keskuudessa jesuitat oliwat panneet toimeen kolehtin.

Toimettomia eiwät jesuitat olleet muutoinkaan. He paniwat liikkeelle kaiken taitonsa ja kaikki wehkeensä, saadakseen noille herroille armahdusta. Ensi alussa ei kuningas ottanut sitä kuulewiin korwiinsakaan. Silloin kääntyiwät jesuitat madame Maintenon'in *) puoleen ja selittiwät hänelle, että puheen-alaiset herrat owat Périgord'in etewimpäin aatelisten lapsia (mikä ei laikkaan ollut totta), ja että he sywästi katuwat erehdystänsä ja nyt owat luettawat Franskan parhaimpien katolisten joukkoon. Tämän nojalla alkoi madame Maintenon rukoilla kuningasta niin hartaasti heidän puolestaan, että kuningas wihdoin julisti heille armah-

*) Kuningas Ludwig XIV:n lemmitty ja wuodesta 1685 salaa wihitty puoliso. Oli osaltaan suurissa määrin waikuttanut Nantes'in ediktin peruuttamiseen.

Suom. muist.

dukſen, nimittipä heidät päälle päätteekſi wielä luutnanteikſi, ſillä ehdolla kumminkin, että Sorbier, joka oli ampunut rikki kuninkaallisen wangitſemiskäskyn, oli pidettäwä wielä kuuſi kuukautta wankeudeſſa. Rivaſſon meni wapaehtoiſesti wankeuteen ystäwänſä kanſſa ja ſai ſiitä kaikkialta kiitosta oſakſenſa. Sittemmin matkuſtiwat he rykmentteihinſä.

Myöhemmin kuulimme heidän kaatuneen Hekeren'in taisteluſſa.

Nyt olen totuuden mukaan kertonut näitten kahden herran waiheet. Lukija tuomitkoon heitä niinkuin oikeakſi näkee. Minä käyn kertomaan, mitenkä minun ja kärſimystowerini ſittemmin käwi.

Sorbier ja Rivaſſon oliwat pelastaneet meidät nälkään kuolemasta, niinkuin jo olen kertonut. Me tieſimme heillä olewan paljon rahaa, ja peljätesſämme nälkäkuoleman jälleen alkawan meitä uhata, heidän lähdettyään, täytyi minun wihdoin nöyrimmästi pyytää heitä jättämään meille kolme, neljä louisdoria. Minä lupaſin antaa heille oſoituksen, jota näytettäesſä Bergerac'issa iſäni ſuorittaiſi heille welkani. Mutta he oliwat niin kowaſydämiſiä, ett'eiwät antaneet meille kuin puolen louisdoria, jonka minä myöhemmin ſuoritin heille takaiſin, kohdattuamme toiſiamme jälleen Lille'ſſä. Ylen ſäästäwäiſesti pitelimme kultarahaamme, ſyöden pelkkää leipää, ilman mitään ſärwintä. Jonkun ajan perästä tuli tilamme kumminkin paremmakſi, päästyämme wartijatorniin. Se käwi näin.

Schelde wirta jakaa Tournay'n kaupungin kahteen oſaan: toinen kuuluu Cambray'n arkkipiſpan

ja toinen Tournay'n kaupungin piispan piiriin. Kuultuaan, kuinka weltosti edellä mainitsemeni kirkkoherra oli menetellyt, koettaessaan meitä kääntää, lähetti Tournay'n piispa yhden kappalaisistaan meidän luoksemme. Tämä oli herttainen, wanha pappi, jossa oli suurempi määrä puheliaisuuden lahjaa kuin teologiaa. Hän sanoi tulleensa piispan käskystä, kääntämään meitä kristin-uskoon. Me wastasimme kyllä olewamme kristityitä kasteen kautta ja uskon kautta Jesuksen Kristuksen ewankeliumiin.

— Mitenkä? Oletteko te kristityitä? Mikäs teidän nimenne on? — kyseli hän, wetäen muistitaulun taskustaan, nähdäkseen, olisiko hän ollut nimissämme erehtynyt. Me ilmoitimme ristimä- ja sukunimemme.

— Aiwan niin! — puheli hän. — Teidän luo minut on käsketty. Mutta ettehän te ole sellaisia kuin luulin. Tehän sanotte olewanne kristityitä, ja piispa lähetti minut kääntämään teitä kristin-uskoon. Lukekaas minulle, olkaa hywä, uskontunnustuksenne.

— Kernaasti, — wastasin minä ja lausuin hänelle apostolisen uskontunnustuksen.

— Mitä? -- huudahti hän. — Onko se todellakin teidän uskonne?

— Järkähtämätön, — wastasimme me.

— No mutta samallainenhan se on minunkin uskoni. Kyllä maar herra piispa on tahtonut tehdä minusta aprillia.

Silloin oli todellakin huhtikuun ensimmäinen päiwä.

Hän sanoi meille hätä pikaa jäähywäiset, kowin närkästyneenä siitä, että piispa oli tehnyt pilaa hänestä, wanhasta miehestä.

Sen koommin emme häntä enää nähneetkään.

Huomenissa saapui luoksemme ylivikaari Regnier. Tämä, aiwan toisenlainen teologi kuin tuo herttainen, wanha kappalainen, oli perehtynyt retorikaan, täynnä sofismeja eikä tahtonut milloinkaan keskustella muuten kuin perimäopin perustuksella, jota wastoin me aina nojauduimme pyhään Raamattuun. Huomattuaan meidän olewan reformilaisen uskonnon perusteista ja roomalaisen kirkon erehdyksistä paremmin selwillä kuin hän oli luullutkaan, alkoi hän yhä suuremmalla innolla ajaa käännytystyötään. Ylipäänsä oli hän kunnon mies, tajusi oikeamielisyyttä ja kristillistä rakkautta. Minä muistan, kuinka hän, nähtyänsä meiltä puuttuwan waatteita ja paitoja, jopa tarpeellista rawintoakin, salaa lähetti meille paitoja, joitten antajasta meidän ei kumminkaan millään muotoa pitänyt saada tietää. Pääsiäiswiikolla, jolloin piispa jakelee almujansa wangeille, tuli ylivikaari komeroomme ja pyysi meitä wastaanottamaan piispalta almun, jonka hän oli meille lähettänyt kunnioituksen ja arwossa-pidon merkiksi. Samalla lahjoitti hän meille neljä kultarahaa. Alussa emme olisi mitenkään tahtoneet wastaanottaa sitä, mutta hän pyysi niin herttaisesti, että meidän oli mahdoton kieltäytyä. Ja hywäänpä tarpeesen se meille suuressa hädässämme olikin.

Eräänä päiwänä tapasi edellä mainittu tyly kirkkoherra tämän ylivikaarin meidän luonamme. Heti

hän tiuskaten kysyi, millä oikeudella ylivikaari tunkeutuu hänen alueellensa, jossa yksin hänellä, kirkkoherralla, on toimintawalta. Ylivikaari pyysi heti siewästi anteeksi ja läksi pois, mutta ilmoitti tämän tapauksen suoraa päätä piispalle, ja siitä oli seurauksena, että meidät siirrettiin piispan piiriin kuuluwaan wahtitorniin, jossa meidän oli paljoa parempi olla. Useammat protestantit, niiden joukossa monta kaupungin ylhäisistäkin, saiwat luwan käydä luonamme. He antoiwat wanginwartijalle rahaa, ja siitä hywästä päästi tämä meitä joka aamu linnan pieneen pihaan hengittämään raitista ilmaa. Siellä saimme olla monta tuntia, usein iltaan asti.

Tornissa käwiwät hartaat ystäwät meitä usein terwehtimässä ja woimainsa mukaan rohkaisemassa meitä pysymään lujina. Ylivikaari Regnier tuli sinne mielellään hänkin ja kohtasi usein muita wieraita luonamme, mutta ei milleinkaan nostanut siitä melua. Päinwastoin kohteli hän heitä erittäin ystäwällisesti, ja kun osaa-ottawat ystäwämme tahtoiwat, kunnioituksesta häntä kohtaan, wetäytyä pois, pyysi hän heitä jäämään ja olemaan läsnä meidän keskusteluissamme. Ja nuo herttaiset protestantit kuuntelivat ilomielin, mitenkä me puolustimme itseämme wäittelyissä, ja kuinka säweästi ja hienotuntoisesti hän toi esiin oman kantansa mukaisia todistuksia. Usein sattui, että hän, wäiteltyämme parisen tuntia, tulematta kumpikaan mihinkään päätökseen, tuotti pullon wiiniä, jonka sitten joimme hywinä ystäwinä, sen enempää enää sillä erää kajoamatta uskonnon asioihin. Kun sitten wihdoin

olimme keskustelleet kaikista kohdista, joissa me todistimme katolisen kirkon olewan erehdyksissä, sommitteli hän, tehdäkseen wäittelyistä lopun, seuraawan luopumis-ehdotuksen:

— Me päästämme teidät, — sanoi hän — uskomasta suurinta osaa niistä kohdista, joita te näytte pitäwän erehdyksinä, niinkuin pyhimysten ja neitsyt Maarian rukoilemista, kuwain kumarrusta, kiirastulta, aneita ja toiwioretkiä, jos te waan tunnollisesti suostutte uskomaan ruumiin-muuttumista Ehtoollisessa ja messu-uhria sekä luowutte Calvinin erehdyksistä.

Me wastasimme päättäneemme, ett'emme sellaiselle liukkaalle tielle lähde. Siitä pitäen harwensi hän yhä enemmän käyntejänsä, eikä häntä wihdoin kuulunut enää ensinkään.

Kerran aamulla, kello yhdeksän tienoissa, toi wahtimestari meidän kammioon muutamia herroja ja läksi samassa pois. Me tarkastimme toisiamme ja, katso, kolme heistä oliwat tuttawia Bergerac'ista. Toisia kahta, jotka heti, tultuaan sisään, purskahtiwat itkemään, emme tunteneet, waikka he, muitten kera meitä syleillessään, kutsuiwat meitä nimiltämme ja niin muodoin tunsiwat meidät. Kummastellen kysyimme herra Dupuy'ltä, ketä nuo kaksi outoa oliwat, jotka herkeämättä itkiwät.

— Ne owat, — wastasi hän, — neiti Madras ja neiti Conceil Bergerac'ista. Kyllä te heidät hywin tunnette. Miehiksi puettuina läksiwät he meidän kanssamme waaralliselle pakoretkelle Franskasta, ja owat kestäneet tämän rasittawan matkan pommistukset ihme-

teltäwällä lujuudella, joka on sitäkin ihmeteltäwämpää kuin heitä lapsesta pitäen on kaswatettu hywin hennosti. Ennen tätä matkaa eiwät he olisi peninkulmaakaan jaksaneet astua jalkaisin.

Me terwehdimme nyt neitejä, mutta huomautimme heille, ett'ei heidän sowi walepuwussa olla wiiden nuoren miehen kanssa samassa kammiossa. Siitähän meidän wihollisemme saisiwat aihetta syyttää meitä sekä heitä mitä hirweimmistä rikoksista. Minä pyysin heiltä lupaa saada ilmoittaa asian wahtimestarille, warsinkin kun ei heillä walepuwuista enää olisi mitään hyötyä. Samalla kehoitin heitä ilmaisemaan nimensä ja pysymään lujasti totuudessa. Herrat oliwat samaa mieltä, ja neitosetkin suostuiwat ehdotukseeni. Minä kutsuin wahtimestarin heti kohta saapuwille ja ilmoitin hänelle, kuinka asianlaita oli, jonka jälkeen hän wei neitoset meidän kammiostamme erityiseen huoneesen ja antoi asiasta tiedon tuomarille.

Sen koommin emme heitä enää nähneet. He tuomittiin elin-ajakseen Katuwaisten Sisarten luostariin, jonne he wietiin samoin aikoin kuin heidän onnettomuuskumppalinsa tuomittiin galereille siitä, että oliwat aikoneet paeta Franskasta pois.

Tiedusteltuani herra Dupuy'lta, kuinka heidän oli matkalla käynyt, kertoi hän heidän kulkeneen aiwan esteettömästi Bergerac'ista aina Schelden warrelle, parin peninkulman päähän Tournay'sta. Siellä oliwat he palkanneet erään talonpojan wiemään heidät ja heidän oppaansa rajawirran yli, mutta tämä kurja mies oli heidät pettänyt.

Näin kertoi herra Dupuy:

— Meidän oppaamme oli wienyt meidät yöksi erään tuttawansa talonpojan luokse, jonka ammattina oli kuljettaa pakolaisia weneellään wirran yli. Mies oli mielissään suuresta palkinnosta, sillä me maksoimme etukäteen hänelle 2 louisdoria (40 markkaa) hengeltä siitä, että weisi meidät yli. Hän antoi meille ruokaa, odotellessamme sopiwaa hetkeä, sillä rannalla kulki wielä patrulleja edes takaisin. Siinä istuissamme rupesi hän himoitsemaan herra Mouret'in harmaata, hywästä kankaasta tehtyä waippaa ja pyysi saada sen omakseen. Mutta Mouret ei sanonut luopuwansa siitä mistään hinnasta, se kun oli hänen isänsä oma. Isä oli jo ennen paennut Amsterdamiin, ja siellä oli hän saapa waippansa takaisin. Talonpoika alkoi mankua yhä enemmän, mutta Mouret kielsi jyrkästi. Ja tämä kowan onnen waippa se wei meidät turmioon, sillä talonpoika suuttui ja päätti saattaa meidät kiinni, mikä hänen onnistuikin. Puolenyön aikana pyysi hän meitä tulemaan rantaan, missä hänen weneensä seisoi. Ilomielin me läksimme, sillä pian toiwoimme olewamme turwassa. Mutta tuo konna weikin meidät erääsen krouwiin, jossa meidän muka wielä piti jonkun werran odotella. Hän läksi ulos ja wiipyi hetken aikaa. Sitten hän tuli ja kutsui oppaamme ulos. Hänet hän wei wirran yli, mutta palasi pian kahdenkymmenen aseellisen talonpojan kanssa, jotka ottiwat meidät kiinni ja toiwat tänne.

Ja nyt tulee minun myös kertoa, kuinka tuo talonpoika, jonka nimi oli Batist, sai ansaitun palk-

kansa petoksestaan. Ath'in ja Tournay'n kaupungin wälillä harjoitettiin siihen aikaan wilkasta salakauppaa kielletyillä tawaroilla. Batist ja muuan hänen towereistaan oliwat saaneet wihiä, että Tournay'sta päin oli tulossa kauppias, kuorma salatawaraa mukanaan. He päättiwät käydä wallantielle wäijyksiin ja hyökätä sitten kuorman kimppuun, ottaakseen muka tawaroita takawarikkoon, mutta todellisuudessa waan kiskoakseen kauppiaalta suuret lunnaat. Kauppias tuleekin tuosta pian kuormineen. Talonpojat hyökkääwät esiin, uhkaawat häntä pyssyillänsä ja sanowat aikowansa wiedä hänet tulliwirastoon. Kauppias tarjoaa heille kymmenen kultarahaa, päästäkseen rauhassa menemään. Tätä oliwat konnat tarkoittaneetkin. Mutta kas nyt käwikin niin, että kuorma joutui lopultakin tullimiesten käsiin Tournay'n edustalla ja julistettiin kiinnisaajain saaliksi. Kauppias, huomattuaan sittenkin menettäneensä tawaransa, tahtoi ainakin kostaa talonpojille, jotka maantiellä oliwat kiskoneet häneltä rahoja. Hän ilmoitti asian Flanderin ylituomarille, joka otatti talonpojat kiinni ja panetti heidät wahtitorniin, ei kumminkaan meidän kammioomme. Ylituomari tutkisteli Batistia mitä ankarimmalla tawalla, sillä hän oli jo kauan aikaa tiennyt Batistissa kyllä olewan miestä moisiin rikoksiin ja oli myös epäillyt hänen kuljettelewan protestantteja Schelden toiselle rannalle.

Näinä aikoina pistäytyi wankilan wahtimestari usein meidän luoksemme polttamaan piipullisen tupakkaa, ja kerran tuollaisessa tilaisuudessa sai hän

kuulla Dupuyn kertomuksen heidän kiinnijoutumisestansa Batistin petoksen kautta. Dupuy kertoi siinä myös Batistin mainimeen monta henkeä, jotka hän oli kuljettanut wirran yli, ja kerskailleen hywistä palkoistaan. Edelleen mainitsi Dupuy myös Batistin soutaneen ensinnä heidän oppaansa toiselle rannalle, kaikitenkin siinä tarkoituksessa, ett'ei tämä woisi syyttää häntä hänen konnantöistään. Wahtimestari ilmoitti kuulemansa ylituomarille. Tämä ihastui suuresti, nämä sanomat saatuansa, tuli heti kohta wankilaan, kutsui nuo kolme herraa ulos ja ilmoitti, että heidän tulee huomenna kello 10 aamulla saapua hänen tuomioistuimensa eteen, walallisesti todistamaan Batistin jutussa.

— Älkää kumminkaan, hywät herrat, — liitti hän, — antako sydämessänne sijaa kostontunteille tuota wiheliäistä miestä kohtaan, waan wastatkaa wain totuuden mukaan kysymyksiini.

Herrat oliwat ensi alussa hywillään siitä, että saawat kostaa Batistille hänen petoksensa, ja täytyy tunnustaani, että minäkin ensi hetkenä tunsin samaa. Mutta pian tulin toisiin ajatuksiin ja wirkoin:

— Warmaa on, hywät herrat, että, jos te puhutte suoraan kaikki, minkä tuosta kurjasta miehestä tiedätte, hän hirtetään ilman armoa. Mutta ajatelkaa ensinnäkin, ett'ei siitä tule teille kunniata ystäwäinne puolelta, jota wastoin wihamiehemme saawat syytä moittia meitä, sillä kaikki päättäwät koston tässä olleen waikuttamassa. Toiseksi on teidän lausuntonne olewa tawallaan wäärintekoakin, sillä te tulette olemaan

syypäät sellaisen miehen kuolemaan, joka reformilaisen käsityksen mukaan ei ole mitään rikosta tehnyt, auttaessaan uskonveljiämme pakenemaan, jota wastoin hän paawilaisten mielestä on siitä teostaan kuolemalla rangaistawa.

— Mitenkä! — huudahtiwat herrat. — Pitääkö meidän tehdä wäärä wala, pelastaaksemme tuon miehen kuolemasta?

— Ei suinkaan, — wastasin minä, — ei millään ehdolla.

— Mitäs meidän sitten pitäisi tehdä?

— Olen usein kuullut sanottawan, — wirkoin minä, — ett'ei galereille tuomittu kelpaa wieraaksi miehesi, ja ett'ei tuomari milloinkaan saa pakottaa sellaista todistajawalalle. Minä teidän sijassanne kieltäytyisin walaa tekemästä sillä perustuksella, ett'ei galeriwanki ole siihen welwollinen.

He hywäksyiwät tämän neuwoni.

Seuraawana aamuna kello kymmenen tienoissa tuli wahtimestari kahden oikeudenpalwelijan kanssa noutamaan herroja ja weiwät heidät oikeussaliin, minne tuomari raatimiehineen oli kokoontunut. Kurja Batist oli hänkin siellä. Hän istui kahleissa pahantekijäin penkillä ja kalpeni kalman waaleaksi, huomattuaan ne, joitten käsissä nyt hänen henkensä oli, ja joilla kyllä oli syytä kostaa hänelle. Ylituomari kysyi ensin, tunteeko hän noita herroja.

Batist kielsi.

— Ennen pitkää tunnet heidät kyllä, — sanoi tuomari.

Senjälkeen kysyi hän heiltä, tuntewatko he Batistin.

He sanoiwat tunnustelewansa häntä samaksi miehekſi, jonka toimesta he wangittiin.

Senjälkeen käski ylituomari:

— Nostakaa kätenne ja luwatkaa Jumalan ja oikeuden edessä wastata totuuden mukaan siihen, mitä teiltä kysytään.

Herrat sanoiwat kieltäytywänsä sitä tekemästä, koskapa he, tuomittuina galereille, owat yhteiskunnasta ulossuljetut eiwätkä ole welwolliset olemaan wieraina miehinä, wielä wähemmin tekemään walaa.

— Kuinka? – huudahti ylituomari. — Te olette sanoneet olewanne welwolliset totuutta tunnustamaan ja nyt kieltäytte totuutta ilmaisemasta!

— Hywä herra, — sanoi Dupuy, — me olemme sitoutuneet tunnustamaan ewankeliumin totuutta, mutta emme ole sitoutuneet sanomaan totuutta, saattaaksemme lähimmäistämme hirsipuuhun, niin kauan kuin asetukset eiwät meitä siihen pakota.

— Te olette kunnon miehiä! — huudahti ylituomari. Senjälkeen kääntyi hän Batist'iin, joka oikein hätkähti siitä ilosta, että hänen wihollisensa oliwat menetelleet niin jalosti, sen sijaan kuin olisiwat woineet hänelle kostaa.

— Sinä kurja mies! — puhui tuomari. — Riennä suutelemaan näitten ylewämielisten herrain jalkoja, heidän, jotka owat pelastaneet sinut hirttonuorasta! Sinä olet toimittanut heidät galereille; nyt saat tehdä seuraa heille.

Hän keskeytti istumon, ja wangit wietiin takaisin kammioihinsa. Meidän asuintowerimme oliwat hywin iloisia siitä, että heidän oli hywällä omallatunnolla onnistunut pelastaa Batist kuolemasta.

Batist ja hänen kumppalinsa Pitou tuomittiin ryöwäyksestä maantiellä elinkautiseen galeriwankeuteen. Samalla wahwistettiin myös Dupuy'n ja hänen towerinsa tuomio. Kuusi sotamiestä noutiwat heidät wankihuoneesta, wiedäkseen heidät Lille'n kaupunkiin Flanderissa, minne galeriketju oli keräymässä. Heidät kahlittiin käsistä kaksittain toisiinsa ja sitten kaikki wiisi yhteen. Sattumako lie ollut wai ylituomarin käskystäkö tapahtunut, mutta Batist ja herra Dupuy tuliwat astumaan riman. Kertomus siitä, että kolme jalomielistä herraa oli pelastanut kuolemasta wihollisensa, oli lewinnyt ympäri kaupungin, ja kaduilla wallitsikin suuri ihmistungos: kaikki tahtoiwat nähdä, niinkuin he sanoiwat, hyween kahlittuna paheesen. Kaikkialta kuului sadatuksia ja kiroukssia petollista Batistia kohtaan ja samalla runsasta Herran siunausta noille kolmelle.

Nyt olimme jo toista kertaa menettäneet kumppalimme, ja se tuntui meistä haikealta, sillä he oliwat hurskaita miehiä, joitten seurasta meillä oli ollut paljon iloa ja mielen ylennystä. Muutama päiwä senjälkeen tuli luoksemme muuan parlamentin jäsen, jonka nimeä en tahdo mainita. Hän sanoi, että meitä oli suositettu hänelle, ja että se tuottaisi hänelle suuren ilon, jos saisi meidät pelastetuiksi surkeasta tilastamme. Hän istui kotwan aikaa luonamme, tiedustellen mat-

kamme waiheita ja kysellen, missä ja millä tawoin me olimme joutuneet kiinni. Me kerroimme kaikki tarkoin. Waiheemme Couvé'ssa saimme kertoa toistamiseen.

— Olkaa rohkealla mielin, lapset, — sanoi hän sitten. — Toiwoakseni pääsette tästä eheinä. Minä lähetän huomenna tänne asianajajan. Hän näyttää teille anomuskirjan. Kirjoittakaa nimenne sen alle, ja pian saatte nähdä seurauksset siitä.

Seuraawana päiwänä tulikin asianajaja ja luki meille erään anomuskirjan, jonka me sitten allekirjoitimmekin. Siinä pyydämme me saada näyttää toteen, ett'ei meillä ollut aikomusta lähteä maasta pois, koskapa me, kerran jo oltuamme Couvé'ssa ja siis ulkopuolella Franskaa, sittenkin palasimme Marienburg'iin. Eihän meidän, jos olisimme aikoneet paeta maasta, olisi tarwinnut muuta kuin asettua hollantilaisen maaherran suojelukseen alle, ja hän olisi kyllä antanut meille saattojoukon Lüttich'in alueen kautta Charleroi'hin. — Tämä hakemus annettiin parlamenttiin, ja presidenti kuulusteli meitä sen johdosta.

Kaksi tuntia senjälkeen syöksee wahtimestari kammioomme aiwan hengästyneenä ja alkaa meitä onnitella sen johdosta, että pian pääsemme wapaiksi. Muuan parlamentin kirjuri oli hänelle kertonut omin silmin nähneensä parlamentin päätöksen, jossa parlamentti täydellisesti wapauttaa meidät siitä syytöksestä, että olisimme aikoneet karata maasta. Pian alkoi saapui suurissa joukoin ystäwiämme kaupungista, ja kaikki onnittelivat meitä prosessimme onnellisen tuloksen johdosta. Mekin pidimme asiata jo niin warmana, että

hetkestä hetkeen waan odottelimme, milloin meidät päästetään wapaiksi.

Mutta ilomme oli ennen-aikaista. Sen saimme pian kokea. Koska meitä pidettiin waltiollisina pahantekijöinä, ei parlamentti woinut meitä päästää irti ilman howin suostumusta. Yliprokuraatori kirjoitti senwuoksi waltiomini sterille de la Vrilliére'lle, ilmoittaen meidän riittäwillä todistuksilla kumonneen meitä wastaan tehdyn syytöksen maasta karkaamisen aikeista, jonka wuoksi hän odottaa ministerin käskyjä, miten meidän kanssamme on meneteltäwä. Ministeri wastasi, että todistukset owat ensin tarkoin punnittawat, ett'ei petosta tapahtuisi. Parlamentti, joka ei tahtonut puhua omaa itseänsä wastaan, kirjoitti sinne jälleen, että todistukset owat täydelliset ja kumoamattomat.

Nyt kului ainakin neljätoista päiwää, ennenkuin howista tuli lopullinen tieto. Se saatiin wihdoin, ja meiltä katosi wiimeinenkin toiwo.

Meidät wietiin parlamentin eteen. Presidentti kysyi, osaammeko me lukea, ja saatuaan myöntäwän wastauksen, antoi meille ministerin kirjeen.

— Lukekaa! — sanoi hän.

Kirje oli niin lyhyt, että muistan sen sanasta sanaan wieläkin. Se kuului näin:

Hywät herrat!

Jean Marteilhe ja Daniel le Gras on tawattu passittomina rajalla. Hänen majesteettinsa tahtoo, että he tuomittaisiin galereille.

Ollen, hywät herrat j. n. e.

Markiisi de la Vrillière.

— Niinkuin näette, — sanoi presidentti, — on teidän tuomionne lähtenyt howista eikä parlamentista. Me pesemme kätemme. Me surkuttelemme teitä ja toiwotamme teille Jumalan ja kuninkaan armoa.

Meidät wietiin takaisin wahtitorniin. Iltapuoleen tuli muuan parlamentin neuwoksia kirjurin kanssa wankilaan ja meidät kutsuttiin wahtimestarin huoneesen. Siellä käski neuwos meidät lankeamaan polwillemme Jumalan ja esiwallan eteen ja tarkoin kuuntelemaan tuomiotamme. Me tottelimme. Tuomio oli, johdannon jälkeen, näin kuuluwa:

„Sittenkuin meiltä syytetyistä miehistä, Jean „ Marteilhe'sta ja Daniel le Gras'ista on toteen näy„ tetty, että he tunnustawat niin sanottua reformi„ laista uskontoa kuin myös owat julkeasti yrit„ täneet kuningaskunnasta pois paeta, niin rangais„ tuksesi siitä tuomitsemme me heidät elin-aikansa pal„ welemaan kuninkaan galereilla."

Kun lukeminen oli päättynyt, sanoin minä parlamentinneuwokselle.

— Kuinka on mahdollista, että sama parlamentti, joka on päättänyt julistaa meidät wapaiksi, nyt saattaa tuomita meidät „syytettyinä ja toteennäytettyinä?"

— Parlamentti, — wastasi hän, — on teidät julistanut syyttömiksi, mutta howi, joka on ylempänä parlamenttia, tuomitsee teidät.

— Mutta missä sitten on se oikeudenperustus, jonka pitäisi olla kaikkein tuomio-istuinten ojennusnuorana?

— Älkää menkö liian pitkälle, — wirkkoi hän. — Teidän ei sowi näitä asioita tutkistella.

Meidän täytyi waieta ja tyytyä osaamme. Pyysin neuwokselta kumminkin saada todistetun kopion tuomiostamme. Hän lupasi ja toimittikin sen sittemmin meille.

Kolmen päiwän perästä tuli kolme ylituomarin tarkk'ampujaa kammioomme. Meidät pantiin käsirautoihin, ja niin lähdettiin meitä wiemään Lille'n kaupunkiin, jonne oli wiisi peninkulmaa (20 km). Tämän matkan astuimme jalkaisin, ja oli se kahleissa kaksin werroin rasittawampaa. Illalla saawuimme aiwan uupuneina Lille'en. Siellä wietiin meidät P. Pietarin torniin, joka lujien muuriensa wuoksi on määrätty galeriwankien säilytyspaikaksi. Wankilaan tultuamme, tarkasti wahtimestari meidät huolellisesti, jolloin — sattumoisinko wai tarkoituksellako — oli läsnä myöskin kaksi jesuittaa. Nämä ottiwat meiltä pois rukouskirjamme ja kopion tuomiostamme, jota ei enää milloinkaan annettu meille takaisin. Luettuaan tuomion, kuului toinen jesuitoista sanowan toiselleen, että parlamentti tekee warsin epäwiisaasti, antaessaan tällaisia todistettuja jäljennöksiä asiakirjoista. Tarkastuksen jälkeen suljettiin meidät galeriwankien osastoon, joka on kamalimpia wankihuoneita, mitä milloinkaan olen nähnyt.

Wankihuone on kyllä tilawa, mutta niin pimeä, ett'eiwät wangit milloinkaan tiedä, onko päiwä wai yö, muusta kuin siitä, että heille leipä ja wesi annetaan aamusilla. Ja mikä on wielä pahempi: waikka

siellä on tawattoman kylmä, ei sinne milloinkaan tuoda lämmitystä. Alustana oli meillä wähäsen olkia, joita hiiret ja rotat nakerteliwat. Ja niitä wiliseekin siellä laumoittain. Me kun emme woineet niitä nähdä emmekä karkoittaa, täytyi meidän wäkisenkin sallia heidän kuluttaa leipäämme.

Meidän tullessamme tuohon hirmuiseen wankilaan, oli siellä jo ennestään noin kolmekymmentä jos jonkinlaista pahantekijää. Heidän lukuansa emme pimeältä olisi tienneet, ellemme olisi tiedustelleet. Ensi terwehdyksekseen waatiwat he meiltä tuliaisia. Jos emme anna, niin saamme tanssia peitteen päällä. Konnat määräsiwät meille taksaksi kaksi talaria, ja me katsoimme parhaaksi maksaa.

Pari päiwää myöhemmin saimme nähdä, millaista tuo peitteen päällä tanssiminen on. Muuan wasta tullut wanki oli kieltäytynyt maksamasta tulijaisia. Silloin paniwat nuo jumalattomat hänet jonkinlaiselle tawarakääreestä tehdylle hurstille. Neljä miestä tarttui siihen sitten kiimi, yksi kustakin kolkasta, ja heilauttiwat miehen ylös, päästäen hänet putoamaan kiwiselle lattialle. Tätä kauhistawaa rääkkäystä uudistettiin monta kertaa, kunnes poloinen wihdoinkin suostui maksamaan. Kurjan huudoista ei ollut mitään apua. Wahtimestari, joka pistää taskuunsa tämän armottoman leikin tuottamat tulot, nauroi waan, katsellen owen luukusta.

— Noin waan, pojat, ja yhä paremmin! — kehoitteli hän.

Poloinen tanssitettawa oli lopulta aiwan ruhjoutunut, ja peljättiin hänen siitä kuolewan. Wähitellen hän kumminkin toipui.

Pari päiwää myöhemmin sain minäkin kowaa kokea. Joka ilta tulee wahtimestari neljän wartijan, joutawan tyhjäntoimittajan, kanssa wankihuoneesen, sotamiehiä mukanaan, tarkastamaan, olisiko jotain karkaamis-yrityksiä tekeillä. Kaikki nuo miehet owat warustetut pistoleilla, miekoilla ja pistimet kiwääreissä ja tarkastawat hywin huolellisesti lattian sekä seinät, jott'ei waan johonkin olisi aukkoa murrettu. Eräänä iltana, tarkastuksen perästä, jäi yksi wartijoista muitten jälkeen, sulkeaksensa owen ja luukun. Minä haastelin hänen kanssaan, ja kun hän wastaili minulle jotenkin ystäwällisesti, rohkenin pyytää häneltä kynttilänpätkää, joka oli hänellä kädessä, siiwotakseni itseäni syöpäläisistä. Hän ei suostunut antamaan, waan sulki luukun aiwan nenäni edessä. Silloin sanoin minä itsekseni olewani harmissani, ett'en temmannut tuota pätkää häneltä wäkisin. Tuon sanoin kyllä jotenkin kowalla äänellä, mutta en osannut aawistaakaan, että hän enää woisi sanojani kuulla. Mutta hänpä olikin ne kuullut ja kertoi wahtimestarille. Seuraawana aamuna, kun muut jo oliwat nousseet ja weisasiwat litaniaa — jota ilman he eiwät olisi saaneet jesuittain torstaipäiwinä jakamia almuja — makasin minä wielä oljillani ja olin juuri nukahtanut uudestaan. Äkkiä heräsin siitä, että minua lyötiin useampia kertoja miekan lappeella. Säikähtäneenä kawahdin pystyyn. Edessäni seisoi wahtimestari miekka kädessä ja muo neljä

wartijaa sekä kaikki sotamiehet, aseissa kantapäästä kiireesen. Minä kysyin, miksikä minua rääkätään. Wastauksen asemesta löi hän minua miekalla kolmattakymmentä kertaa yhtä peräa, ja wartija, tuo kynttilämies, paiskasi minua niin ankarasti korwalle, että minä kaaduin maahan. Noustuani ylös, käski wahtimestari minua tulemaan mukaansa. Minä en sanonut lähtewäni, ennenkuin saan tietää, kenenkä käskystä minua tällä tawoin kohdellaan. Jos minä olen ansainnut kuritusta, sanoin minä, niin ei sitä muut saa määrätä kuin ylituomari. Mutta he löiwät minua niin, että minä kaaduin toistamiseen. Senjälkeen otti wartija minua jaloista ja toiset kaksi käsiwarsista ja laahasiwat minua sillä tapaa kuin koiranraatoa tornista alas pihalle. Siellä awattiin owi maan-alaiseen holwiin ja minut syssättiin owesta sisään, niin että minä putosin alas pari kolmekymmentä porrasta. Alhaalla awattiin jälleen rautainen owi, nyt niin sanottuun noidankoppiin. Sinne he minut työnsiwät, ja meniwät pois, suljettuaan owen peräsään.

Pilkkosen pimeä oli tuossa kamalassa holwissa. Minä yritin astua muutaman askelen ja hapuilin ympärilleni, löytääkseni olkia, mutta astuin nilkkaa myöten jääkylmään weteen. Palasin takaisin owen suuhun, jossa lattia oli wähän kohommalla ja hiukan kuiwempaa. Siellä kopeloidessani löysin wähän olkia ja käwin niitten päälle istumaan, mutta tuskin olin ollut siinä pariakaan minuttia, niin jo tunsin weden tunkeutuwan olkien läpi. Silloin pidin ihan warmana, että he aikowat eläwältä haudata minut tänne. Aiko-

mus on kaiketikin, ajattelin, tappaa minut näljällä. Puolen tunnin perästä tuli kumminkin wanginwartija ja pisti minulle luukusta sisään wettä ja leipää, mutta minä wiskasin hänelle leilit ja leiwät takaisin.

— Mene — huusin minä — ja sano mestarillesi, pyöwelille, ett'en aio syödä enkä juoda, ennenkuin olen saanut puhutella ylituomaria.

Wartija meni tiehensä, mutta ei kulunut tuntiakaan, niin tuli wahtimestari yksinään kynttilä kädessä, ilman aseita, awain kimppu waan wyöllä. Awattuaan kopin owen pyysi hän hiljaisella äänellä minua tulemaan mukaansa. Minä tottelin, ja hän wei minut keittiöönsä. Minä olin liassa ja tomussa, werta wuoti nenästä ja haawasta päässä, sillä minä olin loukkautunut silloin kuin he laahasiwat minua kiwisiä portaita myöten. Wahtimestari pesetti weret pois, pani haawani siteesen ja antoi minulle lasillisen wiiniä, joka sai minut wähän wirkistymään. Hän torui minua hieman kömpelyydestäni wartijaa kohtaan tuossa kynttiläjutussa, istutti minut pöytäänsä murkinoimaan, ja wei sitten pihassa olewaan kuiwaan ja waloisaan wankihuoneesen. Hän ei sanonut enää tämän tapauksen perästä saattawansa sulkea minua yhteen muitten galeriwankien kanssa, waan ehdotti, että minä ja towerini siirrettäisiin toiseen huoneesen, jossa meillä olisi hywä wuode ja kaikki tarpeelliset mukawuudet, jos maksaisimme hänelle kaksi louisdoria (40 mk) kuukaudessa. Meillä kun oli kowin tiukka rahoista, niin tarjosin hänelle puolitoista louisdoria siihen asti kuin galeriketju lähtee matkaan. Hän ei siihen kumminkaan

suostunut, waan wei minut takaisin P. Pietarin torniin muitten wankien joukkoon. Ystäwäni, joka oli luullut minun olewan jo menmyttä miestä, ihastui kowin, tuntiessaan minut luonansa jälleen, — tuntiessaan wainenkin, sillä nähdä toisiamme emme woineet.

Eräänä aamuna kello yhdeksän maissa awasi wahtimestari wankihuoneemme owen, kutsui minut ja matkatowerini ulos ja käski sitten tulemaan mukaansa. Luulimme ensi alussa hänen aikowan tarjoamastamme maksusta sijoittaa meidät eri huoneesen. Mutta niin ei ollut laita. Tultuamme ulos, sanoi hän:

— Herra de Lambertie, Flanderin ylituomari, jolla täällä on yliwalta, tahtoo puhutella teitä.

Sitten kääntyi hän minuun, wirkkaen:

— Ettehän toki hänelle mitään puhu siitä, mitä täällä wiimeksi tapahtui.

— En, — wastasin minä; — minkä minä kerran olen anteeksi antanut, sitä en myöskään muistele enkä koeta kostaa.

Me tulimme erääsen huoneesen, jossa kohtasimme herra de Lambertie'n. Hän terwehti meitä erittäin ystäwällisesti, kertoen saaneensa weljeltään kirjeen, jossa meitä mitä parhaiten hänelle suositetaan. (Kirjeen kirjoittaja oli eräs herttainen aatelismies ja weljensä kanssa protestanttista alkujuurta.) Tuon suosituksen oli hankkinut isäni, kuten sittemmin sain kuulla.

Herra de Lambertie sanoi olewansa hywin pahoillaan, ett'ei woinut hankkia meille wapautta.

— Kaikkien muitten rikoksien waralta on minulla kyllikſi woimaa ja ystäwiä, ſaadakſeni armahdusta, mutta reformilaiſen opin tunnustajia ei kukaan uskalla ruweta puolustamaan. Muuta en woi tehdä kuin kewentää teidän oloanne wankihuoneessa ja pidättää teitä täällä niin kauan kuin mahdollista, waikka galeriketju on jo walmiina lähtöön.

Senjälkeen sanoi hän wahtimestarille:

— Minä waadin, että nämä herrat wiedään almuhuoneeſen.

— Mutta, hywä herra,—wastaſi wahtimestari,— ſiellähän pidetään ainoastaan waltiowankeja, ja nehän nauttiwat wapauksia, joita ei myönnetä pahantekijöille.

— No niin, minä tahdon, että näillä herroilla oliſi ſamat wapaudet, — wastaſi herra de Lambertie. — Sinä toimitat ne heille minun kulungillani, ſillä minä en tahdo, että ſinä otat heiltä waskiropostakaan. Ja ſitä paitſi, — liitti hän lopukſi, — ſinun pitää tehdä herra Marteilhe almuhuoneen päällysmiehekſi.

Me kiitimme herra de Lambertie'tä ſydämmelliſesti hänen ſuuresta hywyydeſtään. Hän lupaſi tulla uſein tiedustelemaan, onko wahtimestari noudattanut hänen käskyjänſä.

Hän läkſi.

Almuhuone oli ſangen tilawa. Siinä oli kuuſi wuodetta kahtatoista waltiowankia warten, jotka kaikki oliwat ylhäistä ſukua. Sitä paitſi oli ſiellä pari nuorta miestä, jotka istuiwat wankeudessa taskuwarkaudesta tai joſtain muusta pienemmästä rikoksesta. Näitten toimena oli tehdä tilat, kattaa pöydät ja ſiiwota huone.

He makasiwat nurkassa olkimatrassilla. Sanalla sanoen, he oliwat meidän kamaripalwelijoita.

Päällysmiehen toimi, johon minulla nyt oli kunnia astua, oli kuta kuinkin rasittawa. Päällysmiehen tehtäwänä on jakaa wankien kesken kaikki wankihuoneelle tulewat almut. Wankihuoneen ikkunasta riippuu witjassa ulkoseinällä almuarkku, johon jokaisella ohikulkewalla on tilaisuus panna roponsa. Päällysmies, jolla on arkun awain, aukaisee sen joka ilta ja ottaa rahat ulos, jakaakseen ne kaikkien wankien kesken, sekä waltiowankien, jos tahtowat wastaan-ottaa, että pahantekijäinkin. Sitä paitsi kulkewat wanginwartijat joka aamu käsirattaineen pitkin kaupunkia keräämässä almuja leipureilta, teurastajilta, kalamiehiltä, oluenpanijoilta. Käywätpä wihannesten ja polttoturpeittenkin torilla j. n. e. Koko tämä kolehti tuodaan sitten illalla almuhuoneesen ja jaetaan kaikkien wankien kesken. Wahtimestari antaa sitä warten joka päiwä luettelon wangeista, joitten luku minun tullessani wankilaan oli wiisi, kuusi sataa.

Waikka minä olinkin noitten almujen päällysmies, en sittenkään woinut estää erästä wäärinkäytöstä, joka teki sen, ett'en minä saanut annetuksi yhtään mitään galeriwangeille, entisille asuintowereilleni. Heidän osuutensa almuarkusta ottaa wahtimestari, joka siitä hywästä muka laittaa heille lientä. Mutta hywä isä sitä lientä! Se on keitetty likaisista raawaan sisuksista, hiukkanen suolaa seassa. Yksin sen lemukin jo inhottaa.

Asuttuamme tässä hywässä huoneessa kuusi wiikkoa, tuli herra de Lambertie jälleen luoksemme ja kertoi galeriketjun lähtewän seuraawana päiwänä Dunkerque'en, jonne siihen aikaan oli sijoitettu kuusi kuninkaan galerilaiwaa. Hän aikoi kumminkin ilmoittaa meidät sairaiksi, jonka wuoksi meidän oli määrä pysyä wuoteissa, kunnes ketju oli lähtenyt. Me noudatimme hänen neuwoansa, ja sen kautta saimme wielä kolme kuukautta asua siinä huoneessa, jossa olimme werraten koko hywin wiihtyneet.

Tammikuussa 1702 tuli herra de Lambertie uudestaan ja ilmoitti galeriketjun jälleen lähtewän seuraawana päiwänä. Hän sanoi kyllä woiwansa wieläkin kerran wiiwyttää lähtömme, mutta huomautti samassa, että tämä oli wiimeinen Dunkerque'en menewä ketju. Kaikkien senjälkeisten oli määrä lähteä Marseille'n kaupunkiin, jonne oli yli 300:n peninkulman (1300 km). Tämä matka on tehtäwä jalan, raskaissa kahleissa ja kaularaudassa. Sitä paitsi täytyy hänen matkustaa maaliskuussa maalle, jotenka hänestä ei enää woisi olla meille mitään hyötyä Lille'ssä. Hän kehoitti meitä senwuoksi lähtemään seuraawana päiwänä Dunkerque'en. Sinne saakka on galeriketju hänen ylijohtonsa alaisena, ja hän sallii meidän matkustaa sinne waunuissa. Me katsoimme parhaaksi seurata hänen neuwoaan.

Tuo jalo herra piti sanansa. Sen sijaan kuin meidän olisi pitänyt astua jalan, yhteen kytkettyinä wiidenkolmatta tai kolmenkymmenen galeriwangin kanssa, saimme me ajaa waunuissa. Yötä makasim-

me mukawassa wuoteessa, ja wartijawäen öwersti kutsui meitä aterioimaan omaan pöytäänsä. Tämä teki sen, että meitä kaikkialla, missä kuljimmekaan, pidettiin ylhäisinä henkilöinä.

Kolmas luku.

Galerit.

Kolmantena päiwänä siitä kuin olimme Lille'stä lähteneet, saawuimme Dunkerque'en, ja kaikki tähänastiset mukawuudet katosiwat kuin tuhka tuuleen. Meidät wietiin galerille, jonka nimi oli L'heureuse (onnellinen), ja jonka päällikkönä oli de la Pailleterie. Hänen hoidossaan oli koko Dunkerque'n galerilaiwasto, kuusi alusta. Jokainen meistä kahlitettiin heti eri teljoon eli soutupenkkiin, ja siten jouduin erilleni rakkaasta toweristani Daniel le Gras'ista, jota en sen koommin enää koskaan kohdannut.

Ja ikäänkuin näyttääkseen meille, mitä kaikkea meillä on täällä odotettawana, toimeenpantiin samana päiwänä raipparangaistus, jonka alaiseksi oli joutunut muuan souturi parka jostain wirheestä. Minä kauhistuin tätä barbaarista rangaistusta, „bastonnad'ia", jossa poloinen syyllinen saa paljaasen selkäänsä 20, 30, mitäpä satakin iskua paksulla, kowalla köydellä.

Seuraawana päiwänä olin wähällä itsekin joutua saman epäinhimillisen rääkkäyksen alaiseksi erään jumalattoman rangaistuswangin kautta, joka oli warkaudesta tuomittu galereille. Tämä konna tuli sen teljon ääreen, johon minä olin wiiden muun galeri-

wangin kanssa kytketty, sätti minua ensin mitä julkeimmalla tawalla ja waati minulta sitten rahaa tuliaisiksi. Hänen sadatuksiinsa en minä wastannut mitään, mutta kun hän tahtoi rahoja, sanoin minä antawani tuliaisia ainoastaan sellaisille, jotka eiwät sitä waadi. Ja todellakin olin antanut wiiden, kuuden wiinipullon hinnan niille teljokumppaleilleni, jotka eiwät olleet tuliaisia mankuneet. Silloin meni tuo kurja mies — hänen nimensä oli Poulet — galerin alipäällysmiehen luokse ja kertoi minun puhuneen kauheata pilkkaa neitsyt Mariasta ja kaikista paratiisin pyhimyksistä. Alipäällysmies, raaka, julma ihminen, niinkuin muutkin hänen kaltaisensa, tuli minun luokseni ja käski minun riisumaan waatteet päältäni, sillä minä olin saapa bastonnadin. Helppo on käsittää minun säikäykseni. Minä en tiennyt silloin, mitä Poulet oli sanonut alipäällysmiehelle, ja kysyin kumppaleiltani, miksikä minua rangaistaan, ja onko täällä tapana tällä tawoin wastaan-ottaa jokaista tulokasta. He oliwat yhtä hämmästyneitä kuin minäkin eiwätkä sanoneet ymmärtäwänsä tätä ensinkään.

Sillä wälin läksi alipäällysmies ilmoittamaan asiata galerin majorille, jonka läsnäollessa bastonnadi aina toimitetaan, ja joka silloin sattui olemaan laiturilla. Ollessaan juuri astumaisillaan rantalautaa myöten maihin, kohtasi hän, Jumalan sallimuksesta, ylipäällysmiehen, jolle hän sanoi menewänsä ilmoittamaan majorille, että muuan wastatullut wanki, hugenotti, oli kauhealla tawalla solwannut neitsyt Mariaa ja kaikkia pyhimyksiä, ja oli siitä saapa bastonnadin.

— Kuulitko sen itse? — kysyi ylipäällysmies, wirassaan jotenkin tunnollinen.

— En, mutta Poulet kertoi.

— Mokomakin todistaja! — wastasi ylipäällysmies ja tuli sitten meidän teljolle, kysyen minulta, miksikä minä olin solwaissut katolista uskontoa.

Minä wastasin, ett'en ole sitä tehnyt, ja että uskontonikin kieltää minua siitä. Kutsuttiin Poulet ja kysyttiin, mitä minä olin tehnyt ja sanonut. Julkeudessaan meni tuo konna niin pitkälle, että uudisti entisen syytöksensä. Ylipäällysmies, luottamatta wieläkään Poulet'in puheisin, tiedusteli asiaa galeriwangeilta minun teljollani ja samoin ylä- ja alapuolen teljoilla. Kaikki nämä 16—18 miestä kertoiwat yhdestä suusta, ett'en minä ensinkään mitään pahaa puhunut, kun Poulet mitä raa'immalla tawalla minua sadatteli, ja ett'en muuta ollut hänelle sanonut kuin kieltäytynyt antamasta tuliaisia niille, jotka sitä waatiwat. Tämän tutkimon jälkeen määräsi ylipäällysmies Poulet'ille riittäwän määrän ruoskan-iskuja selkään ja käski hänet kytkeä kaksinkertaisilla kahleilla teljoon. Alipäällysmiehelle hän antoi ankarat muhteet siitä, että hän muitta mutkitta oli luottanut tuon lurjuksen puheisin.

Niin muodoin pääsin uhkaawasta waarasta pelkällä säikäyksellä.

Noin kaksi wiikkoa olin tällä ensimmäisellä galerilla. Nyt on muistettawa, että samoin kuin ei kaikki ihmiset ole yhtä hywiä tai yhtä pahoja, niin owat päällysmiehistäkin toiset ilkeämpiä ja julmempia kuin

toiset. Wiereisen galerin päällysmies oli niin häijy, ett'ei itse pirukaan woi häijympi olla. Hänen galerillaan toimitettiin puhdistus, „bourrasque" joka päiwä, waikk'ei se muilla galereilla tapahtunut kuin joka lauantai. Tämän bourrasque'n aikana, jota kestää pari, kolme tuntia, heilun ruoska tuhkatiheään galeriwankien seljässä.

Minä sain nähdä tuota julmaa menettelyä joka päiwä, koska galerit owat werraten lyhyen matkan päässä toisistaan. Monasti sanoiwat teljotowerit minulle:

— Rukoile sinä Jumalaa, ettes nyt, kun teidät, tulokkaat, pian jaetaan eri galereille, suinkaan joudu „Palmuun." — Sen niminen oli se galeri, jossa oli tuo armoton päällysmies.

Minua puistutti, kun meidät, noin kuusikymmentä wastatullutta wankia, wietiin arsenalin pihalle, jossa meidät piti jaettaman eri aluksille. Siellä meidät riisuttiin ihka alasti ja tarkastettiin ja kopeloitiin, niinkuin raawaita torilla. Senjälkeen pantiin wäkewimmät ensimmäiseen ryhmään, sitä heikommat taas yhteen j. n. e. Wihdoin jaettiin meidät kuuteen osastoon, niin tasawäkisinä kuin mahdollista, ja päällysmiehet heittiwät arpaa siitä, mikä ryhmä kullekin oli tulewa. Minä olin joutunut ensimmäiseen ryhmään ja seisoin sen etunenässä. Päällysmies, jonka arwalle me olimme sattuneet, käski meidän seuraamaan häntä.

Haluten tietää kohtaloani, kysäsin minä meitä johtawalta mieheltä, jota en tiennyt päällysmieheksi, mihin galeriin arpa minut oli määrännyt.

— Palmuun, — sanoi hän.

Kauhistuksen huuto pääsi silloin minulta.

— Mitäs sinulla on walittamista? — kysyi hän.

— Woi kuitenkin! — wastasin minä. — Nyt hän minä jouduin sellaiseen galeriin, jonka päällysmies on piruakin pahempi.

En tiennyt silloin puhuwani juuri Palmun päällysmiehelle.

Hän loi minuun tuiman katseen, rypisti kulmiansa ja wirkkoi waan:

— Jos minä saisin käsiini sen, joka sinulle on tuollaista puhunut, niin kyllä minä . . .

Minä säikähdin, mutta tehtyhän oli mikä tehty. Päällysmies sitä wastoin ei ensinkään wihastunut minuun, waan, kuten sittemmin huomasin, koetti minulle näyttää, ett'ei hän sentään niin paha ole kuin hoetaan.

Hän wei saamansa wangit galeriinsa, jossa jo ensi alussa osoitti erityistä sääliä minua kohtaan. Minä kun olin nuori ja lujaruumiinen, niin pani prososi jalkaani rautaisen renkaan, joka oli kiinnitetty tawattoman raskaasen ketjuun. Päällysmies kiukustui siitä ja uhkasi walittaa kapteenille, ellei tuota suunnatonta ketjua oteta heti paikalla pois.

— Minä en salli, — sanoi hän, — että paras mies joukosta sillä tapaa tulee kykenemättömäksi soutamaan.

Prososi otti paikalla raskaat kahleet pois ja pani sijaan toiset, warsin keweät, jotka päällysmies itse oli walinnut. Senjälkeen käski hän prososin kytkemään

minut hänen omaan teljoonsa, jonka kohdalla hänen wartijapaikkansa oli.

Päällysmies makaa ja aterioitsee teljon kohdalla olewalla lawalla, joka pystytetään neljän rautapylwään nojaan ja on niin iso, että hän saattaa siinä aterioida, ja siihen myös tehdään hänelle wuode, jota werhoaa teltta paksusta pumpulikankaasta. Tämän teljon wangeilla on sijansa lawan alla, jonka saattaa soudun ajaksi helposti ottaa pois. Jokainen wanki tällä lawalla on welwollinen palwelemaan päällysmiestä määrätyllä tawalla, ja päällysmiehen asettuessa lawallensa syömään tai istumaan, nousewat sen ja wiereisten teljojen wangit seisomaan paljain päin. Kaikkien wankien hartaimpana haluna on päästä päällysmiehen tai alipäällysmiehen teljolle, ei ainoastaan sentähden, että saawat syödä hänen aterianſa jätteitä, waan pääasiallisesti siitä syystä, että soudun tai muitten manöwerien aikana siellä ei saada ruoskan-iskuja. Näitä teljoja sanotaankin senwuoksi kunnialawoiksi.

Minusta ei tälle kunnia-istuimelle kauaksi ollut, ja siihen oli oma syyni. Maallinen turhamaisuus näet ei sallinut niskani tarpeeksi taipua, niinkuin muitten. Päällysmiehen istuessa lawallaan, käwin minä teljolle pitkäkseni tahi käänsin hänelle, lakki päässä, selkäni ja olin katsowinani ulos ulapalle. Teljotowerit waroitteliwat minua usein, sanoen hänen ottawan tuon pahakseen, mutta minä en wälittänyt heidän puheestaan, sanoinhan waan, että minusta on tarpeeksi olla kuninkaan orja, enkä siis tahdo olla päällysmiehen orja.

Päällysmies tiedusti muilta, syönkö minä hänen aterianſa jätteitä, ja kuultuaan, ett'en minä milloinkaan ole tahtonut edes maistaakaan niitä, wirkkoi hän;

— Sillä miehellä owat wielä niskaharjakſet pystyssä.

Eräänä iltana, käytyään jo yöpuulle telttaanſa, käski hän minut wuoteenſa ääreen ja sanoi minulle niin hiljaa, ett'eiwät muut woineet kuulla:

— Minä huomaan, ett'et sinä ole kaswanut alhaisen roskawäen joukossa etkä saata aleta heidän kannalleen, ryömijäksi. Mutta waikka minä pidänkin sinua arwossa, täytyy minun kumminkin esimerkin wuoksi siirtää sinut toiselle teljolle. Saat sentään olla warma, ett'ei sinua työn aikana koskaan lyödä.

Minä kiitin häntä hartaasti hänen hywäntahtoisuudestaan, ja woin wakuuttaa, että hän pitikin sanansa, ja tämä on sangen paljon, sillä soudun tai muun manöwerin aikana ei hän olisi ruoskaltaan säästänyt omaa isäänsäkään. Sanalla sanoen, hän oli wirkansa toimituksessa julmin mies, mitä milloinkaan olen nähnyt, mutta muutoin, merkillistä kyllä, warsin järkewä.

Kosk'ei monikaan tiedä, millainen galeri on ja millaista elämä siellä, koetan tässä antaa kuwauksen siitä, ennenkuin lähden omia waiheitani edelleen kertomaan.

Galeri ja elämä siinä.

Galerin muoto ja sisustus. Galeri on matalalla käyppä alus, 150 jalkaa (45 metriä) pitkä ja

40 jalkaa (12 m) leweä. Siinä ei ole wälikantta, ainoastaan etukansi, jonka alla on 6—7 jalkaa (pari metriä) sywä ruoma. Etukansi on tehty wähän kaarewaksi, jotta aaltojen lyödessä aluksen yli, wesi helposti pääsee walumaan pois. Oikealla ja wasemmalla laidalla owat soutajain eli galeriorjain teljot, joihin he owat kytkettyinä yöt päiwät, kesät talwet. Keskellä alusta kulkee arkun muotoinen, neljä jalkaa (120 cm) leweä käytäwä, „kokkeri" nimeltään. Tämä estää laidan yli tulleen weden tunkeutumasta ruomaan mastojen juuresta ja luukuista. Nyt luulisi, että soutajilla, niinkuin wapaallakin laiwawäellä, owat jalat myötäänsä wedessä. Niin ei kumminkaan ole laita, sillä kunkin teljon kohdalla on banketti niminen irtonainen lauta, jonka saattaa panna noin jalkaa (30 cm) korkealle, niin että etukannelta tulewa wesi waluu tämän banketin alitse eikä ulotu soutajain jalkoja kastelemaan. Sota- ja merimiehiä warten on aluksen kummallakin sivulla noin 2 jalkaa (60 cm) leweä, „lista" niminen, käytäwä. Siellä on heidän olopaikkansa, epämukawa kylläkin, he kun eiwät woi siellä päiwäs-aikaan laskea pitkäkseen, waan owat pakotetut istumaan waatemyttyjensä päällä.

Laiwanruoma on jaettu kuuteen osastoon, nimittäin:

Pieni kammio laiwan perällä. Siinä ei ole muuta kuin kapteenin wuode.

Kalustohuone kapteenin waatteita, hopeakaluja, keittokapineita y. m. warten.

„Compagne“ niminen huone, jossa säilytetään laiwawäestön elintarpeita, niinkuin wiiniä, oluttä, öljyä, etikkaa, juomawettä ja samoin silawaa, suolattua lihaa, lipeäkaloja, juustoa.

Korppukorsu laiwakorppuja, herneitä, papuja, riisiä y. m. warten.

„Taverna“, keskellä galeria. Siinä säilytetään wiiniä, jota päällysmies suurissa määrin myöskentelee aluksella, harjoittaen sitä omana liikkeenään. Siitä pääsee myös kruutisäiliöön, jonka awainta hoitaa yksinomaan ylityykimies. Siellä säilytetään myös galerin purjeita ja telttoja.

„Buugihuoneessa“ wihdoin pidetään köysiä, ankkureita ja muita taklaukseen kuuluwia tarpeita. Siellä on myöskin haawalääkärin arkku, ja sinne wiedään ulapalla kuljettaessa sairaat ja haawoitetut, jotka siellä saawat maata wanhain köysien ja purjekäärynjen päällä warsin epämukawassa asennossa.

Galerissa on wiisikolmatta teljoa kummallakin siwulla, yhteensä niin muodoin wiisikymmentä. Teljot owat 10 jalkaa (3 metriä) pitkiä kukin, puoli jalkaa (15 cm) paksuja ja 4 jalan (120 cm:n) päässä toisistaan. Ne on warustettu patjoilla, jotka on täytetty lehmänkarwoilla tai wanhoilla riewuilla ja päällystetty lehmänwuodalla. Kuhunkin tällaiseen teljoon on kytkettynä kuusi soutajaa, joilla niin muodoin ei ole tilaa täyttä kyynärääkään (60 cm) miestä kohti.

Galerin kummankin laidan yläreunalla kulkee paksu hirsi, johon kummallakin puolella on kiinnitetty wiisikymmentä jalkaa (15 metriä) pitkät ja peräti ras-

kaat airot. Nämä ulottuwat 13 jalkaa (4 metriä) alukſen ſiſäpuolelle ja 37 jalkaa (11 metriä) ſen ulkopuolelle. Tällä tawoin, laidalla lewätesſään, owat ne taſapainossa; muutoin oliſi niillä mahdoton ſoutaa. Airot owat niin pakſut, ett'ei käſi niiden ympäri ulotu, jonka wuokſi niihin on laitettu kuuſi kädenſijaa puusta, ykſi kutakin ſoutajaa warten.

Edelleen on galeriſſa kaksi mastoa, toinen ſuurempi ja toinen pienempi. Iſo masto, keskellä alusta, on kuuſikymmentä jalkaa (18 metriä) korkea. Siinä ei ole märsſykoria eikä köyſitikkoja, mutta ſittenkin kiipeäwät matroſit yhtä ainoata köyttä myöten niin wikkelästi mastoon, että orawankin käwiſi kateeksi. Iſon maston raaka on kahta wertaa pitempi, ſiis 120 jalkaa (36 metriä) pitkä. Pieni masto, niin ſanottu ſokkimasto galerin kokkapuolella, on 40 jalkaa (12 m) ja ſen raaka 80 jalkaa (24 m) pitkä.

Kummaſſakin mastoſſa on yksi ainoa purje, mutta ſitä paitſi löytyy koko joukko iſompia ja pienempiä purjeita, joita käytetään mitä milloinkin, aina eri tuulten mukaan. Nämä purjeet owat kolmikolkkaiſia, niin ſanottuja latinalaiſia purjeita, ja näyttäwät iſon limun ſiiwille. Kun lähdetään purjehtimaan, lasketaan raaka aiwan teljojen taſalle, ja galeriorjat ſitowat purjeen ſiihen kiinni. Sitten hinataan purje ylös maston nenään. Taiſteluun käytäeſſä ſidotaan raakapuut huolelliſesti mastoon uſeammilla köyſillä, jopa rautawitjoillakin, ſillä jos pahaksi onneksi tykinluoti ſattuiſi katkaiſemaan ſen pakſun, „amarre" nimiſen, kuuſituumaiſen köyden, joka keskikohdalta kannat-

taa raakapuuta, niin putoaisi tämä paksu ja suunnattoman raskas puu alas ja saattaisi musertaa koko aluksen tahi ainakin lyödä monta henkeä kuolijaksi.

Soutu. Galeriorjien yhteinen nimi on „shiurme". Ylipäällysmies, jonka käskyn alaisia he owat, ja jonka petomaisuus pitää heitä alituisessa pelwossa, seisoo aina aluksen perällä, kapteenin läheisyydessä, walmiina wastaan-ottamaan tämän käskyjä. Molemmat alipäällysmiehet seisowat kokkerissa, toinen keskellä alusta, toinen kokassa odottelemassa ylipäällysmiehen käskyjä, ruoskat käsissä, walmiina woimainsa takaa iskemään niillä galeriorjain paljaasen selkään. Ylipäällysmies, saatuaan kapteenilta soutukäskyn, antaa hopeisella pillillänsä merkin. Alipäällysmiehet toistawat tämän merkin, jolloin soutajat, airoihin jo tarttuneina, alkawat soutaa niin tarkassa tahdissa, että kaikki wiisikymmentä airoa yht'aikaa lyöwät lawallaan weteen, niinkuin olisi yksi ainoa airo liikkeessä. Soutamista jatketaan sitten, kunnes toinen merkki puhalletaan, jolloin soutu lakkaa.

Tuiki tärkeätä on, että kaikki soutawat yhtä mukaa, sillä jos yksikään airo eksyy tahdista, nousten tai laskien liian aikaisin tai liian myöhään, niin satuttawat edellisen teljon soutajat päänsä erehtyneesen airoon, ja tämän airon soutajiin taas kolahtaa seuraawan teljon airo. Eikä sillä hywä, mutta samalla saawat he tuimia iskuja päällysmiesten ruoskasta. Heidän oma etunsa niin muodoin pakottaa heitä tarkoin pysymään tahdissa. Sattuwasti sanookin sananlasku: „niin raatau kuin soutuorja", sillä galerin soutaminen on raskainta ponnistusta mitä ajatella saattaa.

Soutu käy seuraawaan tapaan:

Kuusi melkein alastonta, teljoonsa kahleilla kytkettyä miestä istuu, kädet tuossa raskaassa, 50 jalkaa pitkässä airossa. He kohoawat yht'aikaa, astuwat toisella jalallaan astinlaudalle, banketille, ja toisella jajallaan lähinnä etumaiselle teljolle ja ojentuwat kädet suorina eteenpäin. Sitten lyöwät he airon weteen ja heittäywät samassa kaikin woiminsa taaksepäin teljollensa istumaan. Tämän kowan täräyksen waralle owat teljot, niinkuin edellä sanottiin, werhotut jonkinlaisilla patjoilla. Ken ensi kertaa näkee soutua galereilla, ei saata käsittää, kuinka nuo poloiset soutajat jaksawat puoltakaan tuntia kestää tuollaista pomnistusta, mutta wäkiwallalla ja julmuudella näkyy saawan aikaan melkein mahdottomia. Olen itse ollut mukana semmoisissa tapauksissa, jolloin olemme saaneet soutaa kymmenen, jopa kaksitoistakin tuntia yhtä mittaa, syömättä, juomatta, ja kerran täytyi meidän soutaa kaikin woimin wuorokausi umpeen, hetkeksikään lakkaamatta. Silloin pistiwät päällysmiehet meille tuon tuostakin wiiniin kastettuja korppupalasia suuhun, jott'emme menisi taimnoksiin. Raskaan soututyön aikana kuuluu wain ruoskain läimäyksiä ja onnettomain ulwontaa. Päällysmiehet sadattelewat ja kiroilewat waahto suussa wihasta, ellei waan heidän galerinsa liiku yhtä nopeaan kuin muut tai pysy muitten tasalla, ja kapteeni ja upseerit ne sillä wälin käskewät päällysmiehiä yhä huimemmin lyömään soutajia, waikka toiset jo owat wäsyksiin asti suomineet poloisia. Ja sattuu sellaisiakin tapauksia, että soutuorja, nääntyneenä rasituksesta

ja rääkkäyksestä, waipuu sijalleen ja wetää wiimeisen hengenwetonsa. Silloin irroitetaan kahleet ja ruumis heitetään muitta mutkitta mereen.

Rawinto. Meidän kapteeni, nimeltään de Langeron, nimitteli päällysmiehiä aina waan „pyöweleiksi". Milloin hänellä oli jotain käskettäwänä päällysmiehelle, huusi hän: „Halloo! Käske ensimmäinen pyöweli tänne!" Sillä tarkoitti hän ylipäällysmiestä. Kun wäestön piti päästä aterialle, oli hänen tapansa sanoa: „Halloo, pyöweli! Heitä kauroja koirille!" Silloin piti antaa orjille papuja.

Näitä papuja ei woinut syödä kuin wihowiimeiseen nälkäänsä, ne kun oliwat aiwan kiwikowia. Ne keitetään suuressa kattilassa, joka wetää 50 aamia wettä, ja sekaan pannaan hiukka öljyä ja suoloja. Satojakin kertoja koetin minä syödä tätä wiheliäistä serpaa, mutta en wielä koskaan woinut saada siitä kulaustakaan alas. Yksin sen hajukin oli niin ilkeä, että piti pidellä nenää kiinni sen läheisyydessä. Pahimpaan nälkääni kastoin leipääni etikansekaiseen weteen. Ja koko tuossa rasittawassa työssä ei soutuorjille anneta muuta rawintoa kuin leipää, wettä ja näitä sulamattomia papuja, joita jokaisen olisi määrä saada $^1/_4$ naulaa päiwässä, jos ne rehellisesti mitattaisiin. Mutta jakajat warastawat niitä säämöllisesti. Täysiä annoksia ei saatu kuin toisiksi ilmoiksi. Olen uteliaisuudesta useampiakin kertoja laskenut, kuinka monta papua minun teljokumppalieni osalle tuli, ja harwoin sain niitten luwun nousemaan kolmeenkymmeneen.

Puhuessani ankarasta soututyöstä, on minun myöntäminen, ett'ei sellaisia tapauksia, jolloin galeriorjia yleenmäärin rasitetaan, kumminkaan satu usein. Miehiä säästetään wastaisten pomistusten waralle, niinkuin ajurikin säästää juhtaansa. Kun ollaan merellä ja sattuu myötäinen, silloin nostetaan purjeet, ja galeriorjat saawat lewätä. Purjeitten hoito on matrosien ja muitten wapaittten miesten huolena. Kun galeri on kulkemassa satamasta toiseen, johon on neljänkolmatta tunnin matka tai enemmänkin, silloin soutaa toinen puoli miehiä puolitoista tuntia, ja toinen on sillä wälin lepäämässä, kunnes wuorot jälleen waihtuwat.

Upseerien julmuus. Ei ole kowin kummasteleminen päällysmiesten julmuutta ja kowasydämisyyttä soutuorjia kohtaan, he kun owat nuoresta pitäen siihen tottuneet eiwätkä osaisi muulla tawoin saada galerejansa kulkemaan. Mutta sitä minun on mahdoton käsittää, mitenkä kapteenit ja upseerit, jotka sentään owat siwistyneitä miehiä ja usein ylhäistä sukua, mitenkä he myötäänsä käskewät päällysmiehiä armotta lyömään wankeja.

Esimerkkinä heidän julmuudestaan kerron seuraawan tapauksen.

Ajaessamme kerran Thames'in suulla takaa englantilaista „Satakieli" nimistä fregattia, — josta myöhemmin kerron tarkemmin, — pelkäsi päällyskunta, ett'emme ennen pimeää sitä saawuttaisikaan. Sen wuoksi pantiin miehet soutamaan woimainsa takaa. Kun luutnantti käski päällysmiehen yhä huimemmin käyt-

tämään ruoskaa, wastasi tämä tehneensä parastaan, sanoen samalla, että fregatin saawuttaminen ennen yötä oli hänen mielestään sula mahdottomuus.

— Ellen minä saa tuota fregattia kiinni, — tiuskasi luutnantti, — niin hirtän itseni raakapuun nenään. Lyö päälle, pyöweli, jotta säikähtäisiwät koirat ja ponnistaisiwat. Tee niinkuin tehtiin galereissa Maltalla. Hakkaa yhdeltä käsiwarsi poikki ja piekjä sillä muita!

Ja raakamainen luutnantti tahtoi päällysmiestä todellakin pakottaa moiseen julmuuteen, mutta päällysmies ei totellut; hänessä oli toki wähän enemmän inhimillisiä tunteita. Kun puolen tunnin kuluttua olimme laskeneet fregatin siwulle, ampui ensimmäinen laukaus fregatista tuon julman luutnantin kuolijaksi. Hän oli seisonut kokkerissa, ja siihen hän nyt weriinsä waipui. Ruumis oli määrä saada maihin, mutta näytti siltä kuin ei se olisi ollut otollinen saamaan hautausta. Merellä emme enää olleet kolmeakaan päiwää, mutta ruumis alkoi, kaikista warokeinoista huolimatta, mädätä niin nopeasti, että sitä oli mahdoton pitää laiwassa. Dunkerque'n näkywissä se heitettiin mereen.

Toisen kerran olimme Boulogne'ssa, jossa silloin Aumont'in herttua piti asuntoaan. Meidän kapteeni, de Langeron, kestitsi häntä galerillaan ja ehdotti sitten huwiretkeä ulapalle, meri kun oli jotenkin tyyni. Ja niin lähdettiin. Me sousimme hiljalleen noin 8 tuntia, jolloin päästiin Dower'in läheisyyteen. Katsellessaan galeriorjain ankaraa työtä ja kurjaa tilaa, lausui herttua ihmettelewänsä, mitenkä nuo miesparat,

toisiaan niin lähelle sullottuina, ensinkään saattawat maata, he kun eiwät edes woi oikaista itseään teljoilleen.

— Minulla on salainen keino, — wastasi kapteeni, — jolla ne kyllä osaan uneen uuwuttaa. Saatte nähdä, mitenkä minä laitan heille unijuoman.

Hän kutsui päällysmiehen ja käski kääntämään, kurssina Boulogne. Silloin olimme kymmenen meripeninkulman (16 km) päässä satamasta. Tuuli ja merenwirta oliwat wastaisia. Kun laiwa oli käännetty, ruwettiin soutamaan kaikin woimin, ja kapteenin käskystä tehtiin niin sanottu passe-vogue. Tämä on hirweintä ponnistusta, mitä suinkin saattaa ajatella, sillä siinä pitää soutaa kaksi kertaa nopeammassa tahdissa kuin tawallista, ja se rasittaa yhdessä tunnissa enemmän kuin tawallinen soutu neljässä. Muistettawa myös on, että tuollaisessa soudussa on melkein mahdoton olla joutumatta pois tahdista, ja silloin läiskywät taas tuhkatiheään ruoskan-iskut.

Wihdoin saawuimme Boulogne'en, rasituksista ja lyönneistä niin rauenneina, ett'ei jaksanut liikuttaa kättä eikä jalkaa. Silloin käski kapteeni päällysmiehen komentamaan miehet lewolle, ja päällysmies puhalsi pilliinsä merkin. Sillä wälin läksiwät kapteeni ja upseerit wieraineen illallispöytään, ja heidän noustuaan siitä puolen-yön tienoissa, sanoi kapteeni tahtowansa näyttää herttualle unijuomansa waikutukset. Hän saattoi hänet etukannelle katsomaan. Mutta mikä näky awautui täällä wieraitten eteen? — Joka teljolle oli waipunut kuusi poloista, yhteen kasaan, sikin sokin päällekkäin, alastomina, sillä ei yksikään ollut

kyennyt enää wetämään paitaa ylleen; useimmilla selkä weressä ja koko ruumis hiessä ja waahdossa. Useimmat oliwat waipuneet uneen, puolikuolleina wäsymyksestä. Toiset eiwät tuskiltaan saaneet unta silmäänsä, mutta hekin oliwat nukkuwinaan, sillä niin oli kapteeni käskenyt.

— Katsokaapas, millainen woima minun unijuomallani on. Nyt saatte nähdä, että minä osaan saada miehet hereillekin.

Hän käski päällysmiehen puhaltaa herätysmerkin. Tämä heräjäminen oli mitä kamalinta. Tuskin oli yhdessäkään miestä nousemaan, sillä jalat ja koko ruumis oliwat aiwan kankeina. Kowilla ruoskan-iskuilla saatiin meidät wihdoin pystyyn, ja päälle päätteeksi käskettiin meidät „marakattisille", s. o. asettumaan kaikennäköisiin hullunkurisiin, mutta warsin tuskallisiin asentoihin.

Lukija päättäköön tästä, owatko kapteenit ja upseerit wähemmin julmia kuin päällysmiehetkään.

Laiwawäki. Liike-asussa ollessaan pitää galeri huolen wäestönsä rawinnosta. Koko wäestö, wankeja lukematta, nousee kahteensataan henkeen. Kuusi korkeampaa upseeria saawat päiwässä miestä kohti puolitoista naulaa (noin 650 grammaa) laiwakorppuja ja wiikottain kaksi naulaa (850 grammaa) silawaa, kaksi naulaa suolattua raawaanlihaa, kaksi naulaa lipeäkaloja, kaksi naulaa juustoa, puoli naulaa oliwiöljyä, naulan riisiä, kaksi naulaa herneitä ja seitsemän Parisin mittaa wiiniä. Muut saawat suhteellisesti arwonsa mukaan. Galeriorjat, joita on 300 miestä,

saawat puolitoista naulaa laiwakorppuja ja neljännek-sen naulaa papuja henkeä kohti.

Galerin liikkeellä ollessa, soutamalla tai purjeissa, eiwät upseerit ja muu laiwawäki milloinkaan pane maata, sillä alukseſſa ei ole tilaa kenenkään käydä pitkäkseen. Laiwaruomakin on täynnään ruokatarpeita, purjeita, köysiä ja muuta kalustoa. Laiwapojat waan oleskelewat yöt päiwät kukin kammiossaan. Sotamiehet istuwat waatemyttyjensä päällä „listalla", josta edellä on ollut puhe. Matrosit, merimiehet ja alemmat upseerit istuwat etukastellilla tai muissa jotenkin epämukawissa paikoin. Ylemmät upseerit istuwat tuoleilla tai nojatuoleissa kajutassa tahi laiwan perällä.

Toisin on laita, laiwan käytyä ankkuriin tai laskettua satamaan. Silloin pystytetään yli koko laiwan paksu, sini- ja walkowiiruinen telttakatos puuseipäitten waraan. Tämä weden pitäwä teltta on laiwan perällä noin kahdeksan jalkaa ($2^1/_2$ metriä), keskeltä 20 jalkaa (6 m) ja kokasta noin 6 jalkaa (pari metriä) leweä. Teltan alla työskentelee ja lepäilee kukin mielensä mukaan. Galeriorjat tawallisesti ompelewat tai neulowat sukkaa, sillä sellaisiin töihin on jokainen oppinut. Matrosit ja merimiehet huwittelewat ja tanssiwat tamburinin soidessa, ja siinä Provencelaiset owatkin mestareita. Rummunmuotoinen tamburini riippuu soittajan kaulassa. Toisella kädellään hän lyö tamburiniin tahtia, toisella soittaa huilua. Ja warsin somalta näyttääkin tämä provencelaisten merimiesten karkelo.

Illallisen jälkeen asettawat galeriorjat jokaiselle upseerin penkille kuusi jalkaa (2 m) pitkän ja kolme jalkaa (1 m) leweän lawan, joka puujaloilla kiinnitetään penkkiin. Kullekin lawalle tuodaan ruomasta hywä, willalla tai karwoilla täytetty matrassi, pielus, hurstit ja peite ja eteen wedetään paksusta pumpulikankaasta tehty esirippu. Nämä walkoisen- ja sinisenkirjawat esiriput kummallakin puolen keskikäytäwää kokasta perään saakka luowat monien lyhtyjen walossa erittäin soman kuwan. Sittenkuin tilat on saatu kuntoon, komennetaan galeriorjat pillinpuhallukselle lewolle. Upseerit ja muu laiwawäki saawat panna maata milloin mieliwät, mutta galeriorjain täytyy, heti merkin saatuansa, ruweta yöpuulle, eikä sen koommin saa yksikään enää nousta eikä puhua, ei liikahtaakaan. He istuwat koko yön astinlaudallaan, päät edellisen teljon nojassa.

Galerin käytyä talwiteloille, muuttawat upseerit ja laiwawäestö maihin. Profossit, päällysmiehet ja pertuskamiehet wain owat wuodet umpeen galerilla, yöt päiwät. Silloin on galeriorjillakin enemmän tilaa. Kukin hankkii itselleen laudan tai muun aluksen, jonka päälle saattaa yöksi oikaista itsensä ja nukkua waippaansa kääriytyneenä.

Sluupit. Työkuntoisessa galerissa on aina kaksi sluupia, suurempi ja pienempi. Edelliseen, caique nimiseen, kuuluu 10 wapaata merimiestä, aironsa kullakin, ja yksi perämies. Tämän sluupin toimena on nostaa ankkuri ja hankkia galeriin juomawettä ja muita tarpeita. Toisessa sluupissa, jota sanotaan ka-

notiksi, on niinikään kymmenen wapaata soutajaa ja yksi perämies. Se on yksinomaan upseerien käytettäwänä. Satamasta lähdettäessä nostetaan sluupit wäkipyörillä laiwan kylkeen, yksi kummallekin puolelle. Milloin ulapalla on puheltawa wieraan aluksen kanssa, lasketaan kanotti alas. Ankkuriin käytyä sidotaan molemmat sluupit laiwan perään. Siinä noudatetaan mitä suurinta warowaisuutta, jott'ei wangit ja warsinkaan Turkkilaiset, joilla on ainoastaan rautarengas jalassa, pääsisi sluupeilla karkaamaan. Galeriwankeja näet päästetään, niinkuin muitakin laiwamiehiä, wälistä sluupeihin polttamaan tupakkaa. Itse aluksessa on tupakanpoltto kerrassaan kielletty sillä uhalla, että syylliseltä leikataan nenä ja korwat pois. Ei ylemmät upseerit, ei edes kapteenikaan uskalla polttaa laiwalla; niin ankara on kuninkaan kielto, ja siihen antoi aihetta se seikka, että muuan Turkkilainen kerran takawuosina oli kruutikammion läheisyydessä polttanut tupakkaa ja sytyttänyt kruudin, josta koko galeri oli lentänyt ilmaan.

Galeriorjain puku. Jokainen galeriorja saa wuosittain kaksi paitaa, jotka on tehty wähän hienommasta kankaasta kuin tawalliset lattiariewut; edelleen kahdet alushousut, jotka on tehty hameen kuosiin, sillä kahleitten tähden on ne puettawa pään yli; sitä paitsi parin sukkia punaisesta langasta. Samoin annetaan heille kerran wuodessa waippa karkeasta punaisesta kankaasta. Moisen mekon tekemiseen ei kowin suurta räätälintaitoa waadita. Se on tehty yhdestä ainoasta, kaksinkerroin taiwutetusta palasesta. Taipeen kohdalle tehdään aukko päätä warten ja laidat ommellaan kum-

maltakin siwulta kiinni. Hihat wielä, ja mekko on walmis. Sitä paitsi annetaan orjille wielä pieni punainen willalakki ja sadetakki lujasta karwakankaasta. Se on lewätin muotoinen, päähineellä warustettu, niinkuin munkinkaapu, ja ulottuu kantapäihin asti. Tämä sadetakki on galeriorjan paras waatekappale, se kun on yöllä sekä patjana että peitteenä hänelle. Talwella kääriytyy hän siihen päiwilläkin.

Talwiteloilla. Heti kuin howista, tawallisesti lokakuun lopulla, on saatu käsky asettumaan talwiteloille, otetaan galereista ensimmäkin kruutiwarasto pois, sillä satamaan laskewalla laiwalla ei saa milloinkaan olla kruutia mukanaan. Wasta senjälkeen soudetaan satamaan ja galerit asetetaan, kapteeniensa ikäarwon mukaan, laiturin wiereen, perät maata kohti. Alukseesta asetetaan käytäwä, niin sanottu plankku, rantaan. Mastot otetaan alas ja lasketaan kokkeriin; raakapuut pannaan teljoille. Senjälkeen wiedään tykit, ampuma- ja ruokatarpeet, purjeet, köydet, ankkurit y. m. maihin. Yksi osa matroseja ja luotseja lasketaan lomalle. Muu osa laiwawäkeä talwehtii Dunkerque'n kasarmeissa. Yliupseerit owat talwea Parisissa tai kotipuolellaan. Satamakaupunkiin jääneet wuokraawat itselleen, wetääkseen huomiota puoleensa, kaupungin kauniimmat talot, sillä nämä herrat owat melkein poikkeuksetta waltakunnan etewimpäin sukujen jäseniä, niitten nuorimpia poikia, joille koti ei ole antanut muuta kuin kaswatuksen, ja jotka muutoin elämät kuninkaan suosiosta. He owat melkein kaikki Maltan ritareita, jotka owat tehneet siweydenlupauksen ei-

wätkä saa mennä naimisiin. Koska heidän jäämistönsä, heidän kuoltuaan, tulee ritarikunnan omaksi, eiwät he kowinkaan suurella huolella omaisuutta kokoa, waan eläwät ylellisesti, niinkuin heidän kannattaakin, sillä heillä on hywin suuret palkat.

Kun galeri on aiwan tyhjä, saawat orjat niin paljon tilaa, että kukin saattaa rakentaa itselleen wiheliäisen talwimajan. Hankitaan lautoja, jotka pannaan poikkipuolin teljoille. Patjojen ja pieluksien puutteessa pistäwät he pään alle wanhan, repaleisen kaapupäähineen ja kietowat lewättinsä ympärilleen. Teljonjohtajilla, nimittäin ensimmäisillä ja lujimmilla airomiehillä, on mukawin asento: he makaawat pitkin pituuttaan astinlaudalla. Muut asettuwat miten kukin parhaiten osaa.

Kylmäin ilmain tultua lewitetään entisen telttakatoksen alle toinen, paksummasta kankaasta, samallaisesta kuin lewätitkin. Tämä estää ainakin wiluun kuolemasta, sillä ken ei ole kylmään tottunut, waan on oppinut kotona takkawalkean ääressä lämmittelemään, se ei kestäisi galereilla wuorokauttakaan, kun wähänkin pakastaa. Wälimerellä sattuikin, että yhtenä ainoana ankarana talwena useampia satoja galeriorjia paleltui kuolijaiksi. Jos noilla poloisilla olisi edes wähän tulta lämmikkeeksi ja olkia alaisikseen, niin pitäisiwät he itseänsä onnellisina, mutta sellaiset mukawuudet owat galereilla mahdottomia.

Työt. Aamun koittaessa lauaistaan galerilla tykki. Senjälkeen puhaltawat päällysmiehet pilleihinsä. Silloin on orjain noustawa ylös. Ken ei heti nouse,

sen herättää ruoska. Ensimmäisenä tehtäwänä on korjata wuode, saada telso järjestyksen ja nostaa useampia aamillisia wettä peseytymistä warten. Sitten asettuu kukin telsollensa tekemään käsitöitä, joista hän itse saa työpalkan. Työttömänä ei saa galeriorja olla milloinkaan. Päällysmiehen silmä walwoo koko ajan, ja jos kuka istuu ristissä käsin, on päällysmies heti ruoska kädessä hänen luonaan tiedustamassa, miks'ei hän tee työtä. Jos hän ei sano osaawansa mitään käsityötä, tuottaa päällysmies hänelle lankoja ja käskee neulomaan sukkaa; ellei hän osaa sitä, määrää päällysmies jonkun telsokumppalin hänelle neuwojaksi. Mutta jos päällysmies huomaa olewansa tekemisissä laiskurin tahi itsepintaisen miehen kanssa, joka ei ota oppiaksensa, niin tuodaan hänelle tykinluoti ja käsketään kiilloittaa se ennen iltaa niin kirkkaaksi, että hohtaa kuin hopea, muutoin „piekšän minä piiskallani luusi murskaksi." Saada tykinluoti kiiltäwäksi on sula mahdottomuus, waikka sitä koko maailman hiekalla hankaisi ikänsä kaiken. Suomittawaksi mies parka joutuu kuin joutuukin, ja tämä uudistuu joka päiwä, kunnes hän wihdoinkin päättää oppia sukanneulomista. Peräa ei päällysmies milloinkaan anna.

Muutamat galeriorjista osaawat jotain käsityötä ja opettawat sitä muillekin, niinpä räätälin, suutarin, parturin, kellosepän ammattia y. m. Näitten on werraten hywä olla, sillä talwiseen aikaan sallitaan heidän asettaa ramalle, kunkin galerinsa kohdalle, pieniä puisia kauppakojuja, joissa kaupittelewat teoksiansa. Profossi kytkee heidät joka aamu heidän kojuihinsa ja wie

heidät illalla jälleen galerille. Tästä waiwasta ja wartioimisesta saa profossi päiwässä yhden sou'n (5 penniä), jonka jokainen käsityöläinen säntillisesti suorittaakin.

Turkkilaiset eiwät tawallisesti osaa mitään käsityötä eikä heitä pakoteta sukkaakaan neulomaan. Heitä pidetään warsin luotettawina, jonka wuoksi heitä ei koskaan kytketäkään. He maksawat profossille joka päiwä yhden sou'n ja käywät töissä kaupungilla, ken halkoja hakkaamassa, ken muita raskaita töitä suorittamassa. Illalla he palajawat jälleen galerillensa, ja tuskin on heitä milloinkaan lähtenyt karkuun. Eikä he pitkälle pääsisi, waikka karkaisiwatkin, sillä heidän tawallisesti ahawoittunut ruskeahko ihonsa on niin silmiin pistäwä ja heidän frankkilainen murteensa, franskan-, italian-, espanjan- ja arabiankielen sekoitusta, on sellaista rengonkieltä, että heidät tunnettaisiin ja otettaisiin kiinni, ennenkuin olisiwat puolenkaan peninkulman päähän päässeet, warsinkin kun karanneen wangin kiinnisaajalle on luwattu 20 talarin palkinto. Samassa kuin karkaaminen on huomattu, lauaistaan galerissa tykki, ja silloin lähtewät talonpojat pyssyineen ja koirineen ajamaan otusta takaa, ja ihme olisi, ellei karkuri joutuisi heidän käsiinsä. Siitä näin sittemmin Marseille'ssa useampia esimerkkejä. Kerrottiin siellä sellainenkin tapaus, että muuan poika oli kerran ottanut kiinni oman karanneen isänsä ja tuonut hänet galerille takaisin, mutta silloin oli intendentti wimmastunut moisesta konnantyöstä niin silmittömästi, että hän, maksettuaan kyllä 20 talaria pojalle, samassa oli,

tutkimoitta, tuomioitta kytkenyt pojan samaan teljoon kuin isänkin. Ja siinä sai poika olla koko elin-aikansa.

Siitä näkee, kuinka uskottomia ja julmia Provencelaiset owat. Minä muistan wielä, kuinka me, kulkiessamme ketjussa Provence'n kautta Marseille'en, monestikin ojensimme puisia nappojamme meitä katselewaa wäkijoukkoa kohti ja rukoilimme wettä janomme sammukkeeksi. Mutta ylen harwoin he wälittiwät pyynnöistämme. Yksin naisetkin, joilta wettä anoimme, wastailiwat meille: „Mars tieheß waan! Kyllä siellä perillä wettä riittää."

Palajan jälleen talwitöihin galereilla.

Pitkin laituria kulkee niin muodoin pitkä jono sanottuja lautakojuja, joissa seisoo missä kaksi, missä kolme, jopa neljäkin galeriorjaa kussakin, kaupittelemassa tawaroitaan, ansaitakseen muutaman sou'n päiwässä. Löytyy niitäkin, jotka ansaitsewat rahaa ennustelemisilla ja muilla powaamisilla. Muutamat owat olewinaan tietäjiä, jotka saawat ilmi warastettuja ja kadonneita tawaroita. Koko heidän taikansa ei sentään muuta ole kuin rahan kiskomista. Kerron tässä erään tapauksen, joka sattui minun aikanani Marseille'ssa.

Suurella kuninkaallisella galerilla, johon minut silloin oli sijoitettu, oli muuan wanha galeriorja, nimeltä isä Laviné. Hänestä käwi se maine, että hän osaa erehtymättä saada ilmi warastettuja ja kätkettyjä tawaroita. Eräänä päiwänä oli muuan kauppias epähuomiosta jättänyt konttoripöydälleen 20 louisdoria, muistamatta panna niitä lukon taakse. Rahat oliwat

siitä kadonneet ja pysyiwät kadoksissa, waikka kauppias oli kaikin tawoin koettanut haeskella niitä. Wihdoin kääntyy hän meidän näppärän Laviné'n puoleen, ja tämä wakuuttaa saawansa ne ilmi waikka helwetistä. Kaupat tehdään, ja Laviné'lle luwataan yksi louisdori palkinnoksi. Nyt pyytää Laviné saada luettelon kaikista kauppiaan perheen jäsenistä ja talonwäestä. Sen hän saa. Sitten käskee hän kaikkien olemaan huomenna kotona, jok'ainoan. Sekin tapahtuu.

Seuraawana aamuna saapuu Lavinè sinne, musta kukko kainalossa ja wanha kirja toisessa, taikakirja muka. Tultuaan sisään, kysyy hän ensi työkseen, onko joka henki saapuwilla ja, saatuaan kauppiaalta myöntäwän wastauksen, komentaa kaikki pimeään huoneesen. Siellä hän ensin lukea pomisuttaa jotain taikakirjastaan oudolla kielellä, jota ei yksikään ymmärrä, ja tekee sitten kauppiaalle tiettäwäksi, että rahawaras on tässä huoneessa. Kukko on sen kiekauksellaan pian ilmaisewa, ja tämä on sellainen kukko, joka ei milloinkaan ole tainkaltaisissa asioissa erehtynyt. Älköön waan isäntä säikähtäkö, jos piru tulee ja wiepi warkaan menessään, sillä sehän on juuri pirun palkka, eikä se koskaan jätä omaansa perimättä. Pimeässä, kenenkään näkemättä, nokeaa Laviné sitten kukkonsa seljän, asettuu owelle kukko sylissä ja käskee läsnäolijain, yhden eräitänsä, astumaan hänen ohitsensa ja menessään koskettamaan kädellään kukon selkää. Niin kohta kuin waras kajoaa kukkoon, samassa kukko kirkaisee, sillä niin lukee taikakirjassa.

— Pitäkää silmät auki, hywät ihmiset! — puhelee Laviné. — Pian saatte nähdä pirun kynnet warkaan niskassa.

Läsnäolijain joukossa oli myöskin muuan piika, joka todella oli rahat warastanut. Hän ei kumminkaan tahtonut tunnustaa tekoansa, waan otti kestääkseen koetuksen, päätettyään sentään olla koskettamatta kukkoa. Kaikki muut laskiwat kätensä huoleti kukon selkään.

Nyt awattiin akkunaluukut, ja Laviné'n käskystä ojensi jokainen kämmenensä nähtäwäksi. Kaikilla muilla oli kämmen noessa, paitsi mainitulla tytöllä.

— Kas täss' on! — huusi Laviné. — Kas täss' on waras! Jahkas minä käyn käskemässä pirun, että tulee noutamaan omansa.

Silloin säikähti tyttö pahasti, tunnusti polwillaan warkautensa, pyysi rikostaan anteeksi ja antoi warastamansa 20 louisdoria takaisin.

Mainituissa kojuissa laiturilla löytyy myös kirjureita, kaiken konstin oppineita notareita, jotka tekaisewat wääriä testamentteja, wääriä todistuksia, wääriä naimalupia ja sotamiehille wääriä loma- ja erokirjoja. (Wiimeksi mainittu toimi on sentään warsin waarallista, sillä ken sellaisesta teosta saadaan kiinni, se hirtetään ilman armoa.) Heillä on kaikenlaisia sinettejä: kaupunkien, piispain, arkkipiispain, kardinaalien y. m. Heillä on kaikenlaisia käsiala-malleja, joita sopii jäljitellä, milloin tarwitaan. Heillä on kaikenkaltaisia papereita erillaisilla wesileimoilla, ja he osaawat warsin wikkelästi kuluttaa alkuperäisestä asiakir-

jasta pois useampia riwejä ja kirjoittaa muuta sijaan, niin ett'ei sitä kukaan oikeasta erota. Sanalla sanoen, siellä on erittäin taitawia konnia, jotka tekewät työtään warsin halwasta.

Käsityöläiset, jotka työskentelewät kojuissansa, eiwät ole näppärryttään wailla hekään. Räätäli warastelee kangasta; suutari panee pohjain sijalle puuta ja liimaisee päälle kapakalan nahkaa, laittaen siihen keinotekoisia juowia, jotka owat pettäwästi saumain näköisiä. Huokeat himat houkuttelewat yksinkertaisia ihmisiä ostamaan sellaista ala-arwoista tawaraa.

Jos ottaisin kertoakseni kaikista rangaistuswankien koiruuksista, niin ei kirjasestani loppua tulisikaan.

Paljo on noissa kojuissa Turkkilaisiakin. Nämä eiwät kumminkaan tee työtä, waan harjoittawat jotain liikettä, myöskemellen palowiinaa, kahwia ynnä muuta sellaista. He kätkewät myös kaikenkaltaista warastettua tawaraa. Jos he joutuwat kiinni sellaisesta, ei heidän tarwitse muuta kuin antaa warastettu tawara takaisin. Wälistä se ei kumminkaan käy niinkään helposti, niinkuin seuraawasta esimerkistä näkee.

Eräänä päiwänä oli kaksi warasta murtautunut Dunkerque'n kirkkoon ja wienyt sieltä paljon kalleuksia, muun muassa hopeaisen kotelon, jossa säilytetään öljyä kuolewien wiimeistä woidellusta warten. He möiwät tämän kotelon Galafas nimiselle Turkkilaiselle, jolla oli kauppakoju laiturilla. Galafas kysyi myöjiltä, oliko tämä mikään „pyhä" esine, ja, kuultuaan niin olewan, käwi hän hieman rauhattomaksi. Hän katsoi parhaaksi panna kotelon ihan uuteen muotoon, takoi sen wasarallaan

litteäksi ja kaiwoi maahan kojunsa sisäpuolella. Sitä ennen oli hän, tarkka mies, tyhjentänyt kotelon ja woidellut sen öljyllä kenkänsä. Hänen pahaksi onnekseen joutui toinen warkaista kiinni. Häneltä tiedusteltiin, minne hän oli pannut sen kotelon, jossa oli pyhää öljyä, ja mies tunnusti myöneensä sen Galasaalle. Waras tuodaan Galasaan kojuun ja osoittaa siellä kotelon kätköpaikan. Heti annetaan sana kirkkoherralle ja pyydetään häntä kaiwamaan tämä pyhä esine ylös maasta, sillä moiseen ei saanut kajota kukaan muu. Pian rientää sinne papisto, messupaidat päällä ja kantaen ristiä, niinkuin hywässäkin juhlasaatossa. Litteäksi lyöty kotelo kaiwetaan maasta ja Galasaalta kysytään, minne hän on pannut öljyn.

— Kenkäni minä sillä woitelin, — wastaa Turkkilainen. — Olisin sekoittanut sitä salattiin, mutt'ei sattunut olemaan. Hywää öljyä se olikin. Minä maistoin sitä.

— O jumalattomuutta! O kirkon saastutusta! — huusiwat papit, mutta Turkkilainen rupesi nauramaan heitä wasten silmiä.

Nyt käskettiin Galasaan riisua kengät jalastaan tahi, oikeammin sanoen, kirkkoherra itse weti ne pois, sillä kukapa muu olisi rohjennut saastaisin käsin kajota pyhällä öljyllä woideltuihin kenkiin!

Wihdoin otettiin Galasaan kengät, kotelo ja niin paljo multaa kuin sen yhteydessä arwattiin olleen ja kääräistiin juhlallisilla menoilla alttariwaatteesen. Neljä pappia käwi siihen kiinni, yksi kuhunkin kolkkaan, ja suruwirsiä weisaten kannettiin koko aarre suureen kirkkoon jo haudattiin siellä alttarin alle.

Galafaan kojulla tapahtui sitten seuraawina öinä tietysti ihmeitä ja ilmestyksiä. Milloin istui kojun katolla kaksi enkeliä, milloin neitsyt Maria itkemässä, milloin kulki enkeleitä juhlasaatossa kojun ympäri, ja ties mitä kaikkea muuta wielä! Waikka koju oli aiwan lähellä meidän galeria, en minä puolestani kuullut enkä nähnyt minkäänlaisia kummituksia, ja kun eräänä päiwänä puhelin tuosta laiwapapin kanssa, joka oli warsin ystäwällinen minua kohtaan, ja lausuin epäilyksiäni noista ihmenäyistä, sanoi hän, että epäusko on minut sokaissut ja että „wäkewät willitykset on minun päälleni pantu".

— Niin ett'en walheitakaan usko, — wirkoin minä.

Leikillään löi hän silloin minua poskelle ja läksi myhäillen tiehensä.

Galafaan koju suljettiin, hajoitettiin maan tasalle, ja sijalle luotiin multakasa muistoksi siinä tapahtuneesta kirkonwarkaudesta. Galafas wietiin takaisin galerille, kytkettiin kaksinkertaisilla kahleilla ja pantiin sitä paitsi käsirautoihin, mutta oikeusjuttu häntä wastaan ei ottanut edistyäkseen, koska erimielisyyttä oli syntynyt tuomio-istuimesta. Galerin sotaoikeus katsoi olewansa oikeutettu häntä tuomitsemaan, papisto wäitti itsestänsä samaa. Howista oli näet jo taka-aikoina käynyt käsky, ett'ei mikään tuomio-istuin kuninkaan waltakunnassa saa tutkia ja tuomita galeriorjaa, ellei kuningas sitä ennen erityisellä armahduskirjalla ole päästänyt häntä galeriwankeudesta. Tämän armon sai galeriorja wastaan-ottaa tai hyljätä, aina miten itse

tahtoi, mutta jos hän hylkäsi, niin täytyi hänen jäädä galerille elin=ajakseen. Tästä tiedon saatuansa, ryhtyi papisto heti puuhiin ja sai piankin armahduskirjan toimeen.

Galafas istui sillä wälin kaksinkertaisissa kahleissaan, pahinta peljäten. Suuri oli senwuoksi hänen hämmästyksensä, kun majori eräänä päiwänä tuli onnittelemaan häntä sen johdosta, että hän oli nyt wapaa, ja näytti hänelle kuninkaan armahduskirjan. Galafas, aawistamatta hänelle wiritettyä ansaa, otti armahduksen wastaan, päästettiin heti kahleista, sai armahduskirjan ja laskettiin wapaaksi. Mutta papisto oli toimittanut kätyreitänsä laiturille, ja nämä ottiwat Galafaan kiinni ja weiwät kaupungin wankihuoneesen. Hän wäitti olewansa armahdettu, mutta se ei auttanut. Häntä syytettiin kirkonwarkaudesta ja tuomittiin eläwältä poltettawaksi.

Galafas wietiin senjälkeen Douai'n kaupunkiin, jonka parlamenttiin hän oli wedonnut. Sillä wälin oliwat galerin Turkkilaiset emättäneet lähettää Konstantinopoliin kirjeen, jossa koko juttu oli kerrottu, ja joka saatettiin sulttanin tietoon. Sulttani ilmoitti silloin Franskan lähettiläälle, että jos Galafaan tuomio sellaisesta rikoksesta, jota Turkkilaiset eiwät rikoksena pidä, pannaan täytäntöön, niin poltattaa sulttani eläwältä wiisisataa kristittyä orjaa. Tämän uhkauksen johdosta pani lähettiläs pikawiestin Franskan howiin, joka lähetti Douai'n parlamenttiin käskyn, että Galafas oli tuomittawa ainoastaan ruoskittawaksi ja sitten elin=ajakseen galereille. Pian senjälkeen pääsi hän kuminkin wapaaksi — lieneekö siten tahdottu tehdä sult=

tanille mielihywä wai lieneekö sen saanut aikaan se 400 livren (markan) rahasumma, minkä Galafas oli suorittanut wapaudestaan.

Palajan jälleen kertomaan galeriorjain talwitöistä. Sillä wälin kuin yksi osa toimii laiturilla kojuissansa, työskentelewät useimmat galerilla, teljoihinsa kytkettyinä, paitsi niitä, jotka pääsewät päiwäksi irralleen, maksamalla profossille yhden sou'n (5 pennia). Nämä owat galerin markkitantteja: kaupittelewat tupakkaa (talwella on tupakanpoltto sallittua), wiinaa y. m. Toisilla on teljollaan pieni puoti, jossa myöwät halpaan hintaan woita, juustoa, etikkaa, pippuria, keitettyä maksaa y. m. Heiltä saa galeriorja parilla kolmella pennillä särwintä kruumunleiwän lisäksi.

Näitä irrallaan olewia lukuun-ottamatta, istuwat muut teljoillansa ja neulowat sukkaa. Lukija kysynee, mistä pumpuli- ja willalangat heille. Se käy seuraawalla tawalla. Ne Turkkilaiset galerilla, joilla on rahaa, pitäwät tätä sukanneulomista liikkeenään, ansaiten sillä warsin hywiä tuloja, semminkin Marseille'ssa, jossa monet kauppiaat käywät laweata sukkakauppaa. He antawat Turkkilaisille niin suuret määrät pumpulilankoja kuin nämä waan tahtowat, ja Turkkilaiset maksawat heille takaisin sukissa, ja siinä kaupassa woittaa kumpikin puoli. Turkkilainen antaa nyt galeriorjalle niin ja niin monta naulaa pumpulilankoja, ja waatii takaisin saman painomäärän walmiita sukkia, suorittaen tekijälle ennalta sowitun työpalkan joka naulalta. Mutta jos tekijä on warastanut lankoja, niin ett'ei sukat täytäkään painoa, tai jos hän,

wajapainoa lisätäkseen, on pitänyt sukkia kosteassa paikassa, annetaan hänelle bastonnadi. Tämä sattuu warsin usein, sillä paljo on niin wiinaan menewiä, että huoleti antauwat tuon julman rangaistuksen alaiksi, kunhan waan saawat himonsa tyydytetyksi.

Pahoja ja hywiä ihmisiä. Tuskin on kamalampaa näkyä kuin nuo kurjat olennot. Pöyristyttää, kuullessaan heidän puhuwan mitä hirweintä pilkkaa Jumalaa wastaan tai kerskailewan mitä kauheimmista rikoksista, joita owat aikoinaan tehneet tai olleet tekemäisillään. Ja sittenkin — tahtokoot tai olkoot tahtomatta — täytyy heidän, laiwapapin waatimuksesta, kerran wuodessa käydä ripillä ja wastaanottaa siunattu hostia (rippileipä). Mutta, hywä Jumala, sitä mielentilaa, missä nämä raukat astuwat esiin! Wihan wimmassa ja kiroillen sekä laiwapappeja että päällysmiehiä, jotka heitä siihen pakottawat, — sellaisina he wastaan-ottawat sakramentin, niin kokonaan wailla katumusta ja hartautta kuin krouwissa istuisiwat. Mutta siitä eiwät papit wälitä: kunhan waan owat saaneet wangit täyttämään nämä katolilaiset menot.

Myönnän kumminkin kernaasti, ett'eiwät kaikki galeriorjat ole yhtä pahoja ja jumalattomia. Olen heidän joukossaan tuntenut monta kunnon miestä, esimerkiksi sotapalweluksesta karanneita maalaisia ja käsityöläisiä, joita wäkipakolla tai petoksella oli pestattu sotamiehiksi; edelleen salakuljetuksesta tuomituita, samoin sellaisia, jotka oliwat tehneet murhan pakkotilassa ja wihdoin muutamia wiattomasti tuomituita, jotka

sittemmin todistiwat syyttömyytensä. Kaikki nämä miehet, useimmat ainakin, oliwat aiwan toisellaisia käytöksellen kuin äsken mainitsemani jumalattomat pahantekijät, jotka jo pienestä pitäen oliwat tottuneet rikoksiin.

Meille, reformilaisille, osoittiwat nuo ilkiöt kumminkin alati kohteliaisuutta ja kunnioitusta. He sanoiwat meitä aina monsieur'eiksi (herroiksi) eiwätkä milloinkaan kulkeneet ohitsemme terwehtimättä. Minun teljollani oli heitä Dunkerque'ssä wiisi henkeä: yksi oli tuomittu miestaposta, toinen raiskauksesta ja murhasta, kolmas maantieroswoukseſta, neljäs warkaudesta, wiides oli turkkilainen orja. Mutta minun täytyy tunnustaa, että nämäkin rikoksentekijät osoittiwat minua kohtaan todellista kunnioitusta ja kilwan koettiwat tehdä minulle pieniä palwelukſia. Ilkeimmätkin heistä lausuiwat, meistä puhuessaan, tähän tapaan:

— Nämä herrat owat kunnian-arwoista wäkeä, sillä he eiwät ole tehneet mitään pahaa, waikka heidät on tuomittu tänne, ja aina he käyttäwät itseänsä rehellisesti ja kunnollisesti.

Useimmat upseeritkin osoittiwat meille samanlaista kunnioitusta, samoin laiwawäkikin. Milloin galeriorjain kesken syntyi eripuraisuutta, ja protestantti kykeni riitaa ratkaisemaan tai saattoi olla todistajana, aina se hänen lauseensa oli lopullisesti ratkaisewa. Tästä näkee jälleen, että hywä awu pahainkin kesken astuu wain kirkkaampaan waloon. Älköön nyt lukija tästä päättäkö, että me tällä tahtoisimme kiitosuhria itsellemme suitsuttaa. Minä puolestani kum-

minkin olen aina tuntenut olewani Jumalan edessä heikko syntinen, ja ainoastaan Hänen armonsa kautta me olemme saaneet lujuutta turwautumaan Hänen pyhään nimeensä. Mutta täten luulen tehneeni oikeutta niille, jotka minun weljiäni ja towereitani wainoissa oliwat, sillä saman jumalallisen armon awulla owat he ei ainoastaan wahwoina pysyneet kowassa ja moniwuotisessa koettelemuksessaan, waan myös jumalisesti eläneet ja ruhteettomasti käyttäytyneet galereilla.

Ulkotyöt ja siiwoaminen. Edellä olen jo mainimut, että galeriorjat koettawat laiturilla sekä itse alukseesa koota muutamia ropoja henkensä ylläpitämiseksi. Tästä on päällysmiehillekin paljo etua, sillä he kun pitäwät wiinikauppaa omana yksityisenä liikkeenään, niin wuotaa galeriorjain ansiot, ainakin suurimmaksi osaksi, juuri heidän kukkaroonsa. Lisäksi tulee wielä se seikka, että galeriorjain on mahdoton tulla toimeen kuninkaan antamalla leiwällä ja wedellä. Heidän täytyy tehdä työtä, ja tämä alinomainen työssäolo estää heitä miettimästä karkaamis-yrityksiä.

Omain töittensä ohella tulee galeriorjain suorittaa kruununtöitäkin sekä laiwalla että ulkona. Niinpä komennetaan joka päiwä kaksikymmentä tai yksikolmatta wankia kultakin galerilta meriwäen arsenaaliin, puhdistamaan ja siiwoamaan taklauksia, galerin ja kuninkaallisten laiwain kalustoa, sekä siirtämään, usein aiwan tarpeettomasti, mastoja, ankkureita, tykkejä y. m. paikasta toiseen, mikä ei suinkaan ole helppoa työtä. Yhtä raskaita owat yleiset työt galereillakin. Siellä pannaan toimeen „bourrasque“ (siwu 73) kerran, mi-

täpä kahdestikin wiikossa. Muutamissa galereissa, joitten päällysmiehet owat tarkempia, oikeammin sanoen julmempia, teetetään sitä joka päiwä.

Bourrasque on alukseen siiwoamista. Kun se on toimitettawa, puhaltaa ylipäällysmies pillillään merkin. Heti sen kuultuaan juoksewat alipäällysmiehet, sauwa kourassa, teljolta teljolle laiskoja wirkistämässä. Joka teljo otetaan pala palalta irralleen ja kaikki osat, istuin- ja astinlaudat kaawitaan raudalla puhtaiksi. Senjälkeen tarkastawat päällysmiehet jälleen, onko kaikki puhdasta ja siistiä, ja silloin keikkun jälleen sauwa orjan paljaalla selällä. Kaapimisen perästä komennetaan galeriorjat ammentamaan sangoilla wettä merestä ja pesemään etukantta. Kaikki tämä tapahtuu pillin mukaan, ja koko työn aikana owat galeriorjat alasti wyötäisiään myöten. Pesun perästä pannaan joka kappale jälleen paikoilleen. Tämmöistä siiwoamista kestää runsaasti kolme tuntia, ja ylen raskasta se on warsinkin talwiseen aikaan kylmillä ilmoilla.

Korkeita wieraita. Paitsi näitä tawallisia toimia, sattuu talwella ylimääräisiäkin, esim. kun kaupunkiin saapuu ylhäisiä wieraita, joita kuwernööri tuopi katsomaan galereita, tai kun kapteenit kestittäwät ystäwiänsä upeilla päiwällisillä. Meillä oli tällaisia ylimääräisiä tehtäwiä warsin usein, sillä meidän kapteeni, erittäin komeata elämää rakastawa herra, ylläpiti erinomaisen hywää 12-miehistä soittokuntaa. Soittajat oliwat pelkkiä galeriorjia, joitten wirkapukuna oli punaiset takit, keltaisilla reunuksilla, ja päässä puolalaiset, kultakirjaiset samettilakit. Soittokunnan

johtajana oli muuan Gondi, joka aikoinaan oli kuulunut kuninkaan 24=miehiseen soittokuntaan, mutta hurjan elämänsä tähden karkoitettu howista. Hän oli sittemmin ottanut pestin sotawäkeen ja karannut, mutta saatiin kiinni, tuomittiin galereille ja tuotiin Dunkerque'en. Hän oli Franskanmaan taitawimpia soittoniekkoja ja osasi soittaa kaikkia instrumentteja. Hänen soittokuntansa se hankki meille warsin rasittawia wieraileja.

Kun wierailu oli tiedossa, toimitettiin ensin bourrasque. Sitten kerittiin galeriorjilta pää ja parta, senjälkeen käskettiin heidän pukeutua puhtaisin aluswaatteisin, panna punaiset lewätit ylleen ja samankarwaiset lakit päähän. Ajatelkaa nyt koko galeriwäestö istumassa astinlaudoilla, niin ett'ei aluksen päästä toiseen näe muuta kuin kerittyjä päitä ja punaisia lakkeja. Tässä asennossa odotellaan wieraita herroja ja rouwia, ja sitä mukaa kuin he yksi toisensa perästä astuwat laiwaan, terwehtiwät galeriorjat heitä kowalla, kumealla: „hoo!" Tämä terwehdys tapahtuu merkinannon mukaan, niin ett'ei kuulu kuin yksi ainoa ääni. Jokainen herra ja rouwa saa osakseen yhden hoo'n. Jos tulijan arwo on tawallista suurempi, huudetaan kahdesti: hoo! hoo! Jos hän on kenraali, herttua tai Franskan prinssi, saa hän kolme hoo'ta, ja se onkin korkein määrä. Ei kuningaskaan saisi useampaa, ja siksi tämä kolminkertainen huuto onkin nimeltään kuninkaanterwehdys. Terwehdyksen aikana rummut pärisewät, ja sotamiehet galerin siwuilla seisowat kiwäärit olalla. Kun sellaisissa tilaisuuksissa mastotkin pannaan

pystyyn ja moniwäriset liput sekä punaiset ja keltaiset wiirit wedetään liehumaan, niin näyttää tämä kaikki warsin kauniille. Silloin on myös laiwan perän yläpuolella punainen, runsailla kultahesuilla reunustettu samettikatos. Kun nyt tähän wielä lisää kauniit, weden pintaan ulottuwat leikkaukset peräsfä ja kirjawiksi maalatut airot siiwen-omaisesti lewällään, niin täytyy sanoa, että tuollainen koristettu galeri esiintyy silmälle komeana näkynä, nimittäin ulkomuodon puolesta. Mutta kun tietää, että tuossa koreassa alukfessa wiettää kurjaa elämää kolmesataa galeriorjaa, syöpäläisten rasittamina, näljästä laihtuneina, seljät ruoskan lyömiä pauloja täynnä, tuimissa tuulissa ahawoituneina, yöt päiwät kiinni kytkettyinä ja julmain päällysmiestensä mieliwallan alaisina, niin jo wainenkin wähenee tuon komean näytelmän wiehätys.

Herrat ja rouwat kulkewat käytäwää myöten galerin päästä toiseen, palajawat sitten takaisin laiwan perälle ja istahtawat nojatuoleihin. Nyt alkaa kapteenin käskystä äksiisi. Päällysmiehen ensimmäisen wihellyksen kuultuaan, ottaa jokainen orja lakin päästään, toisen jälkeen riisutaan lewätti, kolmannen perästä paita! Nyt ei ole näkywissä kuin paljaat seljät ja kerityt päät. Senjälkeen täytyy galeriorjain ruweta „marakattisille“ (siwu 86), niinkuin Provencelaiset sanowat. Milloin käsketään käymään lewolle, ja silloin katoawat kaikki näkywistä, milloin kuuluu käsky: nosta etusormi, jolloin näkyy pelkät sormet, wuoroin taas käsiwarret, päät, toinen jalka, molemmat jalat. Äkkiä hyppääwät he kaikki pystyyn, suut ammollaan; sitten

rykiwät kaikki yht'aikaa, sitten syleilewät toisiansa, heittäywät alas ja asettuwat kaikenmäköisiin sopimattomiin ja hullunkurisiin asemiin, jotka eiwät saata huwittaa ketään kunnon ihmistä, waan päinwastoin herättäwät inhoa tuollaisia leikkejä kohtaan, joissa ihmisiä ja kristityitä kohdellaan kuin järjettömiä luontokappaleita.

Kewättöitä. Edellä mainittujen talwitöitten lisäksi tulee kewäämmällä, maaliskuussa, uusia puhtia. Laiwanruomasta otetaan ulos pohjalasti, suuret määrät pieniä piikiwiä. Nämä nostetaan luukuista pajukoreihin, joissa ne kulkewat niin sanottua miesketjua myöten rantalaiturille. Sinne komennetaan sitten kaksi miestä joka teljolta ammentamaan merestä wettä ja huuhtomaan nuo suunnattomat kiwikasat puhtaiksi ja kiiltäwiksi. Tätä kestää wiikon päiwät, ja sillä wälin korjataan ja tilkitään kallelle käännettyä alusta kupeista ja pohjasta. Sen perästä käännetään galeri jälleen pystyyn, ja kuiwat piikiwet lasketaan takaisin ruomaan. Nyt tuopi jokainen päiwä uusia töitä tullessaan. Ensimäkin tutkitaan ankkuritrossit, sitten tarkistetaan köydet, kietomalla niitä galerin ympäri tai watkaamalla niitä käsissä notkeiksi. Nyt seuraa purjeitten tarkastus. Jos uusia tarwitaan, leikkaa ne ylipäällysmies walmiiksi, ja soutuorjat neulowat kokoon, sillä purjemestaria ei galereilla ole. Samana aikana ommellaan uusia telttoja ja wanhoja paikkaillaan y. m.

Huhtikuussa alkaa tawallisesti laiwan warustaminen merikuntoon. Ensinkin käännetään galeri kyljelleen niin, että talka on yläpuolella wedenpinnan, ja koko kylki woidellaan talilla. Tämä on soutamisen

jälkeen raskainta työtä. Senjälkeen kannetaan laiwaan tykit, aseet, ankkurit, taklaasi, ruoka- ja ampumawarat. Kaikki tämä työ on galeriorjain suoritettawana, ja siitä wäsywät he useinkin niin, että täytyy suoda heille muutamiksi päiwiksi lepoa, ennenkuin merelle lähdetään.

Galerien hyöty. Galerit eiwät ole warsinaisia purjelaiwoja, waan oikeastaan soutualuksia. Kauniilla ilmalla ja meren ollessa tyyneenä, liikkuwat ne nopeasti ja saattawat käydä suurten sotalaiwainkin kimppuun, jopa ottaa niitä waltoihinsakin, niinkuin myöhemmin olen oman näkemäni mukaan kertowa. Matalalla käypinä aluksina on niiden warsin helppo päästä sotalaiwoilta pakoon, laskemalla rannikoille mataliin wesiin. Ja sittenkin on galereista minun katsoeni warsin wähän hyötyä. Waltamerellä, kuten tiettyä, sattuu galereille soweliaita ilmoja ani harwoin, ja kun niiden täytyy alinomaa waroa, ett'eiwät joudu myrskyn ja kowan aallokon waltaan, niin pysyttelewät ne pakostakin lähellä rantoja. Tämän wuoksi ei niillä ole tilaisuutta käydä kauppalaiwain kimppuun, emmekä me niitten monen wuoden kuluessa, mitkä minä olin galereilla, saaneetkaan käsiimme yhtään ainoaa kauppalaiwaa, waikka niitä alituiseen näkyi Kanaalissa useampiakin.

Siksipä näyttää minusta, että galerien tarkoituksena on ensimäkin olla säilytyspaikkana suuren waltakunnan rikoswangeille. Toiseksi owat ne laitoksia, joissa niin monet ylhäisten perheitten nuoremmat pojat saawat toimeentulonsa ja kaswatetaan merimiehiksi. Kol-

mannekſi ſaattaa Franskanmaa niiden kautta paljoa wähemmillä kulungeilla eſiintyä muitten ſilmissä mahtawana meriwaltana, waikk'ei pidäkään kalliita ſotalaiwoja!

Neljäs luku.

Muita waiheita.

Palajan nyt omaan elämäkertaani.

Olen jo edellä maininnut, että „Palmun“ ylipäällysmies, muutoin niin julma ja armoton, oli minua kohtaan erittäin lempeä ja hywäntahtoinen. Meitä oli wiisi protestanttia „Palmulla“, ja kaikille meille oli hän yhtä suopea: ei hän meitä milloinkaan lyönyt eikä muutoinkaan pahoin kohdellut. Seuraawa esimerkki osoittaa hänen ystäwällisyyttään meitä kohtaan.

Meidän kapteeni, ritari de Langeron, wihasi meitä. Soutamassa ollessamme ei hän koskaan laiminlyönyt huutamasta: „Pyöweli! Annapas ruoskasalattia hugenottien selkään!“ Mutta aina ne iskut sattuiwat muihin, ei meihin. Tämä kapteeni käytti suuria summia pöytäänsä warten, sillä ne 500 liwren (markan) pöytärahat, mitkä galerin kapteeni saa kuninkaalta kuukausittain, eiwät hänelle riittäneet puoleksikaan. Kapteenilla on alaruomassa oma erityinen säiliönsä, jolla on eri hoitaja, tawallisesti joku galeriorjista. Tämä toimi on warsin edullinen, sillä säiliön hoitaja on wapautettu soutamisesta ja saa hywää ruokaa kapteenin kyökistä. Tapahtui tuosta sitten, että de Langeron'in säiliönhoitaja oli warastanut 50—60 naulaa kahwia.

Howimestari ilmoitti asian kapteenille, joka, tutkimatta, tiedustelematta, määräsi siinä paikassa wiisikymmentä raipan-iskua warkaalle. Käsky täytettiin heti kohta. Senjälkeen käski kapteeni päällysmiehen hankkimaan hänelle galeriorjista uuden hoitajan, uskollisen miehen.

— Uskollisen! — huudahti päällysmies. — En minä siinä kohden woi wastata yhdeksäkäään pahantekijästä. Tunnen minä sentään erään wangin, joka on ikämies, ja josta ei enää ole soutajaksi. Hänet minä kyllä takaan. Mutta ettehän te hänestä huoli.

— Miks'en, jos hän kerta on uskollinen, niinkuin sanot?

— Hän on hugenotti.

Kapteeni rypisti kulmiansa.

— Eikö sinulla ole ketään muuta?

— Ei, ei ainakaan sellaista, jonka woisin taata.

— Anna hänen sitten tulla koetteeksi.

Tämä uudeksi säiliönhoitajaksi määrätty oli arwoisa wanhus, nimeltä Bancilhon, yleensä tunnettu rehellisenä ja oikeamielisenä miehenä, minkä jo hänen kaswoistaankin näki. Hänen älykkäät ja sydämelliset wastauksensa miellyttiwät kapteenia heti ensi kohtaukelta niin, että hän käski howimestarinsa asettamaan Bancilhon'in säiliönhoitajaksi. Kapteeni oli warsin tyytywäinen uuteen hoitajaan, ja ennen pitkää oli Bancilhon kapteenin mieluisin mies. Pian sai hän hoidettawakseen kapteenin talouskassankin. Kun rahat oliwat lopussa, wei Bancilhon hänelle laskut kaikista menoista, mutta kapteeni wiskasi laskut lukematta mereen; niin täydellisesti luotti hän säiliönsä hoitajaan.

Tämä kapteenin luottamus ja se säästäwäisyys, jolla Bancilhon hoiteli rahoja isäntänsä edukſi, herättiwät ennen pitkää kateutta ja wihamielisyyttä hänen wirkakumppaleissaan. Kapteenilla oli näet kaksi howimestaria, nimittäin wouti ja kyökkimestari, jotka aterioitsiwat eri pöydässä. Nämä herrat olisiwat mielellään herkutelleet sampanjalla ja kaikenlaisilla makupaloilla, jotka oliwat Bancilhon'in huostassa. Mutta tämä ei antanut, sanoen niiden kuuluwan yksinomaan kapteenin pöytään. Tästä syttyi näissä herroissa sellainen wiha Bancilhon'ia kohtaan, että he päättiwät syöstä hänet. He tekiwät keskenään tällaisen liiton: ensi kerran, kun kapteenilla on wieraita päiwällisillä, ja säiliössä on paljo puuhaa, kätkewät he muutamia hopeakaluja ja syyttäwät Bancilhon'ia warkaaksi. Tästä liitosta sai Bancilhon tiedon. Sen ilmoitti hänelle juuri toinen noista herroista, en tiedä, mistä syystä. Ukko ei ruwennut odottamaan myrskyn puhkeamista. Hän tahtoi mieluummin pysyä ikänsä kaiken soututeljolla kuin antautua moisten waarain alaiseksi. Ja niinpä hän eräänä aamuna astui laskuinensa kapteenin luo, tämän wielä wiruessa wuoteellansa, ja pyysi hartaasti päästä irti säiliönhoitajan toimesta. Ei hän muka jaksa kunnollisesti tätä ammattia hoitaa, sillä hän on jo wanha, ja jo alkaa muistikin pettää, ja silmätkin owat jo heikot. Kapteeni hämmästyi, mutta sanoi heti, että tähän mahtaa olla muita syitä, ja waati Bancilhon'in ilmoittamaan hänelle paikalla, ellei tahdo joutua epäsuosioon. Ukko tunnusti koko asian ja kertoi saaneensa siitä tiedon Moria'lta, toiselta howimestarilta.

— Mene ja käske heidät heti tänne! — sanoi kapteeni.

Herrat oliwat tuskin tulleet sisään, niin uhkasi kapteeni siinä paikassa heitättää heidät mereen, elleiwät puhu totta. He tunnustiwatkin wikansa ja rukoiliwat anteeksi.

— Olkoon menneeksi! — sanoi kapteeni. — Minä en teille muuta rangaistusta määrää, mutta sen minä sanon, että jos tästä hetkestä ruweten mitään katoaa, mikä Bancilhon'in hoidossa on, niin joudutte te kaikki kolme siitä edeswastauksseen.

He tahtoiwat wäistää moisen waaran, sanoen, että sitenhän saattaisi Bancilhon syöstä heidät turmioon minä hetkenä hywänsä. Siihen sanoi kapteeni:

— Hän on kunnon mies, mutta te olette konnia, ja jos oikein tekisin, niin päänne minä kerittäisin ja kytkisin teidät kahleisin.

Herrat läksiwät hämillään pois, mutta eiwät siitä hetkestä enää uskaltaneet käydä säiliönhoitajan kimppuun. Bancilhon pysyi kuin pysyikin kapteenin lemmikkipalwelijana, ja tästä ystäwällisyydestä oli hyötyä meillekin, muille neljälle protestantille.

Samana wuonna 1702, heinäkuussa, laski meidän laiwasto, kuusi galeria, Ostende'n satamaan. Sieltä käsin teimme, meren tyyneenä ollessa, retkiä Flander'in ja Nieupoort'in rannikoille. Eräänä päiwänä saatiin näkywiin Nieupoort'in kohdalla, neljän tai wiiden meripeninkulman päässä, hollantilainen sotalaiwasto, kaksitoista alusta, joka oli tyyntä pitämässä. Me sousimme lähemmäs wakoilemaan ja huomasimme yhden noista

laiwoista olewan peninkulman werran erillään muista. Nyt lähdettiin, kaikki kuusi galeria, soutamaan sitä kohti, saadaksemme sen anastetuksi. Sotalaiwan kapteeni oli ilmeisesti tottumaton, sillä katsellessaan noita matalalaitaisia galereita, jotka kauempaa tosiaankin näyttäwät pieniltä, oli hän kerskaten sanonut:

— Pitäkääpäs winssit selwillä, jotta saadaan nuo kuusi ruuhta minun laiwani kannelle.

Hänen wälskärinsä, muuan maanpakolainen Franskasta, nimeltä Labadoux, tunsi paremminkin galerien woiman ja waroitti wakawasti kapteenia. Jos hän waan päästää ne lähelle, niin joutun hänen laiwansa auttamattomasti wihollisten saaliksi, näillä kun on monilukuinen miehistö. Siitä huolimatta ei kapteeni ryhtynyt mihinkään toimiin.

Olimme wähitellen päässeet sotalaiwan läheisyyteen ja sousimme nyt täyttä wauhtia aiwan sen ääreen. Samassa tehtiin galereista „chamade" se on: päästettiin sotahuuto wihollisen säikäyttämiseksi. Siinä on todellakin jotain hirwittäwää, kun jokaisella galerilla kolmesataa alastonta miestä yht'äkkiä nousee pystyyn ja päästää kamalan ulwonnan, kahleitaan samassa kalisuttaen. Ken ei mointa ennen ole kuullut, sen täytyy wäkisinkin joutua kauhun waltaan. Ja sotalaiwan wäestö säikähtikin niin suunnattomasti, että kaikki miehet hyökkäsiwät suinpäin ruomaan, armoa rukoillen. Näin ollen oli galerien soutumiesten ja matrosien helppo nousta sotalaiwaan, ja walloittaa se, waikka se oli warutettu 54 tykillä. Tämän laiwan nimi oli „Rotterdam'in Yksisarwinen".

Nyt läksimme kiiruimman kaupassa hinaamaan saalistamme pois Ostende'en. Nuo muut yksitoista sotalaiwaa saiwat katsella waan, mitenkä kumppali heiltä wietiin, sillä itse he eiwät tyynen tähden päässeet liikahtamaankaan. Satamaan päästyä wietiin laiwawäki kaupungin wankiloihin. Labadoux, joka maanpakolaisena tahtoi wälttää galeriorjaksi joutumista, rupesi sotamiehekſi komendantin galerille, mutta karkasi siitä, paetakseen Hollantiin. Hän saatiin kummankin kiinni ja tuotiin galerillensa takaisin, jossa pantiin kahleisin. Sotaoikeus tutkisteli häntä, minne hän oli aikonut karata.

— Hollantiin, — wastasi hän, — kantaakseni murjaa kilpeä Franskanmaata wastaan.

Komendantti hämmästyi tuollaisesta wastauksesta.

— Jos sinä olisit sanonut aikoneesi paeta franskalaiselle alueelle, niin olisi sinut tuomittu wain soutumiehekſi, mutta nythän sinä olet itse sitonut nuoran kaulaasi.

— Niin kyllä, hywä herra, — wastasi Labadoux, — minä julistan tässä, että minä, kuninkaan käskyjen mukaan, olen ansainnut hirsipuun. Jos toisin tuomitsette, niin on tuomionne wäärä.

Komendantti huomasi nyt, että mies tahtoo galeriorjuuden pelwosta kernaammin saada kuolemanrangaistuksen. Senwuoksi sanoi hän:

— Ja minä, saadakseni sinulle kowemman rangaistuksen, en tuomitsekaan sinua kuolemaan, niinkuin tahtoisit, waan galereille.

Labadoux olikin toista wuotta galeriorjana, kunnes hänet pelasti hollantilainen wara-amiraali Almonde, jonka laiwalla Labadoux oli ollut wälskärinä, ja joka oli häneen mielistynyt. Eräänä päiwänä tuli Ostende'en sluupi, tuoden mukanaan ylimääräisen airueen. Tämä toi amiraali Almonde'lta galerin komendantille kirjeen, jossa waaditaan Labadoux'ita lasketawaksi irti sillä perustuksella, että hänet, sotawankina, oli wastoin lakia tuomittu franskalaiseen palwelukseen. Ellei häntä heti lasketa wapaaksi — niin uhkasi amiraali, — niin on hän, amiraali, ryhtywä toisenlaisiin ja wielä enemmän wastenmielisiin toimiin, tarkoittaen kaiketi sitä, että hän tulee Ostende'n satamaan ja polttaa galerit poroksi. Se hänen olisi ollut helppo tehdäkin, ja sitä meillä siihen aikaan pahoin peljättiinkin. Kirje teki tehoisan waikutuksen.

Ei ollut wielä milloinkaan tapahtunut, että galeriwanki päästetään irti muutoin kuin kuninkaan omakätisen kirjeen nojalla, mutta komendantti laski Labadoux'in jo samana päiwänä irti seuraawalla tawalla. Hän käski Labadoux'in tykönsä kajuttaan ja ilmoitti salaisuudessa aikowansa, amiraali Almonde'n mielihywiksi, päästää hänet irti. Tämän piti kumminkin tapahtua niin, että näyttäisi, ikäänkuin hän olisi karannut. Komendantti lupasi toimittaa hänelle siihen tilaisuutta, sillä hän oli käskewä profossin jättämään hänet ikäänkuin epähuomiosta kytkemättä teljoon. Labadoux'in piti asettua laiwan ulkopuolelle airollensa. Sieltä tulee sluupi hänet noutamaan ja laskee hänet maihin Flander'issa.

Kaikki käwi täsmälleen, niinkuin määrätty oli.

Päätettyään keskustelut komendantin kanssa, pyysi hän lupaa käydä „Palmulla“ ja tuli sanomaan minulle jäähywäiset, me kun olimme hywiä tuttuja. Samassa hän myös ilmoitti minulle, millä tawoin hän oli pääsewä wapaaksi.

Kun suupi wihdoinkin oli Labadoux'in laskenut maihin, teki profossi tawallisen tarkastuksensa, nähdäkseen, oliwatko kaikki tarkoin kytkettyinä, ja huomasi — minkä jo ennestään tiesi — Labadoux'in karanneen. Hän ilmoitti asian heti kohta komendantille, ja tämäkös nosti siitä profossia wastaan aika melun upseeriensa ja laiwawäestön kuullen! Hän määräsi profossin 24 tunniksi kahleisin ja komensi sotamiehiä takaaajamaan karkuria, mutta lähetti heidät aiwan päinwastaiseen suuntaan, eikä sinne päin, minne Labadoux oli lähtenyt.

Seuraawana päiwänä ei koko asiasta enää hiiskuttu sanaakaan.

Sinä purjehduskautena ei enää tehty muita walloituksia, waan käytiin Dunkerque'en talwiteloille.

Ei seuraawanakaan wuonna, 1703, tehty muuta kuin käytiin Kanalissa Englannin rannoilla, hätyyttämässä wihollisia tykinlaukauksilla eikä sitäkään tehty muulloin kuin hywillä ilmoilla.

Wuonna 1704 olimme Ostende'n satamassa pitämässä silmällä hollantilaista laiwastoa, joka luowaili sataman ulkopuolella. Tyyneellä ilmalla läksimme ulos

satamasta härnäilemään tykinlaukauksilla laiwaston aluksia, pysytellen heidän tykkiensä ampumamatkan ulkopuolella, sillä heidän tykkinsä eiwät kantaneet niinkään pitkälle kuin meidän. Me walitsimme liikkeillemme aina tyyneet ilmat, jolloin sotalaiwat puolestaan eiwät woi liikahtaakaan. Tuulen noustua wetäydyimme takaisin Ostende'en.

Eräänä päiwänä oli wara-amiraali Almonde wiiden hollantilaisen sotalaiwan kera luowimassa Blankenburg'in edustalla. Siellä hän kohtasi erään kalastajan senpuolisilta rannoilta, kutsui hänet laiwaansa ja, antaen hänelle muutamia dukatteja, käski hänen laskea purrellansa Ostende'n satamaan ja wiedä galerien komendantille sellaiset sanomat, että hän, kalastaja, oli ulapalla kohdannut wiisi isoa hollantilaista kauppalaiwaa, jotka paraillaan palajawat Itä-Indiasta, suunnattoman kalliit lastit mukanaan, mutta laiwamiehet kaikki niin kipeinä, että laiwat tuskin kykenewät pääsemään hollantilaiseen satamaan. Kalastaja tuli ja teki työtä käskettyä, osasipa wielä omasta päästään kertoa itse käyneensä näillä laiwoilla ja tehneensä siellä hywiä kauppoja, laiwawäki kun oli ostanut häneltä kaikki kalat.

Komendantti meni kuin menikin täten wiritettyyn ansaan, ja nousuweden tullessa läksiwät meidän galerit ulos saaliin hakuun. Merellä puhalsi hiljainen, raitis itätuuli. Me sousimme koko yön, ja aamun koitteessa saatiin näkywiin nuo indiankäwijät muka. Nämä taas, meidät nähtyään, oliwat säikähtäwinään ja wetiwät kaikki purjeet päälle, niinkuin pakoon pyr-

kiwäiset konsanaankin. Sotalaiwat oliwat mainion hywin osanneet pukeutua walepukuun: laiwain perät oli werhottu, ampumareiät suljettu, sanalla sanoen ne oliwat niin kauppalaiwain näköisiä, että meillä petyttiin kerrassaan. Kaikki meidän upseerit, matrosit ja sotamiehet hykerteliwät käsiään runsaan saaliin toiwossa.

Me kuljimme yhä eteenpäin ja tulimme ilmeisesti yhä lähemmäs laiwastoa, joka oli lewittänyt purjeensa, saadakseen waan meitä luulemaan, että siellä kowinkin peljätään galereita. Todellisuudessa oli laiwasto osannut suuren, peräsään laahamansa kaksinkertaisen köyden awulla laittaa niin, ett'ei se purjeissakaan sanottawasti päässyt eteenpäin. Galerit sousiwat sen wuoksi täyttä wauhtia eteenpäin, taistelujärjestyksessä ja warmoina woitostaan. Päästyämme ampumamatkan päähän, laukaisiwat galerit tykistönsä laiwastoa wastaan. Lähinnä meitä olewa laiwa wastasi meille pienellä tykillä peräkastellista. Luoti putosi puolitiessä mereen, ja siitä meille lisää rohkeutta. Lähenimme yhä likemmäs, tykistömme pitäessä hirweätä jyryä, josta laiwasto ei ollut tietäwinänsäkään. Olimme wihdoin niin lähellä perimmäistä laiwaa, että meillä ruwettiin jo warustelemaan nousemista wihollisen laiwaan. Miehistö otti esille miekat ja tapparat. Silloin antoi hollantilainen amiraali äkkiä merkin. Samassa silmänräpäyksessä kääntyiwät kaikki laiwat siwuin meihin, niin että me jouduimme heidän wäliinsä, ja heidän jo hywissä ajoin ladatut tykkinsä aloittiwat meitä wastaan niin kowan tulen, että meiltä meniwät mastot ja taklaasi melkein kokonaan tärwiölle.

Galerien wäestössä saiwat wihollisen luodit kauhean werilöylyn aikaan. Silloin huomasimme, ett'eiwät nuo indiankäwijät olleetkaan muuta kuin hywiä sotalaiwoja, jotka wiekkaudella oliwat houkutelleet meidät kauemmas niistä hietasärkistä, jotka ulottuwat pari kolme peninkulmaa rannasta. Näin oli jouduttu kowin ankaraan pulaan, ja kun pahinta täytyi pelsätä, käski komendantti meidän pakenemaan niin pian kuin mahdollista hietasärkille, jonne wihollisen laiwat eiwät woineet meitä seurata. Ne ajoiwat meitä kumminkin hywän matkaa takaa, täydessä taistelujärjestyksessä, yhä yllä-pitäen niin kamalaa tulta, että olimme joka hetki joutua uposalle.

Me sousimme kaikesta woimasta ja pääsimme wihdoin Ostende'en, mutta peräti wiheliäisessä tilassa. Yli puolen kolmattasataa miestä oli ammuttu kuolijaiksi, ja sitä paitsi oli suuri määrä haawoitettuja. Ensimmäinen tehtäwä oli saada kiinni kalastaja, joka meidät niin konnamaisesti oli pettänyt, mutta hän oli ollut liian wiisas, jäädäkseen odottamaan galerien palajamista.

Komendantti ei suinkaan saanut howista kiitoksia osaksensa, ja pian tiedettiin kaikkialla, kuinka waromattomasti hän oli antautunut waaraan. Waromattomasti kyllä, niinkuin seuraawasta näkyy. Saatuamme wihollisen näkywiimme, piti komendantti sotaneuwottelun muitten wiiden kapteenin kanssa ja wäitti kiwen kowaan noitten laiwain olewan Indiasta palaawia kauppalaiwoja. Sen johdosta ehdotti muuan toinen kapteeni de la Fontête, että meitä seuraawa brigantini

(muuan pieni, nopeakulkuinen laiwa) ensiksi lähetettäisiin wakoilemaan. Komendantti lausui silloin luulewansa de la Fontête'n pelkääwän tykinpauketta.

— No niin, — sanoi wiimeksi mainittu, — lähdetään wain wihollisen kimppuun; perästähän kuuluu, pelkäänkö minä mitä.

Nämä sanat ne tuottiwat meille paljon tuhoa ja turmiota, sillä waikka palausmerkki jo oli annettu, ja me olimme soutamassa satamaan päin, pysyi de la Fontête itsepintaisesti paikoillaan, harmissansa hänelle lausutusta moitteesta.

Komendantti, tuon nähtyään huudahti:

— Onko tämä uhkawaatimus Fontête'n puolelta?

Samassa käski hän päällysmiehen soudattamaan galerit täyttä wauhtia takaisin wihollista kohti. Päällysmies, aawistellen kuolemaansa, lankesi polwilleen ja rukoili, ett'ei komendantti pakottaisi enää palajamaan, mutta tämä sieppasi pistolinsa ja uhkasi ampua hänet siihen paikkaan, ellei hän heti kohta panisi käskyä täytäntöön. Päällysmies totteli, ja niin lähdettiin täyttä wauhtia takaisin wiemään de la Fontête'lle uudestaan peräytymisen käskyä. Komendantti syöksi niin muodoin jälleen wihollisen tuleen, ja ensimmäinen galereita wastaan ammuttu luoti tempasi poloiselta päällysmieheltä pään pois. Päästyään niin lähelle de la Fontête'n galeria, että huuto saattoi sinne asti kuulua, käski komendantti hänen heti kohta peräytyä. Tämä totteli, ja wihdoin pääsiwät sekä de la Fontête'n että komendantin galerit hietasärkän suojaan.

Sen purjehduskauden aikana ei galerien enää tehnyt mieli lähteä ryöstöretkille. Nuo indiankäwijät oliwat heiltä wieneet kerrassaan halun moisiin yrityksiin.

Wiides luku.

Myrsky. Taistelu. Haawoitettu.

Seuraawana wuonna 1707 saimme waltoihimme pienen englantilaisen kaapparilaiwan ja poltimme toisen samallaisen Englannin rannikolla. Samana wuonna oli meiltäkin joutua kaksi galeria surman suuhun.

Kerran — olimme silloin Dunkerque'ssä — kun ilma oli mitä ihanin, taiwaalla ei pilwen pilkkustakaan, kutsui kapteeni de Langeron kokoon kaikki luotsit ja perämiehet ja kysyi, mitä he arwelewat ilmasta. Hänen teki mielensä tehdä tiedusteluretken Englannin rannikolle. Kaikki pitiwät ilmaa pysywänä ja ennustiwat kestäwää, hiljaista länsituulta. Mutta meidän galerilla oli myöskin muuan rannikkoluotsi, kalastaja Dunkerque'sta, nimeltä Pieter Bart, sen kuuluisan Jean Bart'in weli, joka rohkeutensa ja urhoollisuutensa kautta oli pelkästä matrosista kohonnut Franskan amiraaliksi. Pieter Bart sitä wastoin pysyi ikänsä kaiken kalastajana, osaksi kaiketi siitäkin syystä, että oli wiinaan menewä mies. Hän latki katajamarja-wiinaa kuin wettä. Siitä syystä eiwät häntä wirkatowerit eikä meidän kapteenikaan pitäneet kowin suuressa arwossa. Sitä paitsi puhui hän huonoa franskaa ja

sinutteli jokaista. Mutta ammatissaan hän oli ylen taitawa. Hän tunsi rannikot perin pohjin, enkä minä puolestani muista hänen milloinkaan erehtyneen, ennustaessaan seuraawain päiwäin ilmoja ja tuulia. Kapteeni tiedusteli nyt hänenkin ajatustansa, mutta Pieter Bart oli aiwan toista mieltä kuin muut.

— Mitä? — sanoi hän kapteenille. — Aiotko sinä lähteä merelle? Kyllä sulle siellä wellit keitetään.

Hän tarkoitti sillä raiwoawaa merta.

Kaikki häntä nauroiwat. Hän pyysi sitten pyytämistään päästä maihin, mutta kapteeni ei laskenut.

Ankkuri nostettiin, ja niin läksi meidän ja de la Fontête'n galeri merelle. Ilma oli niin tyyni, että kynttilä olisi woinut palaa maston nenässä. Koko yön jymisiwät meidän tykit Dower'in edustalla, jonka jälkeen aamun sarastaessa palasimme takaisin Franskan rannikolle ja laskimme Calais'in ja Boulogne'n wäliseen Ambleteuse'n poukamaan.

Miksikä meidän kapteeni juuri sinne poikkesi, sitä en tiedä, mutta kun Pieter Bart huomasi hänen aikeensa, rupesi hän huutamaan kuin syötäwä ja kelsi sinne lähtemästä, sillä auringon noustessa saadaan kowa lounaismyrsky, ja silloin ei tästä ahtaasta poukamasta, jonka suu juuri antoi lounaista kohti, päästä ulos millään muotoa; myrsky paiskaa kuin paiskaakin galerit pirstaleiksi kallioita wasten. Häntä naurettiin waan, sillä ilma oli edelleen kaunis. Me laskimme kaksi ankkuria, ja kukin koetti lewähtää yön waiwoista parhaiten kuin osasi. Mutta Pieter Bart se itkeä nyyhkytteli itseksseen yhtä mittaa.

Aurinko nousi, ja wähän ajan perästä kääntyi hiljainen tuuli lounaasen. Se alkoi puhaltaa yhä kowemmin, jolloin kapteeni käwi lewottomaksi ja ryhtyi toimiin, saadakseen alukset ulapalle. Mutta ennenkuin kaikki oli selwillä, yltyi tuuli niin kiiwaaksi myrskyksi, että meidän täytyi laskea entisten lisäksi wielä kaksi ankkuria, jott'ei laiwa ajaisi kallioiseen rantaan. Mutta poukamassa oli sopimaton pohja, ankkurit eiwät pitäneet, ja me huomasimme selwästi, kuinka ankarat aallot, myötäänsä wyöryen alusten yli, ajoiwat meitä yhä lähemmäs noita kowan onnen kallioita. Jokainen näki warman kuoleman edessänsä. Kaikki itkiwät, parkuiwat, rukoiliwat. Laiwapappi jakoi pyhää ehtoollista ja antoi siunauksen ja synninpäästön kaikille, jotka osoittiwat wilpitöntä katumusta; rippiin ei nyt ollut aikaa. Oli kumminkin koko joukko jumalattomia galeriorjia, jotka eiwät mitään hätää ja katumusta tunteneet. Pilkaten huusiwat he kapteenille ja upseereille:

— Kas niin, herrat! Nyt juodaan pian yhdestä pikarista ja sitten ollaan yhdenlaisia joka mies.

Hädissään huomasi kapteeni Pieter Bart'in, joka siinä ääneensä woiwotteli.

— Rakas Pieter, — sanoi kapteeni hänelle. — Paha oli, ett'en sinun waroitukseistasi huolinut. Olisiko sinulla nyt mitä neuwoa?

— Niin, — wastasi Pieter, itku kulkussa. — Mitäs siitä on hyötyä? Eihän minun neuwoani kumminkaan noudateta. Kyllä minä tietäisin, mitenkä tässä Jumalan awulla päästäisiin hädästä. Mutta sen minä

sanon sinulle, että ellei tässä olisi oma nahka pelastettawana, niin minusta nähden saisitte mennä meren pohjaan kuin siat, ja sellaisia te olettekin.

Tämä törkeä puhe olisi käynyt Pieter'ille kowin kalliiksi, mutta nykyisissä oloissa ei kapteeni siitä wäliä pitänyt, waan pyysi häntä ryhtymään toimiin.

— Siinä tapauksessa, — sanoi Pieter, — sin'et saa sekaantua minun toimiini, waan jokaisen pitää minua totella, muutoin ollaan hukassa joka mies.

Kapteeni kuulutti heti rummunlyönnillä julistuksen, että joka miehen tuli kuolemanrangaistuksen uhalla totella Pieter Bart'ia.

— Onko sinulla kultarahoja? — kysyi Pieter kapteenilta.

— On kyllä, — wastasi toinen ja ojensi hänelle kukkaronsa.

Pieter otti sieltä neljä kultarahaa ja antoi kukkaron takaisin. Senjälkeen kysyi hän, olisiko matrosein joukossa neljä rohkeata miestä, jotka lähtisiwät tekemään, mitä hän käskee. Hän lupasi kultarahan mieheen. Heti astui kolmattakymmentä tarjokasta esiin. Niistä hän walitsi neljä. Sitten komensi hän heidät isoon sluupiin ja käski laskea tämän wäkipyörillä mereen. Yritys oli myrskyn tähden warsin waikea, mutta onnistui kumminkin wihdoin. Pieter laski weneesen ankkurin, jonka köysi oli pysytettäwä alukseesa, ja käski heidän soutaa juuri sitä kalliota kohti, jonne laiwat myrskyn ajamina painuiwat perä edellä, ja heittää ankkurin sinne.

Ei kukaan woinut käsittää, mitä hyötyä tuosta olisi. Kapteenikaan ei malttanut olla kysymättä, mitä hän oikeastaan tarkoittaa.

— Saat nähdä! — wastasi Pieter lyhyesti.

Suurella waiwalla saiwat nuo neljä matrosia tehtäwänsä toimitetuksi ja sousiwat nyt takaisin galeerille. Mielihywä wälähti silloin Pieterin kaswoilla: hän oli nyt warma asiastaan. Hän laski raakapuun alas, kiinnitti siihen ison purjeen, kääri sen kokoon ja sitoi kiinni merenkaisloilla. Tarkoituksena oli, että kun purjeköydet wedetään ja kaislat tiettäwästikin katkeawat, alkaa purje itsestään paisua. Sitten wedettiin raakapuu jälleen ylös ja Pieter lähetti neljä miestä kokkaan, käskien heidän olla walmiina hakkamaan neljä ankkuriköyttä poikki, heti kuin hän käskee.

Kallioon kiinnitetyn ankkurin köysi wedettiin nyt kireälle, ja heti senjälkeen käski Pieter lyödä etuköydet poikki. Samassa tunsi galeri olewansa kokkapuolelta wapaa ja rupesi kääntymään, samassa myös Pieter, huomattuaan alukseen kääntyneen sen werran, että neljännes tuulta sopi purjeesen, käski wetää purjeen pingoilleen ja lyödä peräköyden poikki. Silloin tarttui hän itse peräsimeen, ja galeri läksi huimaawaa wauhtia halkomaan lakkapäitä laineita, kiitäen ulos waarallisesta poukamasta ja pujahtaen ulkokallioitten kyljitse ulos ulapalle.

Nyt olimme me Jumalan armon ja Pieter Bartin taidon awulla wälttäneet haaksirikon, mutta nyt oli waan kysymys, mitenkä päästä satamaan, yhä hurjemmaksi yltyneessä myrskyssä. Tuulen alla ei ollut

kuin yksi ainoa satama, Dunkerque, ja sinne pääsemi-nen ei näyttänyt waikealta, warsinkaan kun myrsky muutoinkin olisi painanut meitä sinne päin. Nostettiin siis pieni myrskypurje ja kiidettiin wiidettä meripenin-kulmaa tunnissa Dunkerque'ä kohti.

Upseeristo meidän galerilla oli sittenkin kowassa tuskassa. He tiesiwät kyllä, että Dunkerque'n sata-maan on kauniillakin säällä warsin waikea laskea pit-killä ja työläästi kääntywillä galereilla. Itse wäylä on kapea ja kulkee pitkät matkat kahden tokeen wälitse, ja juuri aukon edessä on hietasärkkä, jota on hywin tar-kasti warominen. Tällaisessa myrskyssä näytti heistä satamaan pääsy ratki mahdottomalta. Mutta ellemme satamaan pääse, niin ajaa myrsky meidät yhä ylemmäs Hollannin rannikoille, missä kenties wihdoinkin joku satama meille turwan suopi. Tämä olisi tosin meille, galeriorjille, ollut peräti mieluista, sillä koska Franska siihen aikaan käwi sotaa Hollannin kanssa, olisimme me, ainakin ne meistä, jotka uskonnon tähden olimme galereille tuomitut, päässeet Hollannin alueella heti kohta wapaiksi. Upseerit ja laiwawäki sitä wastoin ei-wät olisi millään muotoa tahtoneet joutua sinne, hei-dät kun silloin olisi otettu sotawangeiksi.

Sill'aikaa huojuimme me elämän ja kuoleman wälillä. Talonkorkuiset aallot wyöryiwät myötäänsä meidän ylitsemme. Luukut piti wisusti sulkea, muu-toin olisi ruoma tullut heti wettä täyteen, ja galeri olisi upomut. Siitä syystä emme woineet saada ruoka-warojakaan esille. Tuntikausin olimme olleet ilman rawintoa, enimmäkseen polwia myöten wedessä, hädän

masentamina ja mielenrohkeutta wailla, ja yhä ajoi tuuli meitä Dunkerque'a kohti, joka alkoi jo kaukaa häämöittää. Dunkerque'n asukkaat oliwat, — niinkuin sittemmin saimme kuulla, — huomanneet meidän hätämme ja toimeenpanneet kaikissa kirkoissa messuja ja rukouksia meidän edestämme. Muuta he eiwät kyenneet meidän hyödyksemme mitään tekemään, sillä ei mikään laiwa, ei suuri eikä pienikään, olisi woinut päästä awuksemme. Nyt tuli joko uskaltaa merentokeitten wäliin, joita ulottuu melkein puoli meripeninkulmaa ulapalle päin, tahi auttamattomasti hukkua. Mutta niin ankarasti raiwosi myrsky, ett'ei tokeitten päitä weden pinnasta näkynyt, eikä wäylää osannut erottaa kuin silloin tällöin.

Silloin herätettiin Pieter Bart, joka likomärkänäkin weti täyttä unta erään teljon alla. Kapteeni tiedusti häneltä, millä keinoin tässä satamaan pääsee.

— Heh! — sanoi hän, — samalla wiisiä kuin minäkin kalaweneelläni mereltä tullen: täysissä purjeissa.

— Mitenkä? — huudahti kapteeni. — Etkös sinä tiedä, ett'ei galeri purjeissa tottele peräsintä, ja että sitä woi ohjata ainoastaan soudussa? Mutta enhän minä myrskyssä woi soudattaa, ja jos alus satamaan pyrkiessä wähäsenkään mihin kolahtaa, niin olemme menmyttä miestä jok'ikinen.

— Päästäpäs minut peräsimeen, — sanoi Pieter, — niin saat nähdä, miten se käy, mutta puuki se kumminkin särkyy sataman muuriin; sille en minä mahda mitään.

Pieter nostatti purjeet, tarttui peräsimeen ja laski sataman suuta kohti. Me olimme suuressa tuskassa,

miten tässä nyt käy, mutta hän oli reippaalla mielellä, nauroi meitä ja sätti upseereja lapsiksi ja pelkureiksi. Hän ohjasikin alusta niin taitawasti, että galeri yhdellä ainoalla lyhyellä kierroksella hiekkasärkkien ympäri pääsi onnellisesti sisäwäylään. Hän laskeeti kyllä purjeet alas, mutta galeri kulki kumminkin huimaa wauhtia satamaan. Kaupungin intendentti oli lähettänyt tokeille useampia satoja merimiehiä, jotka myötäänsä wiskoiwat meille köysiä, pidättääkseen galeria, mutta paksuimmatkin köydet katkesiwat kuin rihmat. Wihdoin syöksi galeri sisimmäistä satamamuuria wastaan ja särki puukinsa, niinkuin Pieter oli ennustanut.

Fontête'n galeri, joka ei ollut poikennut Ambleteuse'n poukamaan, waan pysytellyt ulapalla, oli nyt kulkenut meidän wanawedessämme, tarkoin noudattaen meidän galerin manöwereitä. Sillä tawoin pääsi sekin onnellisesti satamaan.

Kapteeni de Langeron olisi kernaasti pitänyt Pieter Bart'in edelleen alukseellaan ja tarjosi hänelle kaksinkertaisen palkan, mutta toinen ei suostunut.

— Hupsuhan minä olisin, — sanoi hän. — En lähde enää sinun kanssasi, en, waikkas tarjoaisit 1000 liwreä (markkaa) kuussa.

Hän otti palkkansa ja läksi pois.

Sinä kesänä emme enää laskeneet ulos Dunkerque'n satamasta. Pian senjälkeen asetuimme talwiteloille.

Kewäällä 1708, kun galeri oli saatu merikuntoon, teimme taas useampia retkiä Englannin rannikoille, hätyyttääksemme sikäläistä sotawäkeä, mutta heti kuin joku iso englantilainen sotalaiwa tuli näkywiin, pakenimme kiiruimman kaupassa takaisin Franskan rannikolle johonkin satamaan tai reitille, sillä ulapalla, milloin wähänkin tuulee, wiewät nuo korkealaitaiset, monella tykillä warustetut sotalaiwat aina woiton galereista.

Kesän kuluessa tuli meidän galeriin muuan Smith niminen merikapteeni, tuoden mukanaan kuninkaallisen kirjeen, jossa de Langeron'ia käsketään ottamaan Smith wapaaehtoiseen palwelukseensa ja kohtelemaan häntä hänen wirka-arwonsa mukaan. Tämä kapteeni Smith oli Englantilainen, mutta oli pettänyt oman isänmaansa. Alussa wuotta 1708 oli Englannin kuningatar uskonut hänelle suuren sotalaiwan, jossa oli 80 tykkiä, ja joka oli warustettu suojelemaan Englannin rannikoita. Mutta Smith, pohjaltaan roomalaiskatolinen, piirjehtikin laiwallaan Ruotsiin, Göteporin kaupunkiin. Siellä hän möi kuningattaren laiwan — Ruotsin kuninkaalleko wai yksityisille, en tiedä, — pisti rahat taskuunsa, pääsi wäestön hajalle ja matkusti Parisiin. Siellä hän meni katoliseen uskoon ja tarjoutui kuninkaan palwelukseen Englantia wastaan. Kuningas otti hänet armollisesti wastaan, mutta ei toki mielinyt petturia asettaa kapteeniksi. Hän neuwoi Smithiä — mikä oli sama kuin käsky — palwelemaan de Langeron'in galerilla.

Kapteeni Smith, täynnänsä weristä wihaa isänmaatansa ja sen uskontoa wastaan, niinkuin maansa pettäjät ja uskonsa kieltäjät konsanaankin, mietiskeli lakkaamatta, millä keinoin hän saisi tehdyksi Englantilaisille niin paljon pahaa kuin suinkin. Sinne tänne tuumailtuaan, rakensi hän wiimein tällaisen suunnitelman: kuusi galeria, joitten komendanttina nyt oli de Langeron, hyökkää öiseen aikaan Thames joen suulla sijaitsewan pienen Harwich'n kaupungin päälle, ryöstää ja polttaa sen. Sittenkuin tähän aikeesen oli saatu kuninkaan suostumus, otettiin galereihin pikeä ja muita polttoaineita sekä lisättiin sotawäkeä. Ja niin lähdettiin syyskuun 5 päiwänä satamasta mitä ihanimmalla ilmalla. Hiljainen koillistuuli joudutti matkaa, niin että me, soutamatta, pienissä purjeissa pääsimme jo kello wiiden maissa illalla Thames'in suulle. Smith'in mielestä oli wielä liian aikaista ryhtyä toimiin, ja sitä paitsi pelkäsi hän, että meidät helposti huomattaisiin, jotenka koko aikomus raukeaisi tyhjiin. Hän käski meidän palata merelle ja wasta yön tullen nousta maihin.

Sousimme niin muodoin hywän matkaa takaisin päin. Pian senjälkeen ilmoitti wahti päämastosta, että pohjoisessa näkyy 36 purjetta, kurssi länttä kohden. Hetken perästä ilmoitti wahti, että sieltä on tulossa 35 kauppalaiwaa ja niiden saattajana sotafregatti, warustettuna 36 tykillä. Se on kaiketikin kauppalaiwasto, joka Texel'istä Hollannissa pyrkii Thames'iin.

Galerien komendantin heti pitämässä sotaneuwottelussa päätettiin luopua Harwich'in retkestä ja walloittaa tämä kauppalaiwasto. Siitä oli kuninkaalle tulewa

enemmän hyötyä kuin pienen kaupungin polttamisesta. Näin runsaan saaliin saamiseen ei ole tilaisuutta joka päiwä, jota wastoin Harwich'iin ennättää tehdä retken toistekin.

Smith wastusti tätä ehdotusta woimainsa takaa, mutta sotaneuwosto ei antanut peräa, sillä upseerit ne warsin wastenmielisesti totteliwat Smith'iä. Komendantti määräsi silloin, että neljä galeria lähtee saartamaan nuo aseettomat kauppalaiwat ja walloittaa niistä niin monta kuin saa. Hänen ja de Mauviliers'in galeri hyökkääwät fregatin kimppuun. Me nostimme purjeet ja läksimme soutamaan fregattia kohti, sillä wälin kuin muut galerit ottiwat sellaisen kurssin, että woiwat Thames'in suulla katkaista laiwoilta pääsyn wirtaan. Pian huomasimme kauppalaiwain wetäwän kaikki purjeet päälle, ennättääkseen niin pian kuin mahdollista Thames'iin ja siten päästäkseen meidän kynsistämme. Englantilainen fregatti nosti sekin kaikki purjeensa, ei kumminkaan paetakseen meitä, waan lähteäkseen täyttä wauhtia meitä kohti. De Mauviliers'in galeri oli jäänyt toista meripeninkulmaa meistä jäljelle joko siitä syystä, ett'ei jaksanut pysyä meidän perässä, tahi siitä, että tahtoi meidän antaa yksin kestää englantilaisen fregatin ensimmäisen tulen.

Meidän kapteeni ei ainakaan peljännyt. Pian olimme ampumamatkan päässä fregatista, ja kun ei se meidän ensimmäiseen laukaukseen ensinkään wastannut, niin huusi meidän kapteeni ylwästellen, että Englantilainen aikoo nähtäwästi antautua, laukaustakaan ampumatta. Mutta pian tuli toinen leikki. Olimme

jo pyssyn kantaman päässä Englantilaisista, ja meidän sotamiehet alkoiwat jo ampua kiwääreillä wihollista, kun äkkiä Englantilainen kääntyi ja läksi ilmeisesti pakoon. Mutta tämä olikin pelkkä sotajuoni, niinkuin perästä päin huomasimme, waikka, paha kyllä, liian myöhään. Meillä luultiin sen todellakin pakenewan. Meidän miehet innostuiwat yhä enemmän ja huusiwat wihollisille, että elleiwät moiset pelkurit heti antaudu, niin puhkaisemme heidän laiwansa upoksiin. Englantilaiset eiwät wastanneet mitään. Nyt pantiin meidät soutamaan kaikesta woimasta, ja jo luulimme keulapuumme puhkaisewan fregatin perän. Kaikilla enträykseen määrätyillä matroseilla ja sotamiehillä oli paljaat miekat ja tapparat jo walmiina kädessä. Mutta nytpä wihollinen, joka oli huomannut tarkoituksemme, äkkinäisellä peräsimen liikkeellä wäisti kokkamme iskun, ja seuraawassa silmänräpäyksessä töytäsimme täyttä wauhtia niin lähelle fregatin kylkeä, että kaikki senpuoleiset airot meniwät meiltä pirstaleiksi. Tätä oli englantilainen kapteeni tarkoittanutkin, ja nyt heitätti hän enträyskeksit (rautaiset, ketjuilla kiinnitetyt ha'at) meidän alukseemme, ja niin olimme äkkiarwaamatta rautaisilla siteillä kytketyt wihollisen laiwan kylkeen, kykenemättä liikahtamaankaan. Samalla alkoiwat matrosit märssykoreista wiskellä palawia käsigranatteja meihin, tappaen ja haawoittaen monta miestä.

Wielä hirweämpää tuhoa saiwat aikaan wihollisen tykit. Englantilainen oli ladannut ne kartessilla ja rautaromulla ja ojentanut ne winoon alas. Ja nyt laukesi yksi tykki toisensa perästä meidän galerin

kokkaan, jossa syntyi kauhea werilöyly, me kun olimme aiwan suojattomia, alttiina wihollisen tulelle, niinkuin sillalla tai lautalla. Sissipä ei mennyt harhaan ainoakaan laukaus. Sattui wielä niinkin, että se teljo, missä minä olin neljän soutumiehen ja yhden Turkilaisen orjan kanssa, joutui juuri yhden wihollistykin suun kohdalle. Pimeä tosin oli, mutta laukausten leimahdellessa huomasin minä, että tuo panos tuossa oli ehdottomasti lakaisewa meidät mennessään joka miehen. Samoin näin minä, kuinka englantilaiset tykkimiehet, aljettuansa tulensa kokkapuolelta, juoksujalassa kiiruhtawat yhä seuraawain tykkien luo ja lähenewät jo tuota kowan onnen tykkiä. Pakoon en pääsyt kahleiltani, mutta minusta näytti, että jos nousen seisomaan teljolle, niin kenties joudun ulkopuolelle kartessien piiriä. Minä hyppäsin teljolle, rukoilin lyhyen, mutta hartaan rukouksen, kuten konsanaankin se, jolla on kuolema silmäin edessä. Silloin laukesi tykki, ja minä kaaduin tunnotonna maahan.

Miten kauan lienen taimoksissa maamut, en tiedä, mutta joltinenkin aika oli siihen mennyt. Wihdoin tulin tuntoihini. En ollutkaan enää teljollani, waan galerin keskikäytäwällä, sillä laukaus oli wiskannut minut niin kauaksi kuin kahle oli antanut myöten. Minä makasin poikkipuolin luutnantin ruumiin päällä. Hän oli saanut kuolettawan haawan. Oli yö, enkä siis woinut nähdä werta enkä häwitystä minun teljollani. Luulin ensin kumppalieni lymynneen teljon alle. Tietämättä wielä mitään haawastani ja sanottawia tuskia tuntematta — niinkuin äkkinäisten haa-

woitusten ja huumauksen jälkeen usein tapahtuukin, — huusin minä kumppaleilleni:

— Nouskaa pois, pojat! Ei enää ole mitään hätää!

Ei kukaan wastannut. Minä lähestyin teljoani. Johtui mieleeni, että tuo äsken mainittu Turkkilainen, entinen janitshari, oli usein kehunut, ett'ei hän muka wielä milloinkaan ole peljännyt. Hänelle huusin nyt:

— No, Jussuf, pelkäsitpäs tällä kertaa. Nouse pois, nouse pois!

Samalla tartuin häntä käteen, auttaakseni häntä ylös, — mutta — wieläkin pöyristyttää minua, tuota muistellessani, — käteeni jäi hänen käsiwartensa. Se oli irtautunut ruumiista. Kauhistuen heitin minä käsiwarren pois, ja pimeän hämärässä kopeloiden huomasin toistenkin neljän olewan kuolleita. Minua alkoi nyt uuwuttaa, ja minä istahdin teljolle. Silloin tunsin jotain lämmintä wirtaawan pitkin alastonta ruumistani. Minä taiwutin kättäni sinne päin ja tunsin sen tulewan märjäksi, mutta pimeässä en osannut erottaa, wertako se oli wai wettä. Werta se warmaankin on, ajattelin, ja wieden kättä pitkin kosteata jälkeä, werta kun suurin pisaroin tippui wasemmalta olkapäältäni, löysin lähellä solisluuta ison haawan, joka kulki läpi koko olan. Toisen haawan löysin wasemmassa sääressä, polwen alapuolella; sekin oli läpihaawa. Löytyi wielä kolmaskin: joku puunsäry oli kaiketikin rewäissyt suuren palasen watsanahkaani.

Siinä nyt istuin, werta wuotaen, taistelusta wälittämättä ja aiwan awutonna. Minun teljoni mie-

het oliwat kaikki kuolleet, samoin molemmilta naapuriteljoilta, niin että 18:sta miehestä olin minä yksin jäljellä, kolmeen kohtaan haawoitettuna, ja kaikki tämä — niin uskomattomalta kuin kuulumeekaan — oli yhden ainoan tykinlaukauksen työtä!

Kerron nyt tapauksen juoksun, niinkuin sittemmin sain kuulla.

Galerilla wallitsi kauhea sekasorto. Ei tietty, ken oli kuollut, ken haawoitettu, ken pystyssä wielä. Teljot oliwat täynnään haawoitettuja ja ruumiita, ei ainoastaan galeriorjain, waan merimiestenkin ja upseerien. Kaikkialla kuului haawoitettujen surkea parku, ja kosk'ei uskallettu sytyttää pikipannuja, joihin wihollisen olisi ollut hywä tähdätä, niin ei woinut kukaan auttaa haawoitettujakaan, wielä wähemmin erotella niitä kuolleista. Täydellinen hämmennys oli wallalla.

Tätä kesti myöhään yöhön, kunnes taistelun tauottua, ja, sittenkuin fregatti oli walloitettu (siitä edempänä enemmän), wihdoinkin päästiin heittämään ruumiita mereen ja antamaan haawoitetuille apua.

Toisista galereista lähetettiin miehiä awuksi, ja nyt koetettiin saada kiiruimmiten kaikki järjestykseen jälleen, mutta ilman waloa, sillä Thames'iltä näkyi koko joukko palawia pikipannuja, ja useista sotalaiwoista kuului signaalilaukauksia: meitä haeskeltiin.

Ensi työksi ruwettiin meidän galerilla heittämään kuolleita mereen ja haawoitettuja laiwanruomaan. Mutta Jumala ties, kuinka monta haawoitettuakin lienee siinä joutunut mereen, sillä tässä sekasorrossa pidettiin

kuolleena monta sellaistakin, joka säikäyksestä tai werenwuodon tähden oli mennyt wain taimoksiin. Minäkin makasin werisäni weristen ruumiitten joukossa, silloin kuin profossit saapuiwat meidän teljolle päästämään haawoitettuja ja kuolleita kahleista irti. He otaksuiwat heti — kuten minulle perästä kerrottiin, — että kaikki meidän teljon miehet oliwat kuolleet, irroittiwat heidät kahleista ja wiskasiwat muitta mutkitta mereen jokaisen, jolta ei kuulunut puhetta tai huutoa. Ja tämä käwi niin nopeasti, että yhdessä tuokiossa aina teljo tyhjeni. Minun kumppaleistani ei tarwinnut olla epätiedossa, kuolleitako oliwat wai hengissä wielä, sillä heidät oli melkein palasissa heitettäwä mereen. Minä olin yksin ehjä, waikka tunnotonna. Profossit pitiwät kumminkin minuakin kuolleena. Toinen heistä raastoi minut jalasta ulommas ja asetti jalkani alaisimelle, jonka jälkeen toinen löi wasaralla irti rengasta pitäwän rautatapin. Kaikeksi onnekseni sattui ensimmainittu painamaan haawaani niin lujasti, että minä heräsin ja parkasin kowaa. Silloin kuulin profossin sanowan:

— Eihän se olekaan kuollut.

Minä arwasin heti, että minut aiotaan wiskata mereen ja huusin:

— Ei, ei, en minä ole kuollut.

Senjälkeen raahasiwat he minut laiwanruomaan ja wiskasiwat sinne köysikasan päälle. Oli sekin sairaswuode kowasti haawoitetulle: terweelläkin ihmisellä alkaa sellaisella tilalla hetken päästä kolottaa joka jäsentä! Siellä loikoi meitä nyt pilkkosen pimeässä,

tukehduttawassa kuumuudessa ja kauheassa hajussa, sekaisin matroseja, sotamiehiä, upseereita, galeriorjia, sillä haawoitettujen luku oli niin ylen suuri, ett'ei meitä ennättänyt saada kunnollisesti sidotuiksi. Tässä kamalassa ruomassa olin minä kolme päiwää, ja monta haawoitettua kuoli sinä aikana kesken woiwotuksiaan ja walituksiaan. Haawoilleni oli hät'hätää pantu wiinaan ja kamferttiin kastetut riewut. Haawakuume seurasi ennen pitkää, ja puolikuolleena minä makasin polttawassa janossa ja kowissa tuskissa.

Nyt on minun tässä wälillä kertominen, kuinka oli mahdollista, ett'ei meidän galeri, niinkuin olisi luullut, joutunut englantilaisen fregatin saaliiksi, waan — niin kummalta kuin se kuulunee kaan — me otimme sen wangiksi.

Kamalalla kartessitulellaan oli fregatin kapteeni luullut tehneensä meidän galerin kokonaan kykenemättömäksi taisteluun, ja silloin olisi hänen todellakin ollut helppo saada se enträyksellä waltoihinsa, mutta koska hänen toimenansa oli suojella kauppalaiwastoa, niin ei hän tahtonut hajoittaa wäkeänsä, waan päästi meidät irti ja warustautui — käskyilleen uskollisena — kääntymään muita galereita wastaan. Kapteeni de Langeron, yksi harwoista jäljelle jääneistä, weti silloin omalla kädellään hätälipun, kutsuakseen awukseen sekä ne neljä galeria, jotka oli lähetetty kauppalaiwoja anastamaan, että de Mauviliers'inkin galerin. Nämä muut oliwat jo ennättäneet saada muutaman laiwan omakseen, mutta, hätälipun nähtyänsä, hylkäsiwät he saaliinsa ja soutiwat meidän luo niin tulista wauhtia,

että fregatti oli tuokion perästä piiritettynä. Tähänastinen woittaja joutui nyt kowaan ahdistukseen, sillä wälin kuin englantilaiset kauppalaiwat nostiwat kaikki purjeensa ja pakeniwat kiiruimmiten Thames'iin.

Nyt alkoi galereista niin kiiwas kiwääritulі fregattia wastaan, ett'ei sen miehistöä ollut pian ainoatakaan enää yläkannella näkywissä. Silloin komennettiin wiisikolmatta sotamiestä enträämään fregattia. Eikä ollutkaan heidän waikea nousta wihollisen laiwaan, siellä kun ei ollut ketään wastustamassa. Mutta yläkannella kohtasi heitä ankara wastarinta. Upseerit oliwat wetäyneet peräkastelliin ja ampuiwat sieltä falkoneteista (pienistä tykeistä) rautapalasilla sotamiehiä. Luukkujen suojana oli wahwat rautaristikot, ja näitten läwitse ampui fregatin wäki meidän sotamiehiä ja pisteli heitä piikeillä jalkoihin, heidän yrittäessään tunkeutua fregatin sisäosiin. Pian täytyi sotamiesten tyhjin toimin palata galereilleen takaisin. Heidän sijaansa komennettiin uusi osasto, ja waikka falkonetit ja piikit haawoittiwat ja tappoiwat monta miestä, onnistui tämän osaston kumminkin rautatangoilla murtaa luukut auki. Heille lähetettiin runsaasti lisäwäkeä, ja niin he wihdoinkin saiwat, waikka suurilla tappioilla, peräkastellin waltaansa ja upseerit wangiksi. Nyt ei ollut jäljellä muita kuin kapteeni, joka oli linnoittautunut kajuttaansa ja ampui sieltä ampumistaan kiwääreillä ja pistoleilla, joita hänellä oli koko joukko. Häntä kehoitettiin antautumaan, mutta halweksien hylkäsi hän moiset tarjoukset. Hänen upseerinsa, jotka oli tuotu meidän galerille, tiesiwät kertoa hänen olewan

huimapäisen miehen, joka ei suinkaan antaudu, waan mieluummin räjäyttää fregattinsa ilmaan, minkä hän helposti saattaa tehdäkin, hän kun pääsee kajutastaan kruutikamariin, johon hänellä yksin on awain.

Suuri säikäys waltasi meidät, sillä tuollaisessa sotalaiwassa on 400:kin tynnyriä kruutia. Ja jos hän räjäyttää laiwansa ilmaan, niin hukassa owat silloin kaikki kuusi galeriakin miehistöineen, joita yhteensä on lähes 3,000 henkeä. Silloin päätti de Langeron ryhtyä wiimeisiin keinoihin ja saada hänet käsiinsä eläwänä tai kuolleena. Hän komensi kersantin kahdentoista miehen kanssa särkemään kajutan owen ja ottamaan hänet wangiksi. Owi oli kyllä pian murrettu auki, mutta se oli niin pieni, että ainoastaan yksi mies kerrassaan mahtui owesta sisään. Kersantti tunkeutui ensimmäisenä kajuttaan, mutta kapteeni ampui hänet paikalla kuolijaksi. Muut juoksiwat pakoon, huutaen, että siinähän hän tappaa heidät joka miehen, yhden eräältään. Ei auttanut muu kuin ruweta hywällä taiwuttamaan raiwoisata kapteenia. Häntä luwattiin kohdella mitä parhaimmalla tawalla, jos hän antautuisi.

Tarkoituksena uljaan kapteenin pitkällisellä wastarinnalla ei ilmeisestikään ollut muu kuin saada pidätetyksi galereita äärellään niin kauan, että kauppalaiwasto ennättäisi sillä wälin laskea Thames'iin. Nyt lienee hän kajutan akkunoista huomannut, että laiwat, lyhdyistä päättäen, oliwat onnellisesti päässeet perille. Hän oli saawuttanut tarkoituksensa. Warmemmaksi wakuudeksi tahtoi hän wieläkin woittaa aikaa ja ilmoitti antawansa miekkansa ainoastaan galerien ko-

mendantille, jonka siis oli tultawa fregatille. Tehtiin aselepo, ja de Langeron lähetti luutnanttinsa sanomaan kapteenille, ett'ei komendantti saa taistelussa lähteä laiwastansa mihinkään. Fregatin kapteeni oli nyt wawakuutettu kauppalaiwaston pelastumisesta. Hän antautui ja tuotiin meidän galerille de Langeron'in luokse. Tämä hämmästyi kowin, nähdessään edessänsä pienen, muotopuolisen miehen, joka jätti hänelle miekkansa seuraawilla sanoilla:

— Fregattini menettämisestä en ole huolissani, sillä olin jo ennakolta päättänyt panna sen alttiiksi, pelastaakseni waan minun suojeltawikseni uskotut laiwat. Laiwastani ette löydä mitään aarteita, jonkun määrän kruutia waan ja lyijyä. Jos nyt saan teidän puoleltanne osakseni sellaisen kohtelun kuin kunnialliselle miehelle ja upseerille tulewa on, niin ilmestynee ennemmin tai myöhemmin tilaisuus, jolloin minä tai joku maanmiehistäni palkitsee sen teille.

Tämä ylewä ja miehekäs puhe liikutti de Langeron'ia. Hän antoi hänelle miekan takaisin, sanoen:

— Ottakaa miekkanne jälleen, hywä herra. Te olette ansainneet sen kannettawaksenne ja olette wain nimellisesti minun sotawankini.

Pian kumminkin täytyi hänen melkein katua tätä menettelyänsä, sillä tuskin oli Englantilainen astunut kajuttaan ja huomannut siellä kapteeni Smith'in, jonka hän heti tunsi, niin jo weti miekkansa ja oli hänet läwistämäisillään, huutaen:

— Ahaa, petturi! Nyt saat kuoleman minun kädestäni, waikk'ei Lontoon pyöweli ole pääsystkään kimppuusi!

De Langeron'illa oli täysi työ ja tekeminen, estäessään häntä murhaamasta Smithiä. Hän tarttui raiwostuneesen kapteeniin takaa päin ja wei hänet ulos, englantilaisen wakuutellessa, että tuon konnan tappaminen olisi ollut hänelle mieluisempaa kuin kaikkien kuuden galerin walloittaminen.

Kapteeni Smith närkästyi kowin tästä kohtauksesta ja huomautti de Langeron'ille, ett'ei tuon Englantilaisen sowi millään muotoa olla samalla laiwalla kuin hän. De Langeron wastasi siihen kylmäkiskoisesti, että Englantilainen on hänen sotawankinsa ja jääpi hänen laiwalleen. Jos kapteeni Smith ei katso woiwansa olla samalla galerilla hänen kanssaan, niin sopii siirtyä muille. Smith siirtyikin, ja niin pääsimme hänestä.

Kosk'emme enää sen koommin Smith'iä nähneet, niin lienee tässä paikoillaan kertoa hänen myöhemmät waiheensa ja kamala loppunsa.

Yhä edelleen toi Smith kaikin tawoin näkywille ja kuuluwille sammumattoman wihansa maanmiehiään ja protestantteja kohtaan. Saatuaan kuulla, että joku franskalainen meriroswo oli saanut waltoihinsa englantilaisen laiwan, — niinkuin usein tapahtui, — meni Smith wankiloihin, joissa walloitetun laiwan miehistöä pidettiin, ja sadatteli heitä jos milläkin lailla. Antoipa hän wahtimestareille ja wartijoille rahaakin, jotta waan piteleisiwät wankeja hywin armottomasti eiwätkä weisi heille laupeudenlahjoja. Ja samoin oli hän meidänkin galerilla usein yllyttänyt de Langeronia piekſättämään meitä protestantteja joka päiwä. Siihen ei de Langeron kumminkaan koskaan suostunut.

Yöt, päiwät mietiskeli Smith, millä keinoin hän parhaiten woisi isänmaatansa wahingoittaa. Sittenkuin hänen ennen ehdottamansa retki Harwich'iä wastaan oli rauennut sikseen, keksi hän uuden suunnitelman, jonka hän aikoi panna toimeen, jos hänen komennettawakseen annettaisiin kaksi Dunkerque'n satamassa olewaa sotalaiwaa, toinen 40:n ja toinen, pieni fregatti, 24:n tykin kantoinen. Howi hywäksyi hänen ehdotuksensa, mutta antoi hänen hoitoonsa ainoastaan pienemmän fregatin, määräten toisen päälliköksi erään galerinkapteenin, jonka kumminkin tuli toimia yksissä neuwoin Smith'in kanssa.

Lokakuussa 1708 laskiwat laiwat Thames'ia kohti, mutta huomasiwat kummaksensa sen suulla 70-tykkisen sotalaiwan. Sotaneuwostossa päätettiin nyt, että kapteeni Smith lähtee pienemmällä ja keweämmällä aluksellaan tarkastelemaan englantilaista, lähenemättä sitä kumminkaan tykinkantaman päähän, ja palajaa sitten takaisin tahi kutsuu merkeillä toisen laiwan awukseen. Hillittömässä wihassaan laski Smith kumminkin Englantilaista liian lähelle ja alkoi mielettömän rohkeana ampua sitä. Mutta wihollinen wastasi niin ankaralla ja hywin tähdätyllä yhteislaukauksella, että Smith'in fregatti menetti kaikki kolme mastoansa ja jäi hylkynä kellumaan, woimatta liikkua ja kykenemättä taistelemaan. Englantilainen waati miehistöä antautumaan; muussa tapauksessa ampuu se fregatin upoksiin. Mutta Smith tahtoi kernaammin kuolla oman kuin pyöwelin käden kautta, ja kun nyt matrosit ja upseeristo uhkasiwat wiskata hänet mereen, ellei hän

antaudu, sieppasi hän palawan tuliluntan, piiloitti sen hihaansa ja astui alas kruutikamariin, räjäyttääkseen laiwan ilmaan. Kruutisäiliön wahti arwasi kumminkin hänen aikeensa, tarttui häneen kiinni ja huusi matroseille, että Smith aikoo räjäyttää koko laiwan. Kaikki riensiwät saapuwille, sitoiwat konnan jäljellä olewaan mastontynkään ja ilmoittiwat Englantilaiselle tahtowansa antautua. Wihollinen lähetti fregatin luo hywin warustetun sluupin, upseerin johdolla. Kowin hämmästyi upseeri, nähdessään Smith'in sidottuna mastoon ja kapula suussa. Hän wietiin kohta wihollisen laiwaan, ja siellä nousi suuri ilo siitä, että tämä kuuluisa petturi, jonka päästä oli luwattu 1000 punnan (25 tuhannen markan) palkinto, oli wiimeinkin joutunut kiinni. Ilolaukaus ammuttiin kaikista tykeistä yhtä haawaa.

Hän wietiin Lontoosen, ja waikka hän siellä pelkurimaisesti tarjoutui kääntymään jälleen protestantiksi, tuomittiin hän kumminkin maankawallukseesta kuolemaan. Ja hirweä oli tämä rangaistus (siihen aikaan) Englannissa: pyöweli leikkaa pahantekijän rinnan auki, ottaa ulos sydämen ja lyö häntä tällä wielä wäräjäwällä sydämellä kolmasti kaswoihin. Senjälkeen paloitellaan ruumis neljään osaan ja palat pistetään rautaisten pylwäitten päähän.

Tultuani wuonna 1713 Lontoosen, näin omin silmin Thames'in warrella nuo pylwäät jäännöksineen.

Nyt palajan jälleen kertomukseeni.

Kuudes luku.

Parempia aikoja.

Kolme päiwää tappelun jälkeen uljaan Englantilaisen kanssa palasi meidän galeri wiheliäisessä kunnossa Dunkerque'en. Puolikuolleina wedettiin meidät haawoitetut yksi toisensa jälkeen wäkipyörillä laiwanruomasta ylös, aiwan kuin ruumiit. Senjälkeen wietiin meidät sairaalaan. Galeriorjat erotettiin merimiehistä ja sijoitettiin kahteen huoneesen, joissa oli 40 wuodetta kummassakin, ja waikka me olimme niin heikkoja, että tuskin jaksoimme liikkua, kytkettiin meidät kumminkin huolellisesti kahleilla wuoteen jalukseen.

Kello 1 päiwällä saapui yliläkäri, mukanaan kaikki galerien wälskärit, tarkastamaan meitä ja sitomaan haawojamme. Tälle yliläkäärille oli minut suositettu, ja miten se oli tapahtunut, sen otan tässä kertoakseni, waikka siirrynkin hiukan taammas ajassa.

Jouduttuani Dunkerque'n galereille, oliwat sukulaiseni Bordeaux'issa suositelleet minua eräälle rikkaalle ja arwossa pidetylle pankkiirille, nimeltä Piecourt, jolla oli oma talo Dunkerque'ssä. Hän oli Bordeaux'ista kotoisin, synnynnältään sekä mielipiteiltään protestantti, mutta oli pelwosta ruwennut paawilaiseksi. Hän oli hywin rikas ja antelias kuin ruhtinas; hänen kukkaronsa

oli aina awoi suurille herroille, ja senwuoksi nämä imarteliwatkin häntä. Joko pelkästä hywäntahtoisuudesta tahi minun suosittajieni korkeaan arwoon nähden, oli hän puhunut puolestani kapteeni de Langeronille, jonka kanssa he oliwat hywiä ystäwiä, ja ystäwänsä mielihywiksi teki kapteeni oloni wähän helpommaksi. Mutta ei siinä kyllin. Eräänä päiwänä — se oli juuri jouluaatto — pyysi herra Piecourt kapteenilta, että minun sallittaisiin tulla hänen luoksensa huomenna kello puoli kahdeksan aamulla. Hän oli walinnut sellaisen ajan, jolloin hänen rouwansa, kiihkeä katolilainen, ei ollut kotona, waan oli sinä aamuna wiippywä kirkossa puoli kahteentoista. Kapteeni tuli galerille — niinkuin ennen olen kertonut, asuwat kapteenit ja upseerit talwella kaupungissa — ja käski prososin saattamaan minut huomenna ilman kahleita herra Piecourt'in luokse ja odottamaan minua kadulla tai pihalla sill'aikaa kuin olen hänen puheillaan.

Herra Piecourt otti minut ystäwällisesti wastaan ja wei omaan huoneensa, sanoen palwelijalleen, ett'ei hän nyt ota ketään puheilleen. Siinä hän kertoi minulle keksineensä keinon, jolla minä pääsisin wapaaksi, jos waan tahdon siihen ryhtyä. Minä kiitin häntä hänen hywyydestään, sanoen tahtowani mielelläni tehdä kaikki, mitä omatuntoni sallii.

— No, se omatunto, — arweli hän — se tässä kyllä saa hiukan tekemistä, mutta niin wähän, että te, jos olette lewoton, kyllä saatte sen Hollannissa rauhoitetuksi. Kuulkaa nyt, — jatkoi hän, — minä olen protestantti, niinkuin tekin, mutta minun täytyy tees-

kennellä maailman edessä, sillä muutoin menettäisin kaiken omaisuuteni. En luule silti tekewäni tässä kowin wäärin, sillä sydämessäni riipun yhä edelleen kiinni oikeassa uskonnossa. Meriministeri Pontchartrain, on minun ystäwäni eikä hylkää milloinkaan pyyntöäni. Allekirjoittakaa nyt sellainen paperi, jossa te lupaatte, wapaaksi päästyänne ja mihin maahan hywänsä joudutuanne, elää ja kuolla kunnon katolilaisena. Minä wakuutan, ett'ei siitä kukaan saa tietää, eikä siis yksikään teidän uskonweljistänne ole teihin pahenewa. Suostumuskirjan lähetän minä ministerille, eikä kulu kahta wiikkoakaan, niin olette wapaa; siitä saatte olla warma. Senjälkeen sitoudun minä saattamaan teidät täydessä turwassa Hollantiin. — Kas niin, mitäs sanotte tähän?

— Minä sanon siihen, arwoisa herra, — wastasin minä, — että minä olen pettynyt, pitäessäni teitä hywänä protestanttina. Protestantti lienette kyllä, mutta, suokaa anteeksi rohkeuteni, hywä protestantti ette ole. Luuletteko Jumalan olewan kuuron ja sokean? Waikka tuo teidän ehdottamanne lupaus pysyisikin ihmisiltä salassa, eikö Jumala sitä kumminkin tietäisi, ja eikö se sywästi pahoittaisi Hänen mieltään? Sitä paitsi ei minun tarwitsisi muuta kuin antaa samallainen lupaus meidän laiwapapille, niin pääsisin heti irti. Älkää pettäkö itseänne, hywä herra! Teidän omat mielipiteenne totuudesta tuomitsewat teitä, sillä tiedättehän te yhtä hywin kuin minä, jopa paljoa paremminkin kuin minä, että, ellei Herralle sydämessä annettua lupausta wahwisteta suunkin tun-

nustuksella ja työssä ja toimessa, niin on senkaltainen uskontunnustus pelkkää teeskentelyä ja rikosta.

Hiukan häweten koetti hän nyt muutamilla perusteilla liewentää ewangeliumin waatimusten ankaruutta, mutta minä kumosin ne, uskoni ja omantuntoni mukaan.

— Enkä minä sitä paitsi luule — sanoin hänelle wihdoin, — että minun sukulaiseni, suositellessaan minua teille, suinkaan owat pyytäneet teitä hankkimaan minulle wapautta sellaisella tawalla, joka sotii minun omaatuntoani wastaan.

— Ei, — sanoi hän kyynelsilmin, — ei millään muotoa, enkä minä olisi mistään hinnasta suonut heidän sellaista pyytäwänkään.

Hän syleili minua ja toiwotti minulle Jumalan armoa, pysymään edelleen lujana totuuden tunnustamisessa.

— En enää, — sanoi hän, — rakasta teitä sukulaistenne suosituksen tähden, waan kunnioituksesta teidän mielipiteitänne kohtaan.

Senjälkeen tarjosi hän minulle rahaa minkä werran waan tahtoisin, josta minä kumminkin kiittäen kieltäydyin. Sanoin sitten jäähywäiset ja palasin galerilleni.

Siitä pitäin käwi Piecourt usein luonani ja koetti kaikin tawoin olla minulle awullinen.

Kuultuaan nyt meidän galerin saapuneen taistelun jälkeen satamaan, tuli Piecourt laiwalle ja sai tietää, että minut oli pahasti haawoitettuna wiety hospitaliin. Hän kiiruhti heti yliläkärin luo, joka oli

hänen ystäwänsä, ja sulki minut mitä hartaimmiten hänen suosioonsa, niinkuin olisin hänen oma poikansa. Yliläkäri, tullessaan nyt ensi kertaa meidän luoksemme, weti taskustaan muistitaulunsa ja tiedusteli, kuka täällä on nimeltä Jean Marteilhe. Hän tuli sitten minun wuoteeni ääreen, sanoi herra Piecourt'in puhuneen hänelle hywää minusta ja tarkasti haawojani. Waarallisin haawa oli minulla olkapäässä; se oli tulehtunut, niinkuin muutkin. Nähtyään, että haawani oli sidottu ainoastaan wiinaan kastetulla riewulla, kutsui hän heti meidän galerin wälskärin, muhteli häntä ankarasti hänen huolimattomuutensa tähden ja sanoi:

— Jos tämä mies kuolee, niinkuin luultawa onkin, niin olette te hänet murhannut.

Wälskäri puolustelihe niin hywin kuin taisi ja pyysi saada panna siteet minun haawalleni, mutta yliläkäri sanoi pitäwänsä minua omana potilaanansa ja aikowansa itse sitoa minun haawani. Hän hoitikin minua niin huolellisesti, että hengestäni saan kiittää lähimmä Jumalaa juuri häntä, sillä ainakin kolme neljännestä meidän haawoitetuista kuoli hospitaliin, waikka suurimmalla osalla heistä oli pienemmät haawat kuin minulla.

Tämä suuri kuolewaisuus saattoi ihmiset luulemaan Englantilaisten myrkyttäneen luotinsa. Minun luullakseni oli moinen puhe pelkkää parjausta ja syntynyt Franskalaisten wihasta Englantilaisia kohtaan. Yliläkärikin lausui kerran, että tykit oli enimmästä päästä ladattu likaisella ja ruosteisella romuraudalla, joka repi ruumiisen hirweitä haawoja ja sai

niissä aikaan tulehduksen. Paljon pahaa oli waikuttanut wälskärien huolimattomuuskin.

Haawani paraniwat kahden kuukauden kuluttua, mutta yliläkärin määräyksestä sain wielä olla kokonaisen kuukauden hospitalissa, päästäkseni entisiin woimiini. Kolmen kuukauden kuluttua olinkin lihawa ja pullea kuin hywäkin munkki; käteni waan oli niin herwoton, että tuskin jaksoin nostaa sillä suulleni. Senjälkeen päästi yliläkäri minut hospitalista, antaen mukaani kirjallisen todistuksen siitä, ett'en enää haawojeni tähden kykene soutamaan. Minut lähetettiin kumminkin takaisin galerilleni ja kytkettiin jälleen teljoon.

Huhtikuussa 1709 warustettiin galerit jälleen kesäkuntoon. Niinkuin edellä usein on mainittu, on joka airossa 6 soutajaa. Ensimmäiseksi soutajaksi, airon äärimmäiseen päähän, walitaan aina lujin mies, sillä hänellä on raskain työ suoritettawana. Kaikki nämä ensimmäiset miehet luetaan ensimmäiseen luokkaan, heidän wiereisensä toiseen j. n. e. Kuudenteen luokkaan, laitimmaisiin miehiin, joilla on helpoin tehtäwä, kuuluwat kiwulloisimmat ja heikoimmat joukosta. Ennen haawoittumistani olin minä ensimmäisen luokan miehiä.

Waikka päällysmies — joko huomaamattomuudesta tai muista syistä — oli jättänyt minun nimeni luettelossaan yhä edelleen samaan luokkaan, menin minä omin päin kuudenteen, kost'en herwottomalta kädeltäni woinut juuri ollenkaan soutaa. Mutta sinne käytyäni uhkasi minua se waara, että joudun „koetuk-

sen" alaiseksi. Tämä koetus on jotain warsin kamalaa. Jos kewäällä, galerien lähtiessä liikkeelle, joku wanki sanoo olewansa niin heikko, ett'ei jaksa soutaa, alkaa päällysmies piestä häntä ruoskallaan, pakottaakseen miehen panemaan wiimeisetkit woimat liikkeelle, kunnes hän puolikuolleena nääntyy maahan. Täten tahtoo päällysmies saada selwille, onko mies todellakin työhön kykenemätön, wai teeskenteleekö hän, päästäkseen pois raskaasta soutamisen työstä.

Lähdettiin liikkeelle ensi kertaa tänä kewäänä. Ylipäällysmies, joka aina pysyttelekse kokassa, kunnes on tultu ulapalle, käwi ensiksi tarkastamaan, oliko kaikilla teljoilla miehet oikein luokitettu. Minä olin kuudennella teljolla perästä lukien. Alotettuaan tarkastuksensa kokkapuolesta ja tehtyään jo useampia „koetuksia", oli hän, minua lähestyessään, jo koko lailla kiihoittunut. Tuska sydämessä odotin waan, milloin minä wuorostani tulisin hänen rääkättäwäkseen.

Wihdoin hän saapui meidän teljon kohdalle, pysähtyi, käski tylysti ulommaisen miehen lakata soutamasta ja huusi minulle:

— Tule tänne, sinä hugenottikoira!

Minä en osannut luulla muuta kuin että hän kutsui minut luokseen, saadakseen waan sitä paremmin lyödä minua. Minä nousin wawisten ja lähestyin häntä, kahlettani laahaten ja nöyrässä kumarassa, lakki kourassa.

— Kuka sinun käski soutaa? — tiuskaisi hän.

Minä selittämään, että minä olen raajarikko haawojeni tähden, niinkuin hän kyllä näkee — olin näet

wyötäisiä myöten alasti, kuten ainakin soutaessa, — ja kosk'en woi käyttää kuin toista kättäni, niin luulin sillä tekewäni parhaan palweluksen, auttamalla oman teljon miehiä.

— Siitä minä wähät, — ärjäisi hän. — Minä kysyn, kuka sinut käski soutamaan?

— Welwollisuuteni, — sanoin minä.

— Mutta minä, — wastasi hän — min'en tahdo, että sinä soudat, sillä ellei taistelussa haawoitettuja lain mukaan päästetä wapaiksi, niin en minä ainakaan tahdo, että he soutaisiwat.

Tämän hän sanoi, jott'eiwät muut galeriorjat luulisi hänen suosiwan protestantteja. (Laki säätää nimittäin, että jokainen taistelussa wihollista wastaan haawoitettu galeriorja on päästettäwä wapaaksi, — lieneekö sitten tarkoitus palkita häntä sillä tawalla, wai säästää kuninkaalta turhia kuluja raihnaisen ja työhön kykenemättömän wäen elättämiseksi, en tiedä. Reformilaisiin tämä sääntö ei ulotu: heidän täytyy joka tapauksessa pysyä kahleissa yhä edelleen.)

Nämä hänen sanansa soiwat korwissani kuin olisi taiwaan enkeli haastellut. Heti senjälkeen kutsui hän profossin.

— Päästä tuo koira irti kahleista, — käski hän, — ja pistä se senkin raajarikko warastokammioon.

Profossi irroitti minut tuosta kowan onnen teljosta, jossa olin seitsemän ajast'aikaa saanut hikoilla, ja wei minut laiwaruoman warastokammioon.

Warastokammion esimies, jonka käskettäwäksi nyt jouduin, oli nuori, noin neljänkolmatta wuoden wanha,

salskea poika, joka oli tuomittu galereille enemmän nuoruuden huimuudessa tehdyn kepposen kuin warsinaisen rikoksen tähden. Hänen nimensä oli Goujon. Me olimme olleet jo kauan aikaa ystäwiä, ja kowin iloissaan hän oli, nähtyään minun päässeen irti teljosta. Nyt olimme alinomaa yhdessä, ja galerin kiidellessä eteenpäin ilman minun apuani, oli hänellä monasti tilaisuutta haastella waiheistansa.

Kerron ne tässä lyhykäisesti.

Goujon'in historia.

Goujon oli ylhäisten ja warakkaiden wanhempain poika ja astui, kuten useimmat muutkin hänen sukulaisistaan, sotapalwelukseen. Hänen isänsä tahtoi hankkia hänelle korkeamman wirka-aseman ja antoi hänelle runsaasti rahoja, jotta poika saisi elää reimasti. Hänen rykmenttinsä sijoitettiin neljän peninkulman päähän Dunkerque'stä, Gravelines nimiseen pikku kaupunkiin. Goujon oli nuori, kaunis mies, hywin kaswatettu, älykäs, aina somasti puettuna, ja sai pian rykmenttinsä kaikkien upseerien ystäwyyden ja kunnioituksen puoleensa. Kauniimmassa sukupuolessa oli hän myöskin saawuttanut suosiota, ja ennen pitkää syttyi hänessä lempi eräässen kauniisen, henkewään, hywin rikkaasen nuoreen neitoon, jonka isä oli wanha, wirasta eronnut upseeri, suunnattomien maatilain omistaja. Nuoret rakastiwat toisiansa palawasti ja lupasiwat solmia keskenänsä awioliiton, Goujon kun oli mielestään warma siitä, että ukko oli ilomielin antawa hänelle tyttärensä. Tässä toiwossa hän kosi, mutta isä

pani jyrkästi wastaan, wieläpä — ties mistä syystä — kielsi hänet käymästä talossa ja uhkasi panna tyttärensä luostariin, jos tämä wielä uskaltaa seurustella lemmittynsä kanssa. Nuoret päättiwät silloin karata ja wihittää itsensä jossakin wieraassa paikkakunnassa.

Goujon hankki sitä warten postihewoset ja teki mielitiettynsä kanssa sellaisen suostumuksen, että he yöllä kohtaawat toisiansa eräällä muurin aukolla. Siellä on tosin sotamies wartijana, mutta Goujon toiwoi saawansa hänet lahjoneeksi, sotamiehet kun yleensä rakastiwat häntä. Mutta pahaksi onneksi oli sillä kertaa wartijaksi pantu wastapestattu mies, joka ei ottanut järkähtääkseen tehtäwästään. Hän ei huolinut juomarahasta, waan käski Goujon'in menemään pois, mutta kun tämä siitä huolimatta wain astui edelleen, nosti sotamies kiwäärinsä ja laukaisi. Luoti meni harhaan, mutta samassa karkasi Goujon wimmoissaan sotamieheen kiinni ja heitti hänet alas wallihautaan, jossa ei ollut wettä. Sotamies, joka oli saanut siellä helponlaisen wamman, rupesi nyt kohti kulkkuansa huutamaan apua.

Läheisessä krouwissa kuulee tuon huudon joukko tullimiehiä. Heti he syöksewät paikalle, aseilla warustettuina ja huutaen: „Kuninkaan awuksi!“ Goujon käskee neitosensa pakenemaan kiiruimman kaupassa, ja tämän onnistumkin päästä pois, kenenkään huomaamatta. Tullimiehet, joita ei ollut wähempää kuin kaksitoista miestä, hyökkääwät Goujon'in päälle, mutta hän pistää neljä heistä kuolijaiksi, haawoittaa toiset neljä, mutta saa itsekin haawan. Sillä wälin on lin-

nue hälytetty hätään, ja wihdoin wiedään Goujon kaupunginsairaalaan.

Goujon'ia pelastaakseen lykkäsi rykmentin upseeristo miehissä koko asian tullimiesten syyksi, waatien heille edeswastausta siitä, että oliwat hyökänneet kuninkaallisen upseerin päälle. Wallihautaan wiskatusta sotamiehestä ei puhuttu sanaakaan. Ja moinen asia, että kaksitoista porwarismiestä ahdistaa upseeria, oli ensimmainituille todellakin warsin raskas syytös. Sotaoikeus otti asian tutkittawakseen ja julisti hätäpikaa tuomionsa. Siinä kiitetään Goujon'ia, että hän oli tappanut neljä miestä niistä kahdestatoista porwaristo, jotka oliwat hänen henkeään uhanneet; muista kahdeksasta tullimiehestä tuomitaan neljä arwan jälkeen hirtettäwiksi ja toiset neljä elin-ajakseen galereille.

Koko porwaristo nosti nyt tällaista tuomiota wastaan melun. Pormestari meni maaherran luo ja pani wastalauseensa, jonka johdosta maaherra siirsi tuomion toimeenpanon kuukautta tuonnemmas. Pormestari ilmoitti asian howiin eikä suinkaan jättänyt mainitsematta wartijamiehen wiskaamista ojaan. Samoin tuli toteennäytetyksi, että tullimiehet, ennenkuin oliwat käsikahakkaan ryhtyneet, oliwat kuninkaan nimessä kehoittaneet Goujon'ia heittämään pois aseensa, johon Goujon oli wastannut: „Menköön kuningas hiiteen perheineen päiwineen!“ Tämä mieletön tiuskaus käwi Goujon'ille kowin kalliiksi, sillä kuningas, jolle asia oli juurta jaksain kerrottu, ei antanut mointa loukkausta anteeksi. Kuninkaallisen käskyn johdosta julisti howi tullimiehet wapaiksi ja tuomitsi Goujon'in hirtet-

täwäksi, myöntäen kumminkin sen liewennyksen, että hän, säätynsä katsoen, ammutaan hirsipuun juurella.

Rykmentissä nousi sanomaton hämmästys. Erään öwerstiluutnantin, Goujon'in sedän, onnistui wihdoin, monen yrityksen perästä, saada hänelle armahdus madame de Maintenon'in wälityksellä. Goujon tuomittiin kumminkin elin-ajakseen galereille ja tuotiin Dunkerque'en meidän alukselle. Profossi riisti hänen yltään kultakalunaisen puwun ja pani hänen päälleen punaisen mekon. Senjälkeen leikattiin hänen tukkansa, tuo kaunis tukka, jonka wertaista en ole milloinkaan nähnyt, ja mies kytkettiin teljoon. Useampain suositusten johdosta käski kapteeni kumminkin asettaa hänet warastohuoneesen, wankien ja laiwawäen ruokawarain jakajaksi. Hän sai nyt olla ilman kahleita, mutta orjuutensa merkiksi piti hänen kumminkin kantaa rautarengasta jalassa. Meistä tuli pian tuttawat ja ystäwät, hän kun oli älykäs, nuori mies ja osasi kertoa warsin miellyttäwästi. Usein käwi myös hänen luonaan upseereita ja sotamiehiä, sillä satamassa on jokaisella wapaa pääsy galereille.

Goujon'in isä, arwokas wanhus, teki wielä wiimeisen yrityksen, saadakseen pojalleen armahdusta. Hän lankesi kahden poikansa kanssa kuninkaan jalkoihin, mutta turhaan; kuningas oli armoton. Goujon'illa ei siis ollut muuta neuwoa kuin paeta, ellei tahtonut koko ikäänsä palwella galereilla.

Kerran tuli hänen luokseen muuan kersantti hänen rykmentistään ja tarjoutui neljän muun sotamiehen kanssa hänen käytettäwäkseen, sanoen heidän ole-

wan walmiita pelastamaan hänet henkensäkin uhalla. Siitä pitäen ei Goujon'illa ollut kuin yksi ainoa ajatus, nimittäin pako. Hän käwi usein kaupungilla ostelemassa ruokatarpeita laiwaan, mutta oli silloin aina kytkettynä kahleilla yhteen erään turkkilaisen wangin kanssa, wahdin seuratessa mukana. Päiwäs-aikaan oli kadulta mahdoton lähteä karkuun, mutta wähitellen sai hän wartijansa suostumaan siihen, että he, tosin wastoin kieltoa, harwa se kerta poikkesiwat pieneen krouwiin. Wuokrasipa Goujon siellä itselleen wihdoin eri huoneenkin, annettuaan sitä ennen tietysti runsaita lahjoja sekä wartijalle että krouwin emännälle, sillä wiimeksi mainittuakin uhkasi suuret sakot, jos tulisi ilmi, että hän, wastoin ankaraa kieltoa, on päästänyt galeriorjia krouwiinsa. Tästä puolin poikkesi Goujon joka kerta seuralaisineen krouwiin, syömään ja juomaan.

Wihdoin oli hänen suunnitelmansa kypsynyt toimeenpantawaksi. Hän sanoi minulle jäähywäiset.

— Rukoile edestäni, ystäwä, — lisäsi hän kynnelsilmin. — Tänään ratkaistaan, pääsenkö wapaaksi wai kuolenko, sillä ellei aikeeni onnistu, niin kuolen minä joko puolustautuessani tai pyöwelin käden kautta.

Hän läksi.

Kersantin kanssa oli sowittu niin, että Goujon, kulkiessaan kello yhdeksän aikaan raatihuoneen ohitse, antaa nenäliinallaan kersantille merkin, että hänen puolestaan on kaikki walmiina. Senjälkeen meni hän tawallisten seuraajainsa kanssa krouwiin suurukselle.

Tunnin kuluttua kulkee kaksi kersantin miehistä rensselit seljässä krouwin ohi, jolloin toinen sanoo:

— Kumppali, kuules! Eiköhän poiketa sisään ottamaan naukkua?

He istahtawat kuistille, jonne emäntä kantaa heille wiinaa.

Siinä kysäisee toinen sotamies toiseltaan, eikö hän tiedä, missä se kersantti wiipyy. Toinen ei sano tietäwänsä miehestä mitään, johon toinen tokaisee:

— Menköön hiiteen kersantit ja Goujon'it ja kaikki! Wiipywät taas niin kauan, ett'ei joudu tästä oikeaan aikaan kasarmiinkaan.

Emäntä, kuultuaan heidän puhelewan Goujonista, kysäisee uteliaisuudessaan, mitä he hänestä. Silloin tietäwät sotamiehet kertoa, että Goujon, joka on tuomittu erään kunniaseikan tähden galereille, on nyt saanut armahduksen, ja kersantin toimena on ollut saattaa armahduskirja komendantille, mutta Goujon'ia ei ole tawattu laiwalta eikä ruokatawarain asiamiehenkään luota, ja nyt juoksentelee kersantti ympäri kaupunkia, wiedäkseen hänelle iloiset wiestit.

Emäntä uskoi koko jutun ja riensi sisään, ilmoittamaan Goujon'ille kuulemiansa. Kaikki tuo näytti niin todenmukaiselta, että se meni wartijaankin, ja Goujon, äärettömän iloisena muka, kysäisi, joko ne sotamiehet owat lähteneet pois. Ei, wielä ne oliwat tuolla kuistilla, ja sieltä ne kutsuttiin sisään, kenenkään mitään pahaa aawistamatta. Sotamiehet tuliwat ja onnitteliwat Goujon'ia, ja sitten juotiin monta maljaa hänen terweydeksensä. Pian tuliwat toisetkin kaksi sotamiestä, kumppaleitaan hakemaan, ja wiimein toiwat he sinne kersantinkin.

Nyt ei ollut enää muita kuin piika, joka olisi woinut huudollansa tärwellä koko asian, mutta Goujon kutsui sotamiehetkin aamiaiselle ja lähetti piian kaupungille hakemaan ostereita. Emännän piti myöskin juoda malja wapaan miehen onneksi, mutta juuri kuin hän oli nostamaisillaan pikaria huulilleen, antoi Goujon merkin, ja samassa hyökkäsiwät sotamiehet, miekat kädessä, emännän, wartijan ja Turkkilaisen eteen ja uhkasiwat hakata heidät palasiksi siihen paikkaan, jos wähääkään tekisiwät wastarintaa tai hiiskahtaisiwatkaan. Emäntä pyörtyi, Turkkilainen kömpi pöydän alle, ja wartija lankesi polwilleen, rukoillen säästämään hänen henkeänsä. Sotamiehet ottiwat rensselistään täydellisen puwun ja pienen alaisimen sekä wasaran ja taltan. Goujon päästettiin kahleesta irti, pukeutui upseeriksi ja lähti kersantin ja kahden sotamiehen kera koreasti pois. Toiset kaksi jäiwät wielä hetkiseksi tupaan. Kotwasen kuluttua sanoiwat he lähtewänsä noutamaan wiinaa, wannoen menessään, että jos täältä wähintäkään melua kuuluu, niin tulewat he heti takaisin ja pistäwät heidät kuolijaiksi jok'ikisen. He läksiwät sitä tietään.

Piika palasi ostereineen ja, nähtyään muut tuwassa-olijat kalman kalpeina, kysäisi, mitä oli tapahtunut, ihmetellen samalla, ett'ei talossa ole yhtään rist'sielua enää. Wartija, tietäen ankaran edeswastauksensa, pötki silloin tiehensä ja riensi Nieupoort'iin ja pakeni sieltä kapusinimunkkien luostariin. Kowin hän hämmästyi, huomatessaan siellä entisen wankinsa Goujon'in sekä kersantin sotamiehineen, jotka hekin

oliwat päättäneet hywäksensä käyttää luostarin suojelus-oikeutta.

Sillä wälin olin minä kowin rauhaton, hywin tietäessäni, kuinka usein joku aiwan mitätön asianhaara saattaa tehdä tuollaiset yritykset kerrassaan tyhjiksi. Tuskallisessa odotuksessa katsahtelin tuon tuostakin rantaan päin, kunnes wihdoin näin Goujon'in turkkilais-towerin tulewan takaisin, kahleet olallaan.

— Missä Goujon on? — kysyi profossi heti kohta.

— Hui hai! — wastasi Turkkilainen. — Se mies meni sitä silkoista tietään. Kas kun otti ja tuli wiisisataa sotamiestä, ja tais niitä olla enemmänkin, ja niillä oli tykit ja pommit mukana, ja nehän ne hänet sitten wei mennessään.

Turkkilais-parka oli säikähdyksestä tullut mielipuoleksi, ja sellaisena hän pysyi elämänsä loppuun asti. Profossi, joka pelkäsi joutuwansa Goujon'in karkaamisen tähden sotaoikeuden eteen, pakeni hänkin Nieupoort'in kapusinien luokse, ja sieltä he sitten miehissä lähettiwät armon-anomuksen howiin. Munkkien taattuihin etuoikeuksiin nähden saiwatkin kaikki armon, paitsi Goujon, jota kuningas ei tahtonut armahtaa. Hän pääsi kumminkin walepuwussa karkaamaan Brügge'en, josta sain häneltä kirjeitä. Sittemmin en enää kuullut hänestä mitään, waikka koetin tiedustella moneltakin haaralta.

Minun epäiltiin tietäneen Goujon'in pako-aikeista, ja ellen minä olisi ollut kapteenin suosiossa, olisi minulle ehdottomasti annettu bastonnadi. Sellainen on

nimittäin laki galereilla, että jos joutumies karkaa, niin saawat hänen teljokumppalinsa ja kahden läheisen teljon miehet bastonnadi-rangaistuksen. Tämä on näppärästi keksitty keino, sillä se panee miehet pitämään huolellisesti toisiaan silmällä. Se on kyllä kaikkein useimmissa tapauksissa wäärynyttä, mutta eihän galeriorjaan nähden oikeamielisyyttä noudateta ensinkään tahi warsin wähän. (Siitä kertoi minulle muuan wanha Turkkilainen meidän galerilla seuraawan esimerkin. Kerran oli hän ollut mukana taistelemassa espanjalaisia galereita wastaan, jolloin Franskalaiset oliwat joutumaisillaan alakynteen. Silloin annettiin kunkin teljon miehille korillinen kiwiä ja käskettiin niillä wiskomaan wihollista. Jos woitetaan, niin päästetään heidät wapaiksi, — se lupaus annettiin. Moisella kiwisateella saatiin sitten wihollinen peräytymään, mutta galeriorjille annettu sana syötiin kuin syötiinkin. Siinä käwi, niinkuin italialainen sananlasku sanoo: „passato il periculo, gabbato il santo“, s. o. waarasta päästyä pyhimyksille nauretaan.)

Kerron edelleen omista waiheistani.

Samana päiwänä kuin pääsin irti soututeljosta, tekiwät galerit retken Kanaliin ja palasiwat jälleen Dunkerque'en. Heti kuin ankkuri oli laskettu ja teltta pystytetty, kutsutti ylipäällysmies minut luokseen. Minä menin ja tapasin hänet lawallansa loikomasta.

— Te olette nähnyt, mitenkä minä olen koettanut helpottaa teidän päiwiänne, — sanoi hän. —

Minua ilahduttaa, woidessani osoittaa teille, kuinka suuressa arwossa minä pidän teitä ja teidän uskolaisianne, sillä te ette ole kellenkään tehnyt mitään pahaa. Jos te tuomitaan uskontonne tähden, niin saatte siitä luullakseni tarpeeksi kärsiä toisessa maailmassa.

Minä kiitin sydämeni pohjasta häntä hänen hywyydestänsä.

— Auttaisin minä teitä enemmänkin, — sanoi hän, — mutta minun täytyy waroa, ett'en saa laiwapappia niskaani, sillä jos hän huomaa minun suosiwan hugenotteja, niin hullusti minun käy! Mutta eräs seikka on tässä johtunut mieleeni. Kapteenin kirjuri on kuollut; minä esitän teidät sijaan, ja luultawasti hän ottaakin teidät. Menkää nyt alas; kylläpähän teidät käsketään sitten esille.

Päällysmies meni todellakin kapteenin luo.

— Minulla on tuolla kuudennella teljolla mies, — kertoi hän — jolla ei tee yhtään mitään. Sanoo olewansa raajarikko, ja waikka minä panin hänet koetukselle ja annoin wahwasti selkään — tämähän, niinkuin edellä olen kertomut, ei ollut totta, — niin ei hänestä soutajaksi ole. Senwuoksi otatin hänet irti, sillä muitten tiellä hän siellä waan on. Yhtä hywin siellä saisi olla päässi.

— Mitenkä hänestä on tullut raajarikko? — kysyi kapteeni.

— Hän haawoitettiin kowasti silloin kuin otimme englantilaisen fregatin.

— No mutta! — kummasteli kapteeni, — miks'ei hän ole päässyt wapaaksi, niinkuin muutkin haawoitetut?

— Sikſi, että hän on hugenotti, — wastaſi päällysmies. — Mutta — liſäſi hän — hänellä on kaunis käſiala, ja on hän muutoinkin ſiivo poika. Minun luullakſeni woiſitte te käyttää häntä kirjurinanne.

— Tulkoon tänne! — ſanoi kapteeni.

Minut käſkettiin heti kohta hänen luokſeen. Kuultuaan nimeni, kyſyi kapteeni heti, tunnenko minä eräſtä herra Piecourt'ia. Myönnettyäni ſen, ſanoi hän:

— Hywä on; minä otan ſinut kirjurikſeni.

Ja niin korotettiin minut ſoutuorjaſta kapteenin kirjurikſi. Tietäeſſäni hänen panewan arwoa ſiistiin ulkoaſuun, teetin itſelleni lyhyen punaiſen takin (muun wäriſtä pukua ei wangilla ſaa olla) ja ſamoin wähän parempia aluswaatteita. Sain luwan pääſtää tukkani kaswamaan, ja oſtin itſelleni tulipunaiſen lakin. Tämmöiſeſſä, jotenkin ſiiſtiſſä aſuſſa aſtuin komendantin eteen. Hän oli mieliſſään, nähdeſſään minut täſſä puwuſſa, jonka olin teettänyt omilla rahoillani. Hän käſki howimeſtarinſa antaa minulle joka päiwä yhden ruokalajin ja pullon wiiniä omalta pöydältään, niinkuin purjehduskautena 1709 joka päiwä tapahtuikin. Minulta ei niinä aikoina puuttunut mitään muuta kuin wapaus. Olin yöt päiwät ilman kahleita, rengas wain jalaſſa. Minulla oli hywä wuode, ja ſain lewätä, muitten ſoutaeſſa. Wäliſtä ſain toſin kirjoitella hywinkin paljon, niin että täytyi öitäkin panna liſäkſi. Kaikin tawoin koetin aina ſuorittaa työni kapteenin mielikſi ja ſaada ne walmiikſi aikaiſemminkin kuin määrätty oli. Siitä ſyyſtä oli hän minuun war-

sin tyytywäinen, ja upseeristo ja laiwawäki pitiwät minua myöskin kunniassa ja arwossa.

Julkisen kirjurin=ammatin ohella oli minulla, ja oli jo kauan aikaa sitten ollut, eräs toinenkin, salainen toimi. Minun hoidossani oliwat nimittäin ne rahat, joita uskonweljemme aika ajoin lähettiwät Hollannista, jaettawiksi galereilla olewille protestanteille. Muuan sukulaiseni, kirkonwanhin Amsterdam'issa, oli tahtomut antaa minulle kunniakkaan toimen, uskoessaan näitten warain wastaan=oton minulle. Mutta kowin waarallista tämä ammatti on, sillä jesuittain yllytysten kautta oli howista käynyt ankara sääntö, ett'ei protestanteille galereilla millään ehdoin saa lähettää rahoja. Kauppiaita ja pankkiireja, jotka tällaisia rahalähetyksiä wälittäwät, uhattiin ruumiinrangaistuksella. Jos minut olisi tawattu kiinni sellaisten rahain säilyttämisestä tai jakelemisesta, olisi minulla ollut walittawana: joko antaa asianomainen wälittäjä ilmi ja saattaa hänet siten perikatoon tahi antautua piestäwäksi ja kuolla raippoihin, niinkuin käwi myöhemmin eräälle Sabatier nimiselle reformilaiselle Marseille'ssa.

Pitkät ajat sain minä kumminkin hoitaa tätä tointa, joutumatta milloinkaan kiinni, ja siitä tulee minun lähinnä Jumalan armoa kiittää turkkilaisten galeriorjain uskollisuutta. Asianlaita oli nimittäin seuraawa.

Siihen aikaan kuin toimekseni tuli wastaan=ottaa ja jakaa noita uskonweljien lähettämiä rahoja, jott'emme kuolisi nälkään (sillä kruunun huonolla leiwällä ja kolmellakymmenellä pawulla päiwässä oli mahdoton

tulla toimeen), siihen aikaan olin wielä teljooni kytkettynä, eikä minulla, reformilaisena, ollut edes sitäkään oikeutta, että olisin joskus päässyt kaupungille, suorittamalla profossille irti=päästämisestä ja takaisin kytkemisestä yhden sou'n (5 pennia) ja wartijamiehelle saman werran. Kuinka minun oli meneteltäwä, saadakseni ne rahat, jotka edellä mainittu pankkiiri Piecourt oli määrätty toimittamaan meille? Pari kertaa oli hän lähettänyt ne luokseni kirjurinsa kautta, mutta siitä pitäin kuin entistä ankarampi kielto rahain antamisesta protestanteille oli julistettu, ei hän enää uskaltanut sitä tehdä, waan pyysi minua lähettämään hänen tykönsä jonkun, jolle hän saattaisi rahat jättää. Waikk'en siihen aikaan tuntenutkaan turkkilaisten galeriorjain rehellisyyttä ja uskollisuutta meitä kohtaan, puhelin minä asiasta meidän teljon Turkkilaiselle ja kysäisin häneltä, tietäisikö hän ketään, joka olisi halukas minua auttamaan. Hän sanoi heti olewansa walmis itse rupeamaan apulaiseksi, nosti kätensä turbaniinsa — näin tekewät he rukoillessaan — ja kiitti hartaasti Jumalaa, joka suuresta armostansa sallii hänen osoittaa laupeutta lähimmäiselle. Ja toimeensa hän ryhtyi, hywin tietäen tekewänsä sitä henkensä kaupalla.

Uskollisesti palweli minua tämä Turkkilainen pitkät ajat, täsmällisesti aina tuoden herra Piecourt'ilta minulle rahat ynnä kuitin, jonka minä allekirjoitin ja lähetin hänelle takaisin. Palkintoa tarjosin hänelle usein, mutta hän ei milloinkaan ottanut wastaan, sanoen hywän työnsä sillä keinoin tulewan arwottomaksi.

Jumala ei salli, sanoi hän, että hywää tehdään maksun edestä. Tämä Turkkilainen oli se sama Jussuf, joka, kuten edellä olen kertonut, sai surmansa meritappelussa Thames'in suulla. Kowin huolissani olin senjälkeen, kelle tuon toimen tästä puolin uskoisin. Sitä suurempi oli hämmästyksen, kun kerran, tilaisuuden sattuessa, useampia turkkilaisia galeriorjia tuli luokseni, hartaasti pyytäen joka mies saada toimekseen tuon waarallisen tehtäwän: siinä oli siis useampia hakijoita niinkuin hywinkin edulliseen wirkaan. Olin kyllä pyytämällä pyytänyt Jussuf'ia pitämään asiata aiwan salassa, mutta — sen sain tietää wasta hänen kuolemansa perästä — uskontonsa määräysten mukaan oli hänen täytynyt ilmoittaa se papillensa, ja sitä tietä oliwat muutkin saaneet siitä tiedon. Tarjotessaan palweluksiansa minulle, osoittiwat nämä hywät ihmiset niin suurella ilolla tahtowansa palwella meitä, protestantteja, joita he sanoiwat weljiksensä Herrassa, että minulle kiertyiwät kyynelet silmiin. Minä walitsin heistä yhden, nimeltä Ali, joka tuosta ihastui iki hywäksi ja palweli minua werrattomalla innolla ja uhrautuwaisuudella koko sen ajan kuin olin Dunkerque'ssa, s. o. 4 wuotta. Hän oli köyhä mies, ja usein minä koetin saada hänet wastaan-ottamaan moniaan markan, selittäen hänelle, kuinka meidän ystäwiemme tarkoitus juuri on se, että nekin, jotka owat meille awullisia, saisiwat osansa meille lähetetyistä rahoista. Mutta hän ei huolinut niistä; wakuuttelihan waan, että kättä häneltä polttaisi sellainen raha. Kerran sanoin hänelle, että, ellei hän ota palkkiota wastaan,

minä käännyn jonkun toisen puoleen. Silloin joutui Ali parka melkein epätoivoon ja rukoili minua kädet ristissä, ett'en toki sulkisi häneltä tietä taiwaasen.

Tällaisia owat ne miehet, joita kristityt sanowat barbareiksi eli raakalaisiksi. Koko elämällään ja toimillaan he useinkin saattawat häpeään ne, jotka kristityn nimeä kantawat.

Nämä Turkkilaiset owat tarkoin erotettawat toisista, samaan uskoon kuuluwista ja samaa kansallisuusnimeä kantawista, nimittäin Marokon, Algerian ja Tunis'in Turkkilaisista. Wiimeksi mainitut owat hekumoiwaa, konnamaista, julmaa, walapattoista ja kaikkiin häpeällisiin töihin taipuwaista roskajoukkoa, jota me aina tarkoin waroimme. Aasian ja Europan Turkkilaiset sitä wastoin, ja nimenomaa ne, jotka owat kotoisin Konstantinopolista ja lähiseuduilta, owat miellyttäwiä ulkomuodolleen, usein walko-ihoisia, tukka waalea. He käyttäytywät nuhteettomasti, noudattawat tarkoin uskontonsa määräyksiä, owat kaupanteossa rehellisiä ja warsinkin hywissä töissä alttiita. Siinä he menewät wälistä liiankin pitkälle. Minä olen nähnyt sellaisia, jotka owat kaikki suurella waiwalla ansaitsemansa rahat antaneet kinni-saadusta linnusta, päästääkseen sen jälleen irti. Aterioidessaan kutsuwat he jokaisen ohi kulkewan, yksin weriwihollisensakin, pöytäänsä ja pitäwät suurena loukkauksena, jos ken heidän kutsunsa hylkää. Wiiniä he eiwät juo milloinkaan eiwätkä syö sianlihaa, se kun heidän uskontonsa mukaan on kiellettyä. Afrikan Turkkilaiset, joita myös

Maureikſi ſanotaan, juopuwat uſein eläimelliſesti. Siitäpä ſyystä Aſian Turkkilaiſet, joita ſanotaan „hienoikſi Turkkilaiſikſi", wihaawatkin heitä, eiwätkä milloinkaan ſeurustele heidän kanſſaan.

Papit oliwat ſillä wälin ſaaneet wihiä, että meille tuon tuſtakin tulee rahalähetykſiä. Heidän toimeſtaan ruwettiin ſenwuokſi uſein panemaan toimeen tarkaſtukſia. He ſaiwat näet aikaan ſellaiſen määräykſen, että ſamaſſa kuin päägaleryllä lauaiſtaan tykki, ſamaſſa hyökkääwät yli- ja alipäällyſmiehet proteſtanttien kimppuun, tarkaſtawat heidät perinpohjin ja — ei ſuinkaan ilman ruoſkan-iskuja — ottawat heiltä pois rahat, hartauſkirjat, kirjeet, ſanalla ſanoen kaikki, mitä waan käſiinſä ſaawat. Enſi alusſa yllätettiin meitä monaſti tällä tawoin, mutta ſiitä pitäin kuin weli Bancilhon'ista oli tullut kapteenin waraſtokammion hoitaja ja ſuoſikki, antoi kapteeni hänelle aina ennakolta tiedon tarkaſtukſeſta näillä ſanoilla:

— Yſtäwä Bancilhon! Jo kiekahti kukko.

Bancilhon ilmoitti aſian heti meille, ja me jätimme kaikki, mitä meillä ſattui olemaan, Turkkilaiſten huoſtaan. Siten eiwät meiltä enää milloinkaan mitään löytäneet.

Kauan aikaa wälitin minä, uſkolliſen Alini awulla, apurahain jakamiſta, lähetellen häntä tuon tuoſtakin herra Piecourt'in luokſe, ſillä Ali, kuten muutkin Turkkilaiſet, ſaiwat liikkua kaupungilla ilman wartijaa. Mutta äkkiä käwi niin, että Piecourt joutui wararikkoon, jonka jälkeen yſtäwämme Amſterdam'iſſa alkoiwat lähettää apurahoja eräälle toiſelle kauppiaalle Dunker-

que'ssä, nimeltä Penetrau. Tämä mies oli wähällä syöstä minut turmioon, niinkuin seuraawasta näkee.

Ennen sitä on minun kumminkin mainitseminen, että meidän laiwapapin kuoltua ei kapteeni de Langeron ruwennut odottamaan, kunnes jesuittain toimesta uusi pappi olisi nimitetty sijaan, waan otti wäliaikaiseksi papiksi erään dominikani-munkin. Ensi alussa kohteli tämäkin meitä niin pahoin kuin suinkin mahdollista, mutta sitä mukaa kuin kapteeni alkoi käydä suosiollisemmaksi meitä ja warsinkin minua, sihteeriänsä, kohtaan, muuttui papinkin käytös ystäwällisemmäksi. Ennen pitkää pistäysi hän melkein joka päiwä minun luonani, ja silloin keskusteltiin uskonnollisista asioista tunti, mitäpä parikin. Hän oli oppinut mies ja hywä saarnaaja. Aawistellessaan meidän saawan ulkoapäin kirjoja ja rahoja, kysyi hän minulta kerran, lähetetäänkö tänne protestanteille rahoja Hollannista, ja tahtoisinko minä lainata hänelle muutamia protestanttien kirjoittamia saarnoja. Minä katsoin parhaaksi wastata edelliseen kysymykseen kieltäwästi, jota wastoin empimättä lainasin hänelle nidoksen Saurin'in saarnoja. Tuotuaan ne määräaikana takaisin, sai hän minulta yhä useammin kirjoja, muun muassa myöskin Jurieu'n teoksen: „Oikeutetut ennakkoluulot paawilaisuutta wastaan". Tätä miestä, joka kohteli meitä niin kerrassaan toisin kuin muut papit, on minun kiittäminen siitä, ett'en herra Penetrau'n kautta joutunut surman suuhun.

Herra Penetrau sai eräänä päiwänä Amsterdam'ista määräyksen maksaa minulle sata talaria,

mutta hänellä kun oli huonot asiat ja tahtoi sen salata kirjeenwaihtajaltaan Amsterdam'issa, koetti hän jollakin tekosyyllä päästä suorittamasta minulle tuota summaa. Hywin kyllä tietäen saattawansa minut hirmuisen bastonnadin alaiseksi, meni hän kumminkin laiwapapin luo ilmoittamaan saaneensa Hollannista määräyksen maksaa minulle sata talaria, mutta tahtowansa ensin papilta saada luwan siihen, koska tiesi sen olewan wastoin kowia määräyksiä. Hän luuli papin warmaankin jyrkästi kieltäwän häntä antamasta minulle mitään, jolloin hän toistaiseksi olisi päässyt rahapulastaan, jätettyään minut waaraan. Mutta pappi, joka heti näki, mitä seurauksia minulle tästä olisi, loi häneen kiinteän katseen ja sanoi:

— Minua kummastuttaa, hywä herra, että te juuri minulta tulette lupaa kysymään. Minä olen wakuutettu, ett'ette te ensi kertaa suorittele tällaisia maksuja ilman lupaa. Eiwätkä kirjeenwaihtajanne Hollannissa suinkaan olisi teidän huoleksenne tätä tehtäwää antaneet, elleiwät he olisi olleet wakuutettuina siitä, että te ansaitsette heidän luottamuksensa. Mutta koska te nyt minulta pyydätte lupaa, niin saatte sen kernaasti. Maksakaa waan.

Penetrau oli kuin pilwistä putoonnut, kuultuansa tällaisen odottamattoman wastauksen. Hämillään sanoi hän sitten, ett'ei papin lupa wielä yksistään häntä rauhoita, waan että hänen täytyy mennä pyytämään lupaa kapteeniltakin. Tämä loukkasi sywästi munkkia. Hän kawahti pystyyn ja sanoi ankaralla äänellä:

— Mitenkä? Ensin te sanotte minun lupani teille riittäwän ja nyt julkeatte ilmoittaa minulle aikowanne wielä kääntyä kapteenin puoleen! Menkää waan, menkää omalla uhallanne, mutta tietäkää, että minun käteni on teidät wielä saawuttawa, ja silloin kohtaa teitä rangaistus.

Tämä ei ollut tyhjää uhkausta, sen woin wakuuttaa, sillä domanikanien munkkikunta oli saawuttanut howissa tawattoman wallan. Niinpä esimerkiksi, jos joku kuninkaallinen upseeri sattui joutumaan näitten munkkien epäsuosioon, niin hankkiwat he ennen pitkää kuninkaallisen kirjeen, joka pani tuon upseerin wiralta pois. Kaikkien täytyi taipua tämän mahtawan weljeskunnan alle.

Penetrau'n ei auttanut muuta kuin häpeällä tunnustaa olewansa tällä haawaa rahapulassa, mutta lupasi suorittaa maksettawansa 14 päiwän kuluttua sillä ehdolla, ett'en minä ilmoita asiaa Hollantiin.

— Se on hywä, — sanoi pappi — että te tunnustatte suoraan, ja minä annan teille sopimattoman käytöksenne anteeksi. Mutta koska minulla pitää olla täysi warmuus asiassa, niin kirjoittakaa minulle 14 päiwän wekseli 100 talarille. Minä annan rahat asianomaiselle ja lupaan teille sanallani, ett'ei Amsterdamissa kukaan saa tietää tästä mitään.

Ilomielin kirjoitti Penetrau wekselin ja antoi hänelle samalla erään minulle tulleen kirjeen.

Samana päiwänä tuli pappi galerille ja kutsui minut pääkajuttaan. Sinne mennessäni en wielä tiennyt koko asiasta mitään.

— Minua kummastuttaa, — sanoi hän, — että totuuden tunnustaja uskaltaa walehdella minulle.

Minä wastasin, ett'en minä tiedä, mitä hän tarkoittaa.

— Sanoittehan te minulle, ett'ei teille milloinkaan ole tullut rahoja Hollannista eikä muualtakaan.

Näyttäen samalla Penetrau'n wekselin, kertoi hän minulle koko tapauksen. Minä tunnustin salanneeni häneltä totuuden, mutta rohkenin sen ohella sanoa hänelle, että tuskin hänen on siihen wähemmän syytä kuin minunkaan, hän kun oli kysynyt minulta sellaista, josta hän tiesi, ett'en minä saisi sitä ilmaista. Siten oli hän pakottanut minut walehtelemaan. Hän myönsi olewani oikeassa ja ystäwällisesti lupasi tuoda minulle rahat 14 päiwän kuluttua. Sen hän sitten tekikin ja sanoi samalla:

— Kirjoittakaa ystäwillenne Hollannissa, että he saawat osottaa rahalähetyksensä minulle, ja minä olen täsmällisesti toimittawa ne teille, siitä saatte olla warma. Sillä tawoin wältätte kaikki waarat.

Minä lausuin hänelle hartaat kiitokseni, mutta en kumminkaan uskaltanut käyttää hänen hywäntahtoista lupaustaan hyödykseni. Olimme silti edelleenkin hywiä ystäwiä. Muutoinkin teki tämä oikeamielinen ja Jumalaa pelkääwäinen munkki minulle ja muille neljälle protestantille meidän galerilla monta mielihywää.

Ennen pitkää huomasiwat kumminkin muitten laiwain papit ja jesuitat hänen kohtelewan protestantteja inhimillisemmin ja kristillisemmin kuin he itse.

Tuosta he suuttuivat ja lähettivät Ypern'in piispalle kirjelmän, jossa häntä syytettiin kerettiläisyydestä ja siitä, että hän suosii protestantteja eikä ensinkään koeta kääntää heitä katoliseen uskoon. Piispa kutsutti hänet luoksensa, näytti hänelle syytöskirjeen ja waati häneltä lausuntoa.

— Monseigneur! — sanoi munkki rohkeasti. — Jos teidän korkea-arwoisuuteme käsky on, että minun pitäisi ahkerasti kehoittaa wankeja taipumaan katolisen kirkon-opin totuuksiin, niin wastaan minä, että sitä olen tehnyt joka päiwä, eikä kukaan woi minua wastaan siinä todistaa. Mutta jos waaditaan, että minun pitäisi noita poloisia kaikilla tawoin rasittaa ja rääkätä, niinkuin muut laiwapapit tekewät, niin olen walmis huomispäiwänä lähtemään pois tästä luostarista.

Piispa ei lainkaan loukkautunut hänen puheestansa, waan päinwastoin hywäksyi hänen menettelynsä ja kehoitti häntä edelleenkin toimimaan samalla tawalla. Muille papeille antoi hän sen sijaan ankarat nuhteet.

Siitä näkee, kuinka katolisenkin kirkon sekä alemmassa että korkeimmassa papistossa on rehellisiä, oikeamielisiä miehiä.

Seitsemäs luku.

Taas kärsimyksiä.

Wuonna 1712 teki, niinkuin jokainen tietää, Englannin kuningatar Franskan kanssa rauhan, jossa muun muassa päätettiin, että Englanti saa haltuunsa Dunkerque'n kaupungin ja häwittää sen sataman. Sen johdosta tuli syyskuussa Dunkerque'en 4—5 tuhatta miestä englantilaista sotawäkeä, jonka waltaan franskalainen linnue jätti sikäläisen linnan.

Kuninkaallisessa rahastossa oli siihen aikaan niin niukalti waroja, ett'ei galereita woitu warustaa merikuntoon. Senwuoksi tehtiin Englannin kuningattaren kanssa sellainen sopimus, että galerit miehistöineen ja wankeineen saisiwat olla satamassa koko talwen, kosk'ei satamaa kumminkaan olisi woinut ruweta häwittämään ennenkuin wasta kesällä.

Tuskin oliwat Englantilaiset miehittäneet kaupungin ja linnan, niin alkoi heitä joukottain käydä galereilla, he kun eiwät sellaisia ennen olleet nähneet. Muun muassa käwi siellä monta upseeria ja heidän joukossaan franskalaisia pakolaisia, jotka oliwat saaneet kuulla, että kaksikolmatta protestanttia oli siellä, tuomittuina uskonsa tähden. Nähdessään meidän kahleem-

me ja kurjan tilamme, syleiliwät he meitä, kyyneleitä wuodattaen. He wiipyiwät useampia tunteja luonamme, wähäkään wälittämättä epämukawista istuimista, syöpäläisistä ja pahasta hajusta; pitiwätpä wielä kunnian-asiana kohdella meitä galeriupseerien nähden rakkaina weljinänsä, lohduttaa meitä ja kehoittaa kestäwyyteen waiwoissamme. Sotamiehiäkin tuli sinne suurin parwin ja nämä — sotamiehen tapaan intoansa ilmituoden — wannoiwat, että kyllä he meidät miekka kädessä wapauttawat, ellei meitä hywällä irti päästetä. Tämä taas suututti laiwapappeja, jotka selittiwät kapteeni de Langeron'ille, että senkaltaisen pahennuksen wälttämiseksi olisi pääsy galereille kokonaan kiellettäwä. Senjälkeen koetettiin kohteliaalla tawalla estää englantilaisia sotamiehiä tulemasta aluksiin, mutta nämä laskiwat kätensä miekankahwaan ja sanoiwat olewansa nyt kaupungin ja sataman herroja ja samoin myös galerienkin herroja, ja ellei muu auta, niin wäkipakolla he galereihin nousewat. Täytyi kuin täytyikin antaa rantalaudan olla jokaisen käytettäwissä.

Tämä Englantilaisten myötätuntoisuus tuotti meille kumminkin uusia kärsimyksiä, paljoa suurempia kuin tähän-astiset. Siitä käyn nyt kertomaan.

Paitsi muita, käwi luonani myöskin muuan englantilainen öwersti, joka kehoitti minua lähettämään kaikkien galereilla olewain protestanttien nimessä Dunkerque'n englantilaiselle maaherralle, lordi Hill'ille, kirjelmän, jossa häntä pyydetään hakemaan Englannin kuningattaren wälitystä meidän wapauttamiseksemme. Minä sepitin tuon kirjelmän niin hywin kuin osasin,

ja öwersti lupasi toimittaa sen maaherralle. Pian senjälkeen lähetti lordi Hill sihteerinsä minun luokseni sanomaan, että hän on minun kirjoitukseni saanut ja antanut siitä kuningattarelle tiedon. Neljäntoista päiwän kuluttua toiwoo hän saawansa suosiollisen wastauksen. Tämän sanoman ilmoitin uskonweljilleni, ja kaikissa meissä heräsi toiwo, että ennen pitkää päästemme wapaiksi.

Mutta toisin käwi.

Lieneekö lordi Hill ensinkään kirjoittanut meistä kuningattarelle, sitä en tiedä, mutta warmaa on, että hän näitten neljäntoista päiwän kuluessa tuli komendantin, kapteeni de Langeron'in kanssa tuttawaksi. Tälle hän eräänä päiwänä huomautti, kuinka epäwiisaasti Franskan howi oli tehnyt siinä, ett'ei se jo ennen Englantilaisten tuloa ollut lähettänyt meitä Dunkerque'stä pois, sillä pitihän howille olla tunnettua Englantilaisten suuri myötätuntoisuus galereille tuomittuja protestantteja kohtaan.

— Minä en ensinkään tiedä, — jatkoi hän, — tokko minun onnistuu saada sotamieheni pysymään lewollisina. Nytkin he uhkailewat käyttää wäkiwaltaa, ellei noita wankeja päästetä wapaiksi. Pian tässä saattaa tapahtua yhtä ja toista sellaista, joka olisi meille kummallekin warsin wastenmielistä.

De Langeron myönsi tuon, mutta sanoi samalla tietäwänsä ihan warmaan, ett'ei Franskan kuningas milloinkaan suostu päästämään meitä wapaiksi. Hän pyysi lordi Hill'iltä neuwoa, mitä tehdä tässä tukalassa asemassa. Lordi Hill kehoitti häntä silloin hank-

kimaan howista lupaa saada wiedä protestantit kaikessa hiljaisuudessa ja salaa Dunkerque'stä pois. Hän puolestaan tarjoutui olemaan siinä awullisena.

Ilomielin noudatti de Langeron tätä neuwoa ja saikin pian käskyn lähettää meidät, yksissä hankkein lordi Hill'in kanssa, Dunkerque'stä pois. Se tapahtui seuraawalla tawalla.

Lokakuun ensimmäisenä päiwänä huomasimme me meidän galerin laidassa erään kalasoiman, jonka sanottiin joutuneen kiinni salakuljetuksesta. Tuon jutun uskoi joka mies. Illalla soitettiin tawallisuuden mukaan iltasoitto, ja joka mies pani maata. Äkkiä herään minä kammiossani siitä, että meidän majori kahden sotamiehen kanssa seisoo wuoteeni wieressä, tähtää minua pistolillaan ja uhkaa minut ampua, jos hiukankaan huudan.

— Mitäs minä olen tehnyt, herra majori? — kysyin minä hädissäni.

— Et ole tehnyt mitään, eikä sinullekaan tehdä mitään, jos waan olet ääneti, — wastasi hän.

Senjälkeen käski hän minun astua alas kalasoimaan, ilman melua ja aiwan hiljaa, tietysti, jott'ei englantilaiset wartijat läheisessä linnassa mitään huomaisi. Soimassa oliwat jo ennalta muut 21 uskonweljeäni. Meidän käskettiin käydä soiman ruoman pohjalle seljällemme, ja siellä meidät kaikessa hiljaisuudessa lyötiin kahleisin, sotamiesten uhatessa meitä pistimillään. Sitten kuulimme soiman lähtewän purjehtimaan. Sen täytyi kulkea erään englantilaisen sotalaiwan ohitse, joka oli wartioimassa sataman suulla.

Soiman omistaja, muuan Englantilainen, näytti sotalaiwan päällikölle lordi Hill'in allekirjoittaman paperin, jossa luki: „Päästettäköön tämä soima kulkemaan; se lähtee kalalle minun taloani warten.“ Soima pääsi jatkamaan matkaansa, ja pian olimme ulapalla. Sen arwasimme aluksen kowasta keikkumisesta. Nähdä me emme woineet mitään, ruomassa kun oli pilkkosen pimeä. Sotamiehet sulkiwat luukut, jotka wiewät kannelta ruomaan, jonka jälkeen me asetuimme wähän mukawampaan asentoon, allamme pohjalastin hiekka. Koska merelle lähtiessä aina otetaan mukaan ruokatarpeita, ellei muuta, niin kumminkin leipää ja wettä, mutta me emme soimalla nähneet mitään warustuksia, niin jo rupesimme luulemaan, että aikomuksena on, ulommas tultua, upottaa meidät soiminemme päiwinemme meren pohjaan; sotamiehet sen sijaan pääsewät soiman sluupilla maihin.

Saattaa arwata meidän hätämme ja tuskamme, mutta wielä suuremmaksi se nousi tuossa täydellisessä pimeydessä, kun muutamat, kastuneina pohjawedestä, rupesiwat huutamaan:

— Weljet! Wettä tulee alukseen! Nyt hukutaan!

Mitä taisimme me muuta kuin palawissa rukouksissa jättää henkemme Jumalan huomaan! Mutta mieleeni muistuu wielä, kuinka minun, kesken kamalaa tilaanikin, melkein täytyi naurahtaa eräälle towereistani. Wieressäni oli muuan 70-wuotias wanhus, joka moniwuotisista kärsimyksistä lienee ollut hieman heikko päästään. Kuultuaan muiden huutawan, että wettä

tunkeutuu soimaan, alkoi hän kopeloida ympärilleen kaikille haaroin. Häirittynä rukouksessani kysäisin minä, mitä hän tahtoo.

— Niin, — wastasi hän, — naulaahan minä tässä haeskelen, mihin rensselin ripustaisin, jott'ei waatteet kastu.

— Woi, weli hywä! — sanoin minä. — Ajattele toki ennemmin sielusi asiata, sillä jos me hukumme, niin mitäpäs sinä waatteilla teet!

— Se on totta, se, — wirkkoi hän, rauhoittuen.

Rukouksissa wietimme tämän pitkän, hirweän yön. Aamun waljetessa awattiin luukku. Minä kun satuin olemaan juuri sen kohdalla, nousin seisowilleni, niin että ulotuin näkemään kannelle. Ensimmäisenä huomasin meidän wahtimestarin, jonka kanssa meillä oli hywät wälit, ja jolle aiwan äskettäin olin galerilla tehnyt pienen palweluksen.

— Kas, tekö siinä, herra Praire? — wirkoin minä.

— Niin, ystäwä hywä, wastasi hän. — Ette mahtaneet kowin hywin nukkua tänä yönä.

— Minnes te wiette meitä?

— Katsokaa, — sanoi hän, wiitaten rantaan päin, mistä joku outo kaupunki häämöitti. — Tuolla on Calais. Siellä lasketaan teidät maihin ja sitten saatte jatkaa matkaa jalkaisin.

— Mutta kuinkas, — kysäisin minä, — kuinkas woiwat heikot wanhukset, raajarikot ja sairaat, niinkuin minä, — minussa oli silloin rekurrenttikuume — astua jalan?

— Kuningas, joka ei milloinkaan waadi mahdottomia, sallii heikkojen kulkea rattailla. Tässä on marssimääräys: siinä näette, — itse hän ei osannut lukea — onko siihen merkitty muuta kuin yhdet rattaat kahlewarastoa ja kuormastoa warten.

Minä otin paperin ja silmäsin pikaisesti sen läpi, nähdäkseni, mikä meidän määräpaikkamme on, ja luin lopulla: „Havre de Grace'en. Siellä wiiwyttäköön, kunnes intendentti toisin määrää."

Laskimme niin muodoin Calais'in satamaan. Meidät wietiin wankihuoneesen, ja sittenkuin meidät oli kahlittu, saimme rekruttien ruoka-annoksen. Seuraawana päiwänä kytki profossi meidät parittain yhteen, toisesta jalasta kunkin, ja pujotti wielä pitkän ketjun niitten renkaitten läwitse, joilla me olimme yhteen kiinnitetyt, niin että kaikki yksitoista paria oliwat yhteisissä kahleissa. Mutta meidän joukossamme oli sellaisiakin, jotka joko wanhuuttansa tai sairauden tähden oliwat niin heikkoja, ett'eiwät olisi neljännestäkään tuntia jaksaneet käwellä, waikk'ei heillä olisi ollut kahleitakaan kannettawinaan. Ja tuskin olimme puolen tunnin perästä saapuneet eräälle kukkulalle, niin jo nääntyi neljä henkeä maahan. Silloin emme me muutkaan päässeet kulkemaan, yhteen kun olimme kytkettyinä, emmekä taas jaksaneet heitä kantaakaan. Minä kutsuin wahtimestarin, joka sotamiehineen oli käynyt kokonaan ymmälle, ja sanoin:

— Sallikaa minun antaa teille kaksi neuwoa, ja niistä saatte noudattaa, minkä itse parhaimmaksi näette. Ammuttakaa meidät kuolijaiksi joka mies tahi hank-

kikaa rattaita, joilla päästään eteenpäin. Ettehän pane pahaksi, jos huomautan, että te olette palwellut yksinomaa merellä ettekä siis tiedä, miten on meneteltäwä, kun kuningas käskee maitse marssimaan. Asetuksista, jotka kuningas on antanut sotamiesten, rekruttien ja wankien kuljetuksesta, käy aiwan selwäksi, että, ellei kuljetettawat woi astua, kuljettajain pitää hankkia heille rattaita, joita he kuninkaan käskyn nojalla ottawat kylistä, kauppaloista ja kaupungeista. Lähettäkää muutamia sotamiehiä lähimpään kylään, ja tuokoot he sieltä niin paljon rattaita kuin tarwe waatii. Me maksamme teille 6 livreä (markkaa) päiwässä jokaisista rattaista, ja koska teillä on oikeus saada ne kuninkaan nimessä ilmaiseksi, niin ansaitsette sillä tapaa nätin summan.

Muutamat sotamiehet todistiwat puheeni oikeaksi, ja silloin tilasi wahtimestari kahdet rattaat tästä paikkakunnasta ja niin yhä edelleen aina Havre de Grace'en asti.

Wahtimestari oli muutoin hywä mies, waikk'ei juuri mikään kruudinkeksijä, niinkuin sanotaan. Ratsastaessaan eräänä päiwänä taas tapansa mukaan niitten rattaiden wieressä, joissa minä olin, rupesi hän haastelemaan kaikenlaista. Minä kysäisin häneltä, minnekä hän meitä wie. Hän ei wastannut mitään, sillä hänen oli lähtiessään täytynyt walalla wannoa, ett'ei hän määräpaikkaa ilmaise kellenkään.

— Tiedänhän minä sen wallan hywin, — wirkoin minä wihdoin: — Havre de Grace'enhan meitä wiedään.

Silloin hän sanoi, että minä olen joko noita tai profetta.

Minun täytyi nauraa hänelle.

— Olen liiaksi rehellinen, — sanoin minä, — ollakseni noita, eikä minusta profetaksikaan ole, sillä siksi olen liian suuri syntinen.

Siitä pitäen oli hän näkewinään minussa jotain salaperäistä, mutta yleensä kohteli hän meitä hywin ja majapaikoissa antoi meille säämöllisesti ruoka-annoksemme. Yöksi sijoitti hän meidät, käskyjä noudattaen, wankihuoneisin tai, missä niitä ei ollut, talleihin.

Niin saawuttiin wihdoin Havre'en.

Tässä kaupungissa oli koko joukko niin sanottuja konwertiitejä, s. o. entisiä reformilaisia, jotka wäkivallalla oli pakotettu menemään katolin-uskoon. Heidän joukkoonsa kuului monta kaupungin warakkaimmista kauppiaista. Nämä herrat oliwat saaneet tietää meidän tulostamme ja oliwat ennakolta pyytäneet intendentin antamaan käskyn, että meitä piti kohdella hywin. He ottiwat taatakseen, ett'ei meistä kukaan edes yritäkään karkaamaan. Hän lupasi täyttää heidän pyyntönsä, ja niinpä meidät majoitettiin arsenaliin, jossa meillä oli olkikasseja, matrasseja ja peitteitä käytettäwinämme.

Pian tuliwat nuo herrat, intendentin seurassa, meidän luoksemme ja terwehtiwät meitä sydämellisesti, kyynelet silmissä. Samaan aikaan saapui tullimiehiäkin, jotka pyysiwät intendentiltä lupaa saada tarkastaa meidät.

— Tarkastakaa waan, — sanoi hän, olkapäitään kohauttaen, — mutta tuskin te muuta löydätte kuin syöpäläisiä.

Ja sangen wähän he löysiwätkin. Mutta wihdoin huomasiwat he erään arkun, jossa meillä oli hartauskirjoja.

— Täss'on Calvin'in kirjoja! — huusi yksi heistä. — Tuleen, tuleen heti kohta!

— Senkin lurjus! — kiljaisi hänelle samassa intendentti. – Mitä sinulla on sen asian kanssa tekemistä? Tee tehtäwäs äläkä muuhun rupea, taikka minä näytän sinulle, mitä olet wajaa.

Tullimies pani arkun kannen kiinni ja meni tiehensä. Senjälkeen päästettiin meidät irti isosta, yhteisestä ketjusta; jäljelle jätettiin wain ne, mitkä yhdistiwät meitä parittain yhteen. Intendentti kysyi ystäwällisesti meiltä, olimmeko matkalla olleet tyytywäisiä wartijoihimme. Me wastasimme saaneemme heiltä mitä parhainta kohtelua osaksemme.

— No niin, — sanoi hän siihen, — ei teitä pahemmin kohdella täällätään.

Samalla käski hän lähettämään meille leipää omasta pöydästään ja salli edellä mainittujen herrain warustaa meitä muilla ruokatarpeilla ja myös käydä meitä terwehtimässä. Antoipa wielä käskyn wahtimestarille sallia meidän aiwan wapaasti harjoittaa hartauttamme.

Pian alkoi luonamme käydä mainittujen herrain mukana muitakin konwertiiteja, kaiken-ikäisiä ja kumpaakin sukupuolta. Me pidimme rukouksia aamuin,

illoin ja, luettuamme mukanamme olewista hywistä saarnakirjoista jonkun saarnan, weisasimme wirsiä, niin että wankihuoneemme oli pienen kirkon kaltainen. Kuului waan itkua ja nyyhkytyksiä noilta hywiltä ihmisiltä, jotka tuskin hetkeksikään jättiwät meitä yksiksemme. Nähdessään meidän raskaita kahleitamme ja meidän rohkeuttamme niitten kantamisessa, soimasiwat he omaa heikkouttaan ja walittiwat, ett'eiwät he olleet jaksaneet hamaan kuolemaan asti wastaanseisoa heidän päällensä pantuja kärsimyksiä ja heidän eteensä asetettuja houkutuksia, waan oliwat luopuneet oikeasta uskosta.

Niin, saatanpa sanoa, että meidän kurjan tilamme näkeminen ja omantunnon soimaukset liikuttiwat heitä wielä enemmän kuin meidän kehoituksemme ja saarnamme, sillä näin ylewään toimeen ei meillä ollut kutsumusta eikä kykyä. Heidän menettelynsä osoitti selwään, kuinka romalainen kirkko, luullessaan saawansa ihmisiä käännetyiksi, tekee heistä waan teeskentelijöitä.

Alituinen wieraitten käynti meillä saattoi kumminkin matkaan sen, ett'ei konwertiiteja enää käynyt Havre'n pääkirkossa ensinkään. Kummastellen tuota, tuli kaupungin kirkkoherra meidän wankihuoneesemme ja huomasi täällä tuwan täydeltä uusia profelytejänsä, jotka pelkäämättä sanoiwat hänelle:

— Katsokaas, kirkkoherra, näitä kunnon ihmisiä ja hywiä kristityitä! Heissä on ollut enemmän lujuutta ja rohkeutta kuin meissä!

Tämä tietysti pisti kirkkoherran wihaksi, ja niinpä hän juoksi kohta intendentin luokse walittamaan mei-

dän päällemme, mutta tämä wastasi kylmäkiskoisesti, ett'ei hän woi tehdä wäkiwaltaa ihmisten omille-tunnoille. Hänen mielestään ansaitsee julkinen kerettiläinen paljoa enemmän kunnioitusta kuin walekaapuun puettu teeskentelijä.

-- Ja sitä paitsi, — lisäsi intendentti, — tästä tapauksesta on teille se hyöty, että nyt osaatte erottaa, ketkä teidän laumastanne owat hywiä katolilaisia ketkä huonoja.

Kirkkoherra ei kumminkaan tyytynyt näihin selwiin perusteihin, waan, kuten myöhemmin saimme tietää, ilmoitti howiin, että meidän oleskelumme Havre'ssa oli aikaansaanut paljon pahennusta, ja ett'eiwät uudet konwertiitit sen johdosta enää hänen kirkossaan käykään. Heti kohta tuli ministeriltä intendentille käsky, että meidät oli lähetettäwä Parisiin, mutta kaiken lewottomuuden wälttämiseksi piti meidät toimittaa matkaan niin salaisesti kuin mahdollista. Tämä warowaisuus oli aiwan tarpeeton, sillä Havre'n protestanteilla ei ollut lainkaan aikomusta käydä meitä wäkiwallalla wapauttamaan. Meitä saiwat kuljettaa kuin lampaita teurashuoneesen.

Tässä olkoon mainittu, ett'en wieläkään tiedä, miksikä meitä kuljetettiin Havre'en, sillä jos ministerin tarkoitus oli liittää meidät Parisista lähtewään galeriketjuun, niin miksikä hän lähetti meidät kiertoteitse Havre'n kautta, josta Parisiin on yhtä pitkä matka kuin Dunkerque'stäkin? Muutamat arweliwat, että meidät oli aikomus lähettää Amerikaan asti, ja niin, minun luullakseni, howi ensi alussa oli aikomut

tehdäkin, mutta sittemmin päättänyt toisin, kuultuaan, mitä kaikkea pahennusta me olimme saaneet aikaan Havre'n katolilaisissa ja heidän kirkkoherrassaan.

Oli miten oli, meidät wietiin Havre'sta yhtä salaperäisesti kuin Dunkerque'stäkin. Tällöin sattui muuan seikka, joka sai meidän wahtimestarin ihan lujasti uskomaan sitä, ett'ei meidän laitamme ole ihan niin kuin olla pitäisi. Wiidentenätoista päiwänä siitä lukien kuin olimme saapuneet Havre'en, kello yhdeksän tienoissa illalla, olimme juuri ruweta illastamaan, kun wankihuoneesen astui muuan neitonen, shaaliinsa kietoumeena. Hän oli erään rikkaan pankkiirin tytär, jolle muutamia päiwiä sitten olin lainannut erään saarnakirjan. Suurimmassa kiireessä wirkkoi hän minulle:

— Täss'on, rakas weli, teidän kirjanne. Tänä yönä kello 12 wiedään teidät pois täältä; neljät rattaat on tilattu, ja walkoinen portti jätetään yöksi sulkematta. He wiewät teidät Pariisiin, kamalaan La Tournelle'n wankihuoneesen ja sieltä galeriketjussa Marseille'en. Jumala auttakoon teitä näissä uusissa waiwoissa!

Sen sanottuaan kiiruhti hän pois niin nopeasti, ett'eiwät wartijat, jotka paraikaa oliwat illallisella, ennättäneet huomatakaan häntä. Illallista syödessämme ilmoitin kumppaneilleni wasta kuulemani uutisen, ja niinpä me emme tänä iltana enää ryhtyneetkään tekemään tilojamme, waan aloimme panna kokoon wähiä tawaroitamme. Tuli tuossa taas wahtimestari tapansa mukaan tupaan tupakoimaan ja haastelemaan. Hämmästyneenä pysähtyi hän owelle ja kysäisi:

— Mitäs nyt meinataan?

— Matkallehan tässä hankitaan, — wastasin minä. — Puolen-yön aikana lähdetään, ja te lähdette tietysti mukaan.

— Oletkos sinä mieltä wailla? — huudahti hän. — Mistä se päähäsi pälähti?

— Uskokaa minua, — jatkoin minä, — puolen-yön aikana seisoo neljät rattaat walmiina, ja me lähdemme ulos walkoisesta portista. Te saatatte meidät Parisiin ja jätätte meidät La Tournelle'n wankilaan, jossa sitten liitymme Marseilleen menewään galeriketjuun.

— Ja usko sinä minua, että sinä olet hupsu, ja ett'ei sinun puheessasi ole perää wähääkään. Wast'ikään käwin intendentin luona käskyjä kuulemassa, ja hän ilmoitti minulle, ett'ei mitään uutta kuulu.

Tuskin oli hän puhunut nuo sanat, niin jo tuli intendentin palwelija kutsumaan wahtimestaria heti paikalla intendentin luo. Tuokion kuluttua palasi hän takaisin aiwan haltioissaan.

— Herrainen aika! — sanoi hän minulle. — Noitiakos te sittenkin olette wai mitä, koska te tiedätte kaikki jo ennakolta? Mutta kun te sentään olette niin hywiä ihmisiä, niin en minä usko, että piru huolisi ruweta teitä auttamaan. Nyt justiin sanoi intendentti, että minun pitää lähteä teidän kanssanne, ja kertoi kaikki muutkin seikat ihan täsmälleen, niinkuin sinä. Ja sanoi hän senkin wielä, ett'ei koko kaupungissa kukaan tiedä tästä mitään. Kyllä wainenkin itse Herra Jumala on teidän kanssanne.

— Hywä ystäwä, — sanoin minä, — emme ole noitia emmekä profetoita, ja kaikki tapahtuu aiwan luonnollisella tawalla. Mutta toiwon minäkin, että Jumala on meidän kanssamme.

Me jatkoimme matkalle hankkimista.

Mistä tuo neitonen oli salaisuuden perille päässyt, sitä en olisi koskaan saanut tietää, ellei hänen isänsä olisi käynyt luonamme Rouen'issa, meille tuomassa rahoja, jotka Havre'ssa oli meille kolehtilla koottu. Hän kertoi tyttärensä olewan kihloissa intendentin sihteerin kanssa, joka wastaan=ottaa ja aukaisee kaikki howista tulleet kirjeet, ennenkuin esittää ne intendentille. Nähtyään meitä koskewan käskyn, oli hän heti tullut kertomaan siitä morsiamelleen, jonka hän tiesi suosiwan meitä. Mutta mitenkä tämä neitonen oli päässyt wankilaan, waikka portit jo oli suljettu, sitä ei isä sanonut tietäwänsä eikä koskaan tiedustelleensakaan sitä tyttäreltään.

Ummelleen kello 12 yöllä läksimme Havre'sta neljillä rattailla, joista pyöräraudat oli otettu pois, ett'ei kolina kuuluisi. Ei ollut lyhtyjäkään mukana, ja hursti oli heitetty meidän ylitsemme. Niin kowin oli peljätty metelin nousewan meidän edukseemme.

Rouen'iin saakka ei tapahtunut mitään sanottawaa. Mutta Rouen'issa hämmästyimme kowin, kun kahdenkin wankilan wahtimestarit, wastoin nimenomaista käskyä, kieltäytyiwät wastaan=ottamasta meitä. Wihdoin suljettiin meidät eräässen torniin, joka oli määrätty ainoastaan kaikkein kuuluisimpia pahantekijöitä warten. Sinnekin otettiin meidät warsin was=

tenmielisesti, ja tornin wahtimestari wei meidät kauheaan wankihuoneesen, jossa hän kuuden wartijan awulla kytki meidät palkkeihin niin tiukalle, ettei woitu ensinkään liikkua. Sen tehtyään meniwät he pois ja lukitsiwat owen perässsään. Me jäimme pimeään, eikä ollut meillä leiwänpalastakaan. Mutta meidän kun oli nälkä sekä jano, niin huusimme me, minkä jaksoimme, parin tunnin ajan, pyytäen edes maksua wastaan saada ruokaa. Wihdoin kuulimme jonkun lähestywän luukkua ja sanowan:

— Mutta franskaahan ne puhuwat, nuo miehet!

Päätimme siitä, että tässä oli joku wäärinkäsitys päässyt wallalle, ja huusimme yhä kowemmin tuomaan meille ruokaa rahan edestä. Wankilan wahtimestari tuli wihdoin sisään, mukanansa kuusi wanginwartijaa, ja kysyi, olemmeko me Franskalaisia. Me tietysti myönsimme.

— Mutta miksikä te, — sanoi hän, — miksikä te sitten pirua palwelette? Pahemmiksihan hän teidät tekee kuin itse onkaan!

Minä sanoin hänen warmaankin aikowan tehdä pilaa meistä.

— Tekisitte paremmin, jos toisitte meille ruokaa maksua wastaan, — lisäsin sitten ja annoin hänelle louisdorin (20 mk.).

— Totta tosiaankin, — wirkkoi hän, — ette maar te näy olewankaan niin pahaa wäkeä kuin teistä huudettiin. Täällä ei ole wiikon päiwiin muusta ollut puhettakaan kuin siitä, että jostain kaukaisesta maasta pohjoisen puolelta saapuu täme noitia, niin häjyä wä-

keä, ett'ei niitä woitu suurin surminkaan pitää Dunkerque'ssä, jonka wuoksi heidät piti lähettää Marseilleen. Sanokaapas nyt suoraan, mitä wäkeä te oikein olette.

Minä rupesin kertomaan hänelle waiheitamme, ja samassa tuli sisään meidän wahtimestarimmekin, joka oli meitä saattanut tänne asti. Hän tuli katsomaan, kuinka meidän laitamme oli.

Wankilan wahtimestari weti hänet syrjään ja tiedusti, millaista wäkeä me olemme.

— Kelpo miehiä kerrassaan, — sanoi meidän wahtimestari. — Minä ottaisin wiedäkseni heidät halki koko Franskanmaan. Heissä ei ole muuta wikaa kuin että owat hugenotteja.

— Eikö muuta? — huudahti wankilan isäntä. — Eihän minua heidän uskontonsa miellytä, mutta miehet kyllä, sillä heidän joukossaan on niin siiwoa ja kunnollista wäkeä, ett'ei paremmasta mihin.

Hän toi sitten meille ruokaa ja käski irroittaa meidät palkeista, jättäen waan tawalliset kahleet jalkoihin. Poislähtiessään sanoi hän antawansa meidän uskonweljillemme tiedon meidän täme-tulosta ja lupasi päästää heitä meitä terwehtimään.

Seuraawana päiwänä oli meidän jotenkin tilawa wankihuoneemme täymä wieraita. Nämät roueni-laiset ystäwämme pakottiwat meidät wastaan-ottamaan rahoja ja rohkaisiwat meitä mitä liikuttawimmalla tawalla pysymään lujina uskossamme. Kun sitten seuraawana päiwänä läksimme edelleen, tahtoiwat he tulla saattamaan meitä hywän matkaa ulos kau-

pungista ja pyysiwät saada kantaa meidän kahleitamme hartioillansa. Sitä me emme kumminkaan sallineet, osaksi kristillisestä nöyryydestä, osaksi siitäkin syystä, että tahdoimme säästää heitä ikäwiltä seurauksilta.

Niin matkustimme sitten rattailla Rouen'ista Parisiin, enkä osaa kyllin kiittää sitä kohtelua, joka koko matkalla wahtimestarin puolesta tuli osaksemme. Siihen lienewät osaltaan kyllä waikuttaneet ne runsaat lahjat, joita hän oli saanut ystäwiltämme Rouen'issa, mutta wielä enemmän oli siihen syynä hänen warma wakuutuksensa, että me olemme Jumalan erityisessä suosiossa olewaa ja profetallisilla lahjoilla warustettua wäkeä. Kun esim. profossi tarkasteli meidän kahleitamme, oli hänellä tapana sanoa, että se on aiwan tarpeetonta, me kun mielisuosiolla menemme minne waan kuningas käskee.

— Ja ellei, — lisäsi hän, — ellei niin olisi, niin ei heitä pitäisi kahleet eikä mikään.

Tässä mielipiteessään hän pysyi lujasti kiinni, huolimatta meidän selityksistämme.

Marraskuun 12 p:nä 1712 saawuttiin kello 3 iltapäiwällä Parisiin. Astuimme rattailta alas La Tournelle'n, entisen kuninkaallisen huwilinnan, edustalla. Nyttemmin säilytettiin sen maan-alaisissa holweissa wankeja, jotka rikoksista oli tuomittu galereille, ja joitten täytyi odottaa siellä, kunnes miesluku oli täysi, niin että heitä sopi lähteä wiemään niin sanotussa isossa galeriketjussa Marseille'en.

Syystä on tämä linna joutunut Franskan hirweimpäin wankihuoneitten huutoon. Olin kyllä tot-

tunut kantamaan kahleita ja nähnyt wankiloita jos jonkinlaisia, mutta sittenkin hirwitti minua, astuessani tähän linnaan.

Kuwailkoon lukija mielessään suunnattoman, kiwisen holwin, jonka lattialle on kolmen jalan (noin metrin) päähän toisistaan asetettu erittäin lujia tammipalkkeja. Nämä owat wain kahden jalan korkuisia ja näyttäwät ensi silmäyksellä lawitsoilta. Kuhunkin palkkiin on kahden jalan päähän kiinnitetty puolentoista jalan pituinen kahle, joita parittain yhdistää rautainen kaularengas. Täme saapuneet wangit asetetaan ensin puoleksi makaawaan asentoon, niin että pää jää palkille. Senjälkeen panaan heille rengas kaulaan, ja niitataan se alaisimen päällä wahwasti kiinni, jolloin wälistä sattuu, että wasara lyö poloiseen haawan, antaapa wälistä kuolin-iskunkin. Ja näin kytkettyinä saattaa tässä suuressa holwissa olla 4, jopa 5:kin sataa miestä yhtä haawaa.

Tuskin saattaa ajatella kamalampaa kuin näitten wiheliäisten wankien kohtalo. Sellaisessa asemassa ei raukka woi oikaista itseänsä pitkäkseen, sillä palkki, johon pää nojaa, on siksi liian korkea; istua hän ei saata myöskään, nousta seisowilleen wielä wähemmin, kahle kun on liian lyhyt. Yöt päiwät täytyy hänen olla puoleksi makaawassa, puoleksi istuwassa asemassa, puoleksi kiwilattialla ja puoleksi palkin nojassa, jonka särmä painaa ja waiwaa häntä. Lisäksi wielä lika ja syöpäläiset ja kauhea katku, — ei ole kummakaan, ett'ei tässä kamalassa pesässä kuule kuin yhtämittaista waikeroimista ja sydäntä särkewiä huu-

toja. Mutta tämä ei liikuta petomaisia wanginwartijoita wähäätkään. Päinwastoin syöksee tuon tuostakin ja warsinkin öiseen aikaan wiisi kuusi noita pyöweleitä sisään, ja raiwokkaina he armotta lyöwät ruoskilla ja seipäillä jokaista, joka wähänkin huutaa, woiwottaa tai edes huokaileekaan.

Olimme tottuneet kestämään yhtä ja toista, mutta oltuamme kolme päiwää ja kolme yötä tässä wiheliäisessä tilassa, luulimme jo warmaan wiimeisen hetkemme lyöwän. Hirwein oli tuska meidän wanhuksilla, jotka huusiwat kamalasti, sanoen, ett'eiwät enää jaksa kestää tätä waiwaa, waan kuolewat tuohon paikkaan.

Pian saimme sentään jonkun werran helpotusta.

Muuan hywäntahtoinen protestantti ja rikas kauppias Parisissa, nimeltä Girardot, oli saanut kuulla meidän olewan La Tournelle'ssa ja kiiruhti linnanpäällikön, ystäwänsä, luokse, pyytäen päästä puheillemme. Siihen ei päällikkö suostunut, mutta päästi hänen katselemaan meitä linnanpihan puolelta holwin-aukosta kaksinkertaisen ristikon läpi.

Ensi alussa ei hän pimeältä woinut nähdä kuin yhden meistä, jolla oli punainen wiitta yllään. Wähitellen tottuiwat kumminkin hänen silmänsä, niin että hän osasi erottaa meidät jokaisen, mutta puhutella meitä hän ei woinut, sillä siksi oli wälimatka liian pitkä. Senjälkeen meni hän kysymään linnanpäällikältä, eikö meille riittäisi pelkät jalkakahleet, niinkuin hän oli nähnyt parilla muulla wangilla olewan. Linnanpäällikkö wastasi, että nämä wangit maksawat siitä helpotuksesta määrätyn summan rahaa, minkä herra

Girardot heti ilmoitti suorittawansa meidän puolestamme.

Seuraawana aamuna tuli linnanpäällikkö wankihuoneesen ja kysyi, kuka meistä hoitaa kassaa. Minut ilmoitettiin yhteisten warain hoitajaksi. Hän astui silloin luokseni, tiedustaen, tahtoisimmeko me olla ainoastaan jalasta kahleissa, minkä minä tietysti myönsin. Siinä sowittiin sitten, että minä tästä helpotuksesta maksoin hänelle 50 talaria koko siltä ajalta, mikä meidän täytyi La Tournelle'ssa olla. Minä suoritin hänelle mainitun summan meidän yhteisestä kassastamme, jonka jälkeen hän heti otatti meiltä pois kaularenkaat, panettaen wain kahden jalan pituiset witjat jalkaan, niin että nyt saatoimme istua, seista sekä maata. Siitä oli meille koko joukko huojennusta. Ja tässä tilassa saimme olla kokonaisen kuukauden.

Runsaasti saimme myös jotenkin hywää rawintoa. Nunnat, niin sanotut harmaat sisarukset, toiwat meille joka päiwä lientä, lihaa ja hywää leipää, jota he, luostarisääntöjensä mukaan, käwiwät keräilemässä armeliailta ihmisiltä kaupungissa. Lientä käwi jakamassa itse päännunna eli luostarin johtajatar, abotissa. Usein hän wiipyi luonani neljänneksen tuntia ja antoi minulle rawintoa runsaammin kuin olisin tarwinnutkaan, jonka johdosta muut wangit leikillään usein sanoiwat minua abotissan lemmikiksi. Kerran, ruokittuansa minut, sanoi hän:

— Wahinko sentään, ett'ette te ole kristityitä.

— Kuka teille sellaista on puhunut, äiti hywä? — wastasin minä. — Olemmehan me Jumalan armosta kristityitä mekin.

— Niin, — sanoi hän, — kristityitä te olette muka ja uskotte sittenkin Mosesta.

— No mutta, — kummastelin minä, — ettekö te sitten usko, että Moses oli suuri profetta?

— Wai niin! — huudahti hän. — Wai pitäisi minun uskoman tuota petturia, mokomaakin wäärää profettaa, joka wiekotteli Juutalaisia, samoin kuin Mohametti Turkkilaisia! Ei, Jumalan kiitos, ei sellainen harhaoppi minuun pysty.

En woinut muuta kuin myhähtää ja kohauttaa olkapäitäni. Muorille sanoin wain, ett'ei tässä ole sopiwa aika eikä paikka mointen kysymysten pohtimiseen.

— Parasta olisi kumminkin, — lisäsin, — että te korwaripissä tunnustaisitte puheenne rippi-isällenne. Hän on lukewa teille symmiksi sen, mitä olette sanonut Mosekseesta, se on warma.

Tästä näkee, kuinka alkuperäisellä uskonnollisella kannalla nuo armaat nunnat owat.

Kolmen wiikon perästä tuli tieto, että galeriketju on nyt täysilukuinen ja lähtee liikkeelle kahdeksan päiwän perästä. Siitä pitäen käwi meillä joka päiwä nunnan jesuittanowisi walmistamassa galeriorjia rippille ja P. Ehtoolliselle. Saarnaansa käytti hän aina samaa tekstiä: „Tulkaat minun tyköni kaikki, jotka työtä teette ja olette raskautetut, ja minä tahdon teitä wirwoittaa". Siinä hän toi esiin useampain kirkkoisien lausuntoja, koettaen niitten nojalla sangen laweasti todistella Wapahtajan tahtoneen näillä sanoilla opettaa, että ihminen tulee autuaaksi pinoastaan korwaripin kautta. Meitä kauhistutti moinen typeryys, mutta

meillä ei ollut milloinkaan tilaisuutta puhella hänen kanssaan, hän kun niin kowin kammosi yhteyttä meidän, waarallisten hugenottien ja kerettiläisten kanssa, että hän tullessaan ja lähtiessään kuurtain, kaartain kulki ohitsemme. Useammat jesuittapapit ottiwat sitten wankiparoilta ripin, jonka jälkeen he tuossa tuskallisessa asemassa -- pää palkilla — wastaan-ottiwat hostian (Kristuksen muuttuneen ruumiin). Meidänkin mielestä, jotka emme tuota mysteriota uskoneet, näytti tämä menettely warsin sopimattomalta. Huomattuani, että wangeille annettiin hostian päälle wähän wiiniä*), kysäisin onko heillä tapana antaa ehtoollista kumpaisessakin muodossa.

— Ei, — selitti pappi, — tämä wiini ei ole pyhitettyä; sitä annetaan waan hostian painikkeeksi. Tätä warokeinoa on ruwettu käyttämään siitä asti kuin muuan galeriwanki pidätti hostian suussaan ja antoi sen sitten pirulle, jonka kanssa hän oli tehnyt liitot, ja joka siitä hywästä katkoi hänen kahleensa ja päästi hänet wapaaksi.

Teki mieleni kysäistä, mitä kummaa piru tuolla hostialla teki, koska se heidän uskonsa mukaan todella oli muuttunut Kristuksen ruumiiksi ja wereksi, ja Kristushan tuli maailmaan juuri perkeleen töitä tyh-

*) Katolisen opin mukaan saa rippiwieras ainoastaan Kristuksen ruumiin (hostian), waan ei ensinkään werta (wiiniä), jott'ei, selittäwät he, pisarainenkaan tuota wereksi muuttunutta wiiniä sattuisi tipahtamaan maahan. Wiinin nauttii rippiwieraitten puolesta itse rippi-isä.

Suom. muist.

jäksi tekemään. Katsoin kumminkin parhaaksi olla waiti, wälttääkseni yhä enemmän joutumasta jesuittain wihan uhriksi.

Joulukuun 7 päiwänä, kello 9 aamulla, wietiin meidät ulos linnan awaraan pihaan. Meidät kytkettiin parittain toisiimme kaularaudasta paksulla, 3 jalan (1 metrin) pituisella ketjulla, jonka keskikohdalla oli rengas. Meidät pantiin parittain seisomaan perätysten ja pujotettiin pitkä, wahwa ketju keskirenkaitten läpi, niin että nyt oli koko joukko kytkettynä yhteen. Jono oli warsin pitkä, meitä kun oli lähes 400 henkeä. Nyt käskettiin meidät istuwille maahan, odottamaan parlameniin yliprokuraatoria. Siinä saimme ankarassa pakkasessa olla puoleen päiwään asti, kunnes hän wihdoin tuli kolmen oikeudenneuwoksen kanssa, huusi meitä kutakin nimeltämme, luki meille tuomion ja jätti meidät sitten wankien johtajan, Langlade'n huostaan. Sillä wälin saapui sinne herra Girardot, joka oli saanut d'Argenson'ilta, peljätyltä poliisipäällikältä, luwan käydä meidä terwehtimässä ja suosittamassa wankijonon johtajalle. Olipa d'Argenson antanut hänen mukaansa kirjallisen määräyksenkin, jossa johtajaa käsketään kohtelemaan meitä hywin ja palattuansa takaisin Marseille'sta, tuomaan hänelle meidän allekirjoittamamme todistus siitä, että me olemme olleet häneen tyytywäisiä. Siitä huolimatta täytyi meidän, niinkuin pian olen osoittawa, kärsiä mitä kowimpia waiwoja matkalla.

Girardot, tultuaan pihaan, terwehti yliprokuraatoria ja pyysi lupaa puhutella meitä, kahtakolmatta pro-

testanttia ja samalla keskustella johtajan kanssa. Yliprokuraatori antoi siihen auliisti luvan.

Johtaja sanoi hänelle käytämöllisintä olewan, että me antaisimme kaikki rahamme hänen haltuunsa sillä ensimmäisessä majapaikassa tarkastetaan wangit kumminkin ja kaikki rahat otetaan heiltä pois. Girardot'in kehoitukseesta jätinkin minä johtajan huostaan koko meidän rahawaramme, noin 700—800 livreä (markkaa). Tämän jälkeen selitti johtaja, että koska meidän joukossa on heikkoja ja sairaita, niin täytyy hänen omilla waroillaan, s. o. siitä rahasta, minkä waltio hänelle maksaa kunkin wangin kuljetuksesta Marseille'en, hankkia muutamia rattaita. Sitä hän ei kumminkaan sanonut saattawansa tehdä ennenkuin oli kepin-iskuilla päässyt selwille, kuka todellakin on niin heikko, ett'ei jaksa käwellä. Girardot ymmärsi heti, mitä tuo puhe tarkoitti, ja niin tehtiin johtajan kanssa sellaiset kaupat, että hän saa meiltä heti kohta 100 livreä, jota wastaan hänen täytyy, rääkkäämättä meitä, hankkia meille rattaita, milloin waan emme jaksa astua jalkaisin. Niin muodoin oliwat nämä 100 livreä ainoastaan kepin-iskujen lunnaita. Girardot'ille hän antoi kuitin, jossa hän myös lupautui wiemään meidän kirja-arkkumme Marseille'en ja tuomaan meidän allekirjoittamamme todistuksen siitä, että meitä on kohdeltu sopimuksen mukaan.

Nyt oli kaikki walmiina, ja kello 3:n tienoissa läksimme La Tournelle'sta Parisin halki Charenton'iin, johon asetuimme ensin yöksi. Matkalla seurasi meitä koko joukko protestantteja, jotka, huolimatta wahtisota-

miesten syſäykſiſtä, tunkeſiwat luokſemme (meitä oli näet helppo tuntea punaiſista lewäteiſtä) ja ſyleiliwät meitä kyynelet ſilmiſſä, ja ſitä paitſi olimme me, 22 proteſtanttia, ketjun päässä. Nämä rakkaat weljet, joitten joukoſſa oli monta ylhäiſtäkin herraa, huuſiwat meille kowalla äänellä: „Rohkeutta, te kalliit totuuden tunnuſtajat! Pyſykää lujina kärſimyksiſſänne uskonne tähden! Me emme lakkaa rukoilemasta Jumalaa edeſtänne, että Hän antaiſi teille woimia keſtämään kowiſſa koettelemukſiſſa!" Monta muutakin lohdutukſen ſanaa he meille puhuiwat, ja ſiitä oli meille paljo rohkaiſtusta.

Muitten palattua takaiſin, jäi wielä jäljelle neljä herraa, rikkaita kauppamiehiä Pariſista. He pyyſiwät johtajaa, että hän ſalliſi heidän ſeurata meitä Charenton'iin asti. Siellä oli heidän aikomukſenſa walmiſtaa meille joſſakin rawintolaſſa rawitſewa illallinen, jos hän ſuostuiſi ſiksi aikaa pääſtämään meidät irti kahleiſta.

Kello 6:n tienoiſſa tulimme kuutamolla Charenton'iin. Kylmä oli ſilloin niin, että ſielu jäätyi ruumiiſen, niinkuin ſanotaan, mutta waikka olimme La Tournelle'n pihalla ſaaneet kärſiä wilua, oli tämä raſittawa marſſi ja kahleittemme ſuunnaton paino pannut meidät hikoilemaan niin, että olimme kuin uitetuita. Mutta millinen yömaja ja millinen lepo oli meillä tarjona täällä! Meidät wietiin talliin ja kytkettiin ſeiniin niin tiukalle, ett'emme woineet käydä pitkäkſemme emmekä edes istua hewoſen pahnoihin tallin permannolla. Olkia ei allemme annettu, ſillä joh-

taja, jolle oli luwattu 20 liwreä jokaisesta Marseille'en saapuneesta miehestä, tahtoi säästää oljissa, ja niinpä emme saaneet olkia allemme koko matkalla.

Tässä tilassa saimme olla lähes kello 9:än saakka illalla, jolloin meitä kohdeltiin tawalla semmoisella, että pelkkä muistokin siitä minua hirwittää. Siihen aikaan puhalsi erittäin kylmä pohjatuuli, niin että maa oli kowassa roudassa. Kirkkaalla kuutamolla päästettiin ketju irti ja meidät wietiin awaraan, muurin ympäröimään pihaan, jossa meidät asetettiin riwiin. Senjälkeen pakottiwat wartijat, huimasti huitoen ruoskillaan, joka miehen riisumaan kaikki waatteet yltään ja laskemaan ne maahan eteensä. Näin alastomina piti meidän marssia pihan toiseen päähän, jossa saimme olla kolmatta tuntia jäätäwässä pohjoistuulessa, sill'aikaa kuin sotamiehet tarkastiwat waatteitamme, nähdäkseen muka, olisiko meillä puukkoja, wiiloja tai muuta sellaista, millä woisimme kahleita katkoa tai wääntää auki. Niinkuin arwata sopii, ottiwat he meiltä pois kaikki, mikä heille suinkin kelpasi, rahat, nenäliinat, nuuskarasiat, aluswaatteet y. m. Ja jos ken uskalsi rukoilla, että hänelle edes jotain jätettäisiin, häntä lyötiin ja rääkättiin julmalla tawalla.

Kun waateriekaleemme oli perinpohjin katseltu, käskettiin meidän marssia takaisin sinne, mihin waatteet oli jätetty, mutta silloin oliwat joka miehen jäsenet kylmästä jo niin kohmettuneita, ett'emme kyenneet astumaan kahtakaan askelta. Silloin taas kepit paukkuiwat ja ruoskat läiskiwät, mutta kun ei nämä lyönnitkään woineet kylmän puremia jäseniä saada liikkeelle,

raastoiwat sotamiehet wankeja ketjuista perille. Sinä iltana ja seuraawana aamuna kuoli wankien joukosta kahdeksantoista miestä rääkkäyksen seurauksiin.

Meitä protestantteja ei kumminkaan lyöty, ja siitä saamme lähimmä Jumalaa kiittää meidän sataa liwreämme. Sotamiehet oikein kantoiwat muutamia meistä waatteittemme luokse. Ilmeisenä Jumalan ihmeenä täytyy minun pitää sitä, ett'ei meistä ainoatakaan kuollut tällä matkalla, waikka samallainen barbarinen tarkastus uudistui wielä kolme kertaa, wieläpä kowemmallakin pakkasella kuin Charenton'issa.

Nuo neljä parisilaista herraa, jotka oliwat seuranneet meitä tänne saakka, näkiwät kaiken tuon läheisen rawintolan akkunasta ja huusiwat, käsiänsä wäännellen, johtajalle, pyytäen häntä säälimään meitä ja muistamaan, mitä oli luwannut. Mutta siitä kun ei apua ollut, huusiwat he meille ja kehoittiwat meitä jättämään henkemme Jumalan haltuun, sillä muuta he eiwät osanneet odottaa, kuin että me kaikki kuolemme wiluun ja pahoinpitelyyn. He oliwat tilanneet meille kahdellekolmatta hengelle runsaat illalliset, mutta johtaja ei sallinut heidän lähettää siitä meille mitään, ei leipäkään, eikä päästänyt heitä edes puheillemmekaan. Hän käski wiedä meidät muitten mukana talliin, jossa meidät yöksi kytkettiin seiniin. Sitten wasta saimme palasen leipää, juustoa ja wähän huonoa wiiniä *).

*) Wiini kuului silloin, niinkuin kuului nytkin, niissä maissa jokapäiwäiseen rawintoon.

Suom. muist.

Helppo on arwata, millä mielellä nuo neljä herraa istuiwat runsaasti warustetussa illallispöydässä, johon eiwät saaneet meitä osallisiksi!

Muutamien meistä, muun muassa minun, onnistui wihdoin peittäytyä kokonaan hewosten pahnoihin, jotka edes joissain määrin lämmittiwät meitä. Tästä keinosta, niin kurja kuin se olikaan, kiitimme hartaasti Jumalaa, ja se se meidät pelasti wiluun kuolemasta.

Seuraawana aamuna lähdettiin edelleen. Muutamat meistä protestanteista, wanhukset ja sairaat, jotka eiwät kyenneet astumaan, pantiin rattaille. Muista wangeista ei yksikään saanut tätä huojennusta osakseen, ennenkuin oli käynyt „koetuksen", joka walitettawasti jäi hywin monelta kestämättä . . . Illalla, majapaikkaan tultua, jätti sitten johtaja ruumiit lähimmän kylän papille, haudattawiksi, ja otti häneltä kuitin niistä.

Nyt kysynee joku, miksikä johtaja ei koettanut säästää kuljetettawiansa, hän kun oli saapa jokaisesta hengissä Marseille'en saapuneesta wangista 20 liwreä; tiellä kuolleista hän ei saanut mitään. Syy on helposti selitetty. Kuljetushimat kun oliwat kalliita, niin olisi jokaiset rattaat ynnä rawinto Parisista Marseile'en maksanut hänelle enemmän kuin 20 liwreä miehestä. Niin muodoin oli hänelle edullista, että niin monta kuin suinkin kuoli niistä, jotka eiwät jaksaneet astua jalkaisin.

Semwuoksi hän ei ihmishenkiä säästänyt.

Niin waelsimme me Ile de France'n, Bourgogne'n ja Maconnais'in kautta Lyon'in kaupunkiin, jou-

tuen päiwässä 3—4 peninkulmaa. Ja tämä on warsin paljo, kun ottaa lukuun raskaan kantamuksen, huonon ruoan ja kehnot yömajat. Lisäksi wielä ankara talwi! Jos tuli suoja-ilmoja, niin käwi kahta pahemmin, sillä silloin täytyi meidän wälistä polwia myöten kaalata sywässä liassa, monastikin rankkasateella. Paljon oli meillä waiwaa myös syöpäläisistä ja tällaisissa oloissa niin tawallisesta syyhystä. Sanoin „meillä", tarkoittaen yleensä rikoksista tuomituita wankeja. Me 22 protestanttia säilyimme, Jumalan kiitos, niinkuin ihmeen kautta, wiimeksi mainitusta taudista, waikka matkalla olimmekin wäliin kytkettyinä yhteen syyhyisten kanssa.

Lyon'issa meidät sijoitettiin suuriin, litteäpohjaisiin alukseen, joissa kuljimme Rhône wirtaa alas Avignon'iin. Sieltä jatkettiin matkaa taas jalan Marseille'en, jonne saawuttiin 17 p:nä tammikuuta 1713.

Me kaikki 22 protestanttia olimme, Jumalan kiitos, wielä elossa ja werrattain terweitä. Muista oli matkalla monta kuollut, ja harwat ne perillekään tullessaan oliwat terweitä. Heistäkin kuoli sitten useampia Marseille'n hospitaliin.

Dunkerque'n ja Marseille'n wälisellä matkalla, nimittäin Parisista lähdettyä, olin kärsinyt enemmän kuin niitten kahdentoista ajast'ajan kuluessa yhteensä, jotka tähän asti olin galereilla wiettänyt.

Tästä lähtien on minulla, Jumalan kiitos, kerrottawana ainoastaan niistä tapauksista, jotka käwiwät meidän wapaaksi-pääsyn edellä ja wihdoin saiwat sen aikoin.

Kahdeksas luku.

Marseille'n galereilla.

Me 22 protestanttia pantiin „Suuri Kuninkaallinen" nimiselle galerille, joka oli määrätty olopaikaksi wasta-tulleille kuin myös kiwulloisille kaikilta niiltä 35:ltä galerilta, mitkä silloin Marseille'ssa oliwat. Uudet tulokkaat owat siinä wain jonkun aikaa, jonka jälkeen he hajoitetaan eri galereille. Meitä ei kumminkaan erotettu toisistamme, sillä asianomaiset oliwat harkinneet niin, että Dunkerque'n muutkin kuusi galeriorja-joukkoa ennen pitkää saapuwat Marseille'en, jolloin meidät sopii sijoittaa entisille galereille.

„Suurella Kuninkaallisella" tapasimme kolmattakymmentä uskonweljeä, jotka awosylin ottiwat meidät wastaan, itkien ilon sekä murheen kyyneleitä, edellisiä kärsimysten tähden, joita olimme saaneet kokea, ja jälkimmäisiä sentähden, että olimme pysyneet kestäwinä ja nöyrtyneinä Jumalan wäkewän käden alla. Yhdessä ylistimme Jumalaa, joka oli meitä niin monessa kowassa koettelemuksessa suojellut ja tukenut.

La Tournelle'n wankilassa, Parisissa, ollessamme, oli luonamme silloin tällöin käynyt Marseille'n lähetyssaarnaajain esimies, pater Garcin, koettaen kai-

kenkaltaisilla maallisilla lupauksilla saada meitä käänty=mään katolin=uskoon.

— Minä takaan teille wapaaksi=pääsyn neljän=kolmatta tunnin kuluessa, — puheli hän silloin. — Ajatelkaa, millaiset waarat teitä uhkaawat matkalla. Luultawa on, että kolme neljäs=osaa teistä kuolee kur=jalla tawalla talwen kylmiin, ennenkuin pääsette Mar=seille'en, ja jos saawuttekin sinne, niin Marseille'n ga=lereilla käy teidän samoin kuin muittenkin protestant=tien, jotka minun käteni alla owat luopuneet uskos=taan joka mies.

Me wastasimme silloin, ett'ei se koske meitä, mitä muut owat tehneet; jokainen pitäköön waan omasta sielustansa huolen.

Samainen pater Garcin oli tällä wälin saapu=nut Marseille'en ja tuli meidän luoksemme päiwää sen jälkeen kuin olimme saapuneet „Suurelle Kuninkaalli=selle". Hän kutsutti meidät laiwan peräle ja laski meidän lukumme. Huomattuaan meitä yhä olewan kaksikolmatta henkeä, wirkkoi hän:

— Sepä merkillistä, että olette hengissä pääs=seet tänne joka mies. Ettekö te jo ole saaneet wai=woista kyllänne?

— Te erehdytte suuresti, hywä herra, — was=tasin minä, — luullessanne waiwain heikontawan us=koamme. Päinwastoin olemme kokeneet samaa, josta psalmista sanoo: mitä enemmän me kärsimme, sitä enemmän me Jumalaakin muistamme.

— Lorua! — sanoi hän.

— Ei suinkaan lorua, niinkuin se, mitä te meille Parisissa uskottelitte, — wastasin minä, — että kaikki uskonweljemme Marseille'ssa oliwat muka teidän kätenne alla luopuneet uskostansa. Ei ainoakaan ole sitä tehnyt. Ja minä teidän sijassani häpeäisin ikäni kaiken, jouduttuani sellaisesta walheesta kiinni.

— Te olette wiisastelija, — wirkkoi hän jyrkästi ja läksi pois.

Pari kolme kuukautta kului, eikä meille mitään erinomaista tapahtunut. Huhtikuun alussa alkoiwat lähetyssaarnaajat kahta suuremmalla innolla pommistella käännytystyössään. Siihen oli heillä erityiset syyt, niinkuin perästäpäin saimme kuulla.

Jo Utrecht'in kongressissa, joka oli kutsuttu kokoon Europan yleisen rauhan-asian tähden, oliwat kaikki protestanttiset wallat tehneet hartaita huomautuksia galereilla olewain protestanttien eduksi. Me saimme siitä wähän wihiä, ja toiwoimme wapaaksipääsöä, mutta kuningas ei ottanut noita huomautuksia kuulewiin korwiinsakaan, eikä meitä rauhanteossa edes mainittukaan. Meillä ei niin muodoin ollut ihmisiltä enää apua odotettawana; ainoan turwamme panimme Jumalaan ja antauduimme Hänen pyhän tahtonsa alle.

Jonkun ajan kuluttua oliwat jesuitat — joilla on kaikista asioista selko — saaneet wihiä siitä, että Englannin kuningatarta Annaa oli useilta haaroin pyydetty kääntämään huomiotansa protestanttisten galeriorjain asiaan. Jesuitat tiesiwät, että jos kuningatar alkaa ahdistaa Franskan kuningasta pyynnöillään

meidän irtipäästämisestämme, kuningas ei saata olla suostumatta hänen pyyntöönsä, waltiollisista syistä, jotka eiwät olleet salassa keltään. Nyt alkoiwat nämä herrat miettiä, millä keinoin he saisiwat kuningattaren aikeet raukeamaan tyhjiin, ja koska heille kelpaa kaikki keinot, joilla waan tarkoituksen perille pääsee, niin keksiwät he seuraawan juonen: Jos he saisiwat meistä edes muutamankaan kääntymään katolin-uskoon, niin sopisi heidän esittää kuninkaalle, että protestantit galereilla owat palanneet takaisin katolisen kirkon helmaan, ja silloinhan ei Englannin kuningattarella enää ole mitään syytä ruweta meidän asiatamme ajamaan.

He alkoiwat nyt ahdistamistaan ahdistaa meitä jos jonkin näköisillä maallisilla lupauksilla, sillä muulla tawoin ei näitten herrain käännytystyö onnistu, mutta kun me pysyimme järkähtämättöminä, niin keksiwät he wihdoin kerrassaan pirullisen wehkeen, päästäkseen waan tarkoituksensa perille. Galereilla oli muun muassa kaksi wankia, joista toinen oli tuomittu sinne warkaudesta ja toinen karkaamisen tähden sotapalweluksesta. Jesuitat alkoiwat nyt puhutella näitä wankeja ja saiwat heidät houkutelluiksi siihen, että he olisiwat olewinaan reformilaisia ja nyt muka aikowansa kääntyä katolin-uskoon, jonka wuoksi heidät luwattiin päästää irti. Tuota ei näille tomppeleille tarwinnut kahta kertaa sanoa. Me protestantit emme tienneet koko wehkeestä mitään, ja suuri oli sewuoksi meidän hämmästyksemme, kun eräänä sunnuntaina, messua pidettäessä, nuo kaksi miestä eiwät langenneetkaan polwilleen muitten katolisten kanssa, waan kietoutuiwat lewätteihinsä

ja laskeutuiwat telsoilleen. Jos lukija sattuisi ihastumaan siitä, että meidän sallittiin tällä tapaa osoittaa olewamme osattomia messuun, niin kerron tässä wälillä, mitenkä niin pitkälle oli päästy.

Kun ensimmäiset protestantit alkoiwat galereilla käyttää tuota tapaa, olla polwilleen lankeamatta katolisen messun aikana, närkästyiwät jesuitat siitä kowasti ja ehdottiwat silloiselle galerien kenraalimajorille, de Bombelle'lle, että kaikille reformilaisille annettaisiin bastonadia siihen asti, kunnes suostuwat polwistumaan messussa. De Bombelle, protestanttien ankarimpia wainoojia, suostui siihen mielellään ja käski panna asian alulle ensimmäisellä hänen johtonsa alla olewista 40:stä galerista ja jatkamaan seuraawana päiwänä toisella ja niin edespäin kaikilla muilla. Kun bastonnadi oli annettu kaikilla galereilla, piti taas alkaa ensimmäisestä, kunnes kaikki protestantit wihdoinkin oliwat joko taipuneet tai piesty kuolijaiksi. Itse oli hän tässä hirweässä toimituksessa läsnä, usein karjuen onnettomille marttyreille: „Polwistu, sinä koira, ja rukoile minusta nähden waikka pirua, jos et Jumalaa tahdo rukoilla, sama se!“ Protestantit kestiwät kumminkin nämä rääkkäykset pyhällä lujuudella, kesken tuskiansakin Jumalaa ylistäen. Muutamat armeliaat ihmiset ilmoittiwat kumminkin asiasta protestanttisten waltain lähettiläille Franskan howissa, ja nämä huomauttiwat kuninkaalle, kuinka suuri wäärys se on, että ihmisiä, jotka uskonsa tähden jo muutoinkin kärsiwät galeriorjuutta, wielä rääkkäämällä pakotetaan olemaan osallisina romalaisen kirkon uskomollisissa me-

noissa. Kuningas myönsi heidän puheensa oikeaksi, sanoen, että tämä oli tapahtunut hänen tietämättään. Senjälkeen sallittiin reformilaisten olla messun aikana pitkällään teljoillansa.

Palajan taas kertomaani.

Päällysmies huomasi heti nuo jesuittain lahjomat miehet, ja kysyi, miks'eiwät he ota messuun osaa. Walallaan he wakuuttiwat olewansa hugenotteja, niinkuin heidän wanhempansakin. Päällysmies ilmoitti asian laiwapapille, joka heti saapui paikalle ja kehoitti heitä palajamaan katolisen kirkon helmaan. Tietysti he oliwat ensi alussa panewinaan wastaan, mutta wihdoin he sanoiwat suostuwansa. Julkisesti ja juhlallisesti he sitten tekiwätkin luopumiswalansa. Muutamia päiwiä senjälkeen tuli howista armahduskirja, ja miehet päästettiin juhlallisesti wapaiksi.

Me tiesimme kyllä, että tämä oli pelkkää teeskentelyä, lähetyssaarnaajain toimeenpanemaa, mutta emme heti kohta woineet käsittää, mitä sillä tarkoitettiin. Ennen pitkää asia kumminkin selwisi.

Seuraawana päiwänä tuli pater Garcin galeerille, mukanaan eräs toinen lähetyssaarnaaja, sekä käski profossin päästää meidät 40 protestanttia kahleista ja tuoda hänen puheilleen peräkajuttaan. Me menimme. Lausuttuaan meille muutamia mielistelewiä kohteliaisuuksia, joita näitten herrain ei tarwitse koskaan lähteä kylästä käymään, puhui pater Garcin meille kuin seuraa:

— Hywät herrat! Te tiedätte, mitä waiwaa ja murhetta me olemme nähneet, saadaksemme teitä kään-

tymään oikeaan uskoon, mutta emme hamaan tähän saakka ole hedelmää työstämme nähneet. Mutta koska Jumala jakaa lahjojansa kelle itse tahtoo, niin on hän nyt hywäksi nähnyt sallia, että kaksi teistä on kallistanut korwansa meitä kuuntelemaan; he owat ottaneet totuuden wastaan ja suurella innolla luopuneet erhetyksistänsä. Ja koska me tiedämme, ett'ei hänen majesteetillensa mikään ole niin mieluista kuin hänen alamaistensa kääntyminen, niin emme ole kuninkaalta tahtoneet salata tätä hywää sanomaa, ja nyt saatte kuulla, mitä hän on käskenyt de Pontchartrain'in, ministerinsä, meille kirjoittamaan.

Senjälkeen luki hän meille ministerin kirjelmän, jonka pääsisällys oli tämä: Hänen majesteetinsa iloitsee suuresti, kuultuaan, että kaksi huomattawinta Calvin'in harhaopin tunnustajaa galereilla on luopunut erhetyksistänsä, ja toiwoo hänen majesteetinsa, että muutkin, joita galereilla wielä on, pian noudattawat heidän hywää esimerkkiänsä, warteen ottaen hänen majesteetinsa siinä suhteessa antamia wakuutuksia. Samalla lupaa hänen majesteetinsa heille siinä tapauksessa ei ainoastaan wapaaksi-pääsön, waan myöskin armollisen suosionsa.

Pater Garcin puhui nyt suurella innolla edelleen, huomauttaen kuninkaan hywyyttä, hän kun ei ainoastaan tarkoita alamaistensa maallista paresta, waan pitää myös huolta heidän sielujensa autuudesta, ja sitä todistaa yltäkyllin tämä kirje, jonka hän on käskenyt ministerinsä kirjoittaa. Sitten läksi hän hywin laweasti puhumaan romalaisen kirkon hywyydestä ja

lempeydestä, sen samaisen kirkon, joka, maailman Wapahtajan esimerkkiä noudattaen, tahtoo, että ihmiset ainoastaan sisällisestä wakuutuksestansa tulisiwat tuntemaan pyhän ewangeliumin totuutta.

— Älkääkö sanoko, — huudahti arwoisa pater, — että me wainoamme teitä, saattaaksemme teitä takaisin kirkon helmaan! Kaukana on meistä kaikkinainen wainoamisen ajatus, waikka te niin usein meitä siitä syytätte. Me julistamme, että me inhoamme wainoamista, ja tunnustamme, ett'ei kukaan saa toistansa wainota uskonnon tähden.

— Menkäät siis itsehenne, — jatkoi pater Garcin — ja wastaan-ottakaat kuninkaan armo ja kätekäät sydämeenne wakuutus niistä suloisista totuuksista kuin me teille kaikesta sydämestämme ja teidän autuuttanne walwoen teille julistaneet olemme.

Sittenkuin pater oli puheensa päättänyt, wastasi hänelle yksi meistä, lausuen ensin meidän kiitollisuutemme kaikesta siitä hywästä, mitä hänen majesteetinsa on suwainnut meille ministerinsä kautta tarjota.

— Me säilytämme, — sanoi hän, — yhä edelleen uskollisuuden ja alamaisuuden tunteet hänen majesteetiansa kohtaan, mutta mitä meidän pyhään uskoomme tulee, olemme päättäneet tunnustaa sitä, Jumalan awulla, loppuun asti.

Pater Garcin keskeytti hänet, huomauttamalla, ett'eihän yksi saata julkilausua kaikkien mieltä, eikä hän, pater Garcin, ylipäänsä heti paikalla wastausta waadikaan, waan antaa meidän itsekunkin tarkoin punnita kaikkea sitä, mitä hän meille on puhunut.

Meillä kun ei enää ollut mitään lisäämistä, läksimme kajutasta pois. Jesuitat istuiwat siellä wielä kotwasen, warmaankin odotellen, eiköhän joku meistä palajaisi ilmoittamaan olewansa nyt walmis käänty-mään. Profossit rupesiwat kytkemään meitä teljoihimme, mutta kun meitä oli wiidettäkymmentä henkeä. niin oli siihen kuluwa runsas tunti. Sillä wälin käwin pakinoille kolmen protestantin kanssa, kunnes meidän oli wuoro tulewa.

Minä sanoin heille, ett'en minä enää woi hillitä sydäntäni purkautumasta; minä aion wastata pater Garcin'ille, joka julkenee wäittää, ett'ei meitä muka wainota. Toiset huomauttiwat minulle, että pitäisihän minun tuntea noitten arwoisain isäin julmuus, ja että meidän wastawäitteemme, olkoot kuinka säweitä tahansa, tuottawat meille waan uusia kärsimyksiä.

— Rakkaat weljet! — sanoin minä. — Me olemme saaneet osaksemme niin paljon tylyyttä ja pahoinpitelyä, jonka kaiken sentään Jumalan armollisella awulla olemme tähän saakka kestäneet, että, waikka nyt Hänen asiansa tähden uusiakin koettelemuksia päällemme pantaisiin, kestämme Hänen armonsa awulla ne edelleenkin. Senwuoksi pyydän teitä lähtemään minun kanssani takaisin kajuttaan, jotta saisin kuuluwille tuoda sen, mitä sydämessäni liikkuu. Minä otan ollakseni teidän puhemiehenänne ja lupaan, ett'ei minun puoleltani yksikään loukkaawa sana ole antawa heille aihetta kohtelemaan meitä pahoin.

He suostuiwat, ja niin palasimme kajuttaan, jossa arwoisat isät yhä wielä istuiwat. Ilon ilme elähti

heidän kaswoillaan, meidän astuttua sisään: he luuliwat meidän tulleen ilmoittamaan olewamme nyt walmiita luopumaan. He terwehtiwät meitä sangen ystäwällisesti ja pyysiwät istumaan. Pater Garcin kysyi sitten minulta, olimmeko nyt miettineet hänen sanojansa ja kuninkaan lupauksia. Minä wastasin olewani hänen majesteetinsa wilpittömästä hywäntahtoisuudesta täysin wakuutettu. Yksi seikka waan meitä wielä arweluttaa, ja siihen tulimme nyt pyytämään häneltä selitystä.

— Siinä teitte oikein! — huudahti pater Garcin ihastuen. — Puhukaa waan, ja minä olen poistawa teidän pienimmänkin epäilyksenne.

Täytyy tunnustaani, että minä nyt tahallani tekeydyin sen näköiseksi kuin olisimme me tulleet wain antautumisen ehdoista keskustelemaan. Olin näet sydänjuuriani myöten loukkautunut heidän wäitteestään, ett'ei meitä uskomme tähden wainota. Siksi wiritin kuin wiritinkin noille patereille ansan, ja siihen he meniwätkin. Minä wastasin:

— Minä kiitän Jumalaa ja wanhempiani siitä, että olen tarkoin oppinut tuntemaan reformilaisen uskonnon perusteet. Ja minun täytyy tunnustaa saaneeni tähän saakka paljon lohdutusta siitä, että minua on tämän uskoni tähden wainottu, sillä niinhän Wapahtajaakin wainottiin, ja sanoihan Hän opetuslapsilleen, että jokaisen, kuin Häntä seuraa, pitää wainoa kärsimän. Mutta jos te nyt woisitte todistaa sen, mitä äsken sanoitte, ett'ei meitä wainotakaan meidän uskomme tähden, niin olisimme me jo koko lailla selwemmällä.

— Se on hywin helppo asia, — sanoi hän, — ja sen minä todistan teille heti paikalla. Tiedätteкös te, mitä waino on?

— Woi, hywä pater! — wastasin minä. — Minun ja weljieni tila on kyllä opettanut meidät tietämään, mitä se on.

— Joutawia! Siinäpä te juuri petyttekin: te pidätte kuritusta wainona. Minä todistan sen heti paikalla. Mistä syystä teidät on tuomittu galereille?

Minä selitin, että minä, wainottuna isänmaassani, tahdoin paeta waltakunnasta pois, woidakseni wapaasti uskontoani tunnustaa, mutta minut saatiin rajalla kiinni ja tuomittiin galereille.

— Enkös minä sanonut! — huudahti pater Garcin. — Te ette wainkaan tiedä, mitä waino on. Se on wainoa, jos ihmistä tahdotaan rääkkäämällä pakottaa luopumaan tunnustamastansa uskonnosta. Mutta teidän asianne kanssa ei uskonnolla ole mitään yhteyttä. Kuningas on kieltänyt kenenkään alamaisensa lähtemästä hänen luwattansa maasta pois. Te olette tahtoneet lähteä maasta pois; siis teitä rangaistaan. Tämä on waltakunnan polisin asia, waan ei ensinkään kirkon eikä uskonnon.

Sitten hän kääntyi toweriini ja kysyi, miksi hän on galereilla.

— Siksi, että rukoilin Jumalaa eräässä kokouksessa.

— Siinä jälleen kuninkaan käskyn rikkomista. Kuningas on kieltänyt kokoontumasta rukoilemaan mihinkään muuhun paikkaan kuin waltakunnan kirkkoihin.

Te olette tehnyt toisin, ja tottelemattomuudesta kuningasta wastaan teitä rangaistaan. — Entäs te? — kysyi hän kolmannelta.

— Kerran makasin kowasti sairaana, — selitti tämä. — Silloin tuli pater tautiwuoteeni ääreen ja kysyi, tahdonko minä elää ja kuolla protestanttisessa wai romalaiskatolisessa uskossa. Minä wastasin: protestanttisessa. Kun olin parantunut taudistani, otettiin minut wangiksi ja lähetettiin galereille.

— Sinähän se on taas! — intoili pater Garcin. — Hänen majesteetinsa tahtoo, että hänen alamaisensa eläisiwät ja kuolisiwat katolisessa uskossa. Te ette ole totelleet; siis teitä rangaistaan. Niin muodoin, hywät herrat, — jatkoi hän, — te olette kukin rikkoneet kuninkaan käskyjä wastaan. Kirkolla ei ole teidän asianne kanssa mitään tekemistä. Kirkko ei ole siihen puuttunut, ei edes tiennytkään siitä.

Minä huomasin, kuinka waikea on saada heitä tunnustamaan, että meitä wainotaan juuri uskomme tähden. Senwuoksi olin olewinani wähän typerä ja sanoin:

— En todellakaan ole wainoamista milloinkaan tuolta kannalta käsittänyt, ja me kiitämme teitä hywistä selityksistänne. Mutta yksi kysymys wielä. Millä ehdolla olisi meidän kenties mahdollista päästä wapaiksi jälleen?

— Yhdellä ainoalla, — wastasi hän kiihkeästi, — sillä wain, että juhlallisesti luowutte uskostanne.

— Eikö millään muulla?

— Ei.

— Ja jos me niin tekisimme, takaatteko te, että me heti saamme lähteä galereilta tiehemme?

— Ehdottomasti! Siinä tapauksessa sitoudun minä papillisella sanallani haukkimaan teille täydellisen wapahduksen neljäntoista päiwän kuluessa.

Silloin wastasin minä wakawasti:

— Hywä herra! Tänään näen ilmeisesti totuuden woiman, joka saattaa taitawimmankin walheen häpeään. Te olette kaikenlaisilla sofismeilla koettanut meille todistaa, ett'ei meitä uskomme tähden wainota, ja nyt te minun kahteen selwään kysymykseeni todellakin wastaatte, että me pääsemme wapaiksi luopumalla uskostamme, waan emme millään muulla ehdolla. Ettekö nyt näe selwään todistaneeme, että usko to se yksinomaa sittenkin on saattanut meidät galereille?

Olisin mielelläni puhunut wielä enemmänkin, mutta pater Garcin, huomattuaan takertuneensa omiin sanoihinsa, joutui sellaiseen raiwoon, että keskeytti puheeni jyrkästi, sanoi meitä uppiniskaisiksi konniksi ja kutsui prososin, käskien kytkeä meidät teljoihin takaisin ja kieltäen myöntämästä meille pienimpiäkään helpotuksia.

Yhdeksäs luku.

Wapaiksi.

Utrecht'in rauhanteko ei tuottanut meille mitään helpotusta. Mutta löytyi kumminkin muuan ylimys, joka päätti tehdä wielä wiimeisen yrityksen meidän edukseemme. Se oli muuan Sweitsiin paennut Franskalainen, markiisi de Rochegude. Hän hankki Ruotsin kuninkaalta Kaarlo XII:lta suosituskirjan Englannin kuningattaren tykö, samoin Tanskan ja Preussin kuninkailta ja muutamilta muilta protestanttisilta ruhtinailta.

Senjälkeen matkusti hän Englantiin ja pääsi kuningattaren puheille, jolloin kuningatar lupasi tutkia hänen tuomansa kirjeet ja antaa hänelle wastauksen. Kului neljätoista päiwää. Silloin sai markiisi eräänä päiwänä kuulla kuningattaren aikowan lähteä käwelylle St. James'in puistoon. Hän meni sinne, esiintyäksensä hänen majestetillensa, ja siinä hän onnistuikin. Kuningatar huomasi hänet, kutsutti luokseen ja sanoi:

— Herra de Rochegude! Minä pyydän teitä ilmoittamaan noille poloisille Franskan galereilla, että he piakkoin pääsewät wapaiksi.

Tätä suosiollista wastausta ei käynyt enää epäileminen. Markiisi ilmoitti tämän ilosanoman meille Geneve'n kautta, ja toiworikkaina me ylistimme Jumalaa.

Pian tuli howista kirjelmä, jossa Marseille'n intendenttiä käsketään lähettämään Parisiin luettelo kaikista protestanteista galereilla. Luettelo lähetettiin, ja muutaman päiwän perästä tuli käsky, että myötä-liitettyyn listaan merkityt 136 protestanttia on päästettäwä wapaiksi. Tietämätöntä on, miks'ei howi sillä kertaa wapauttanut kaikkia, sillä meitähän oli neljättäsataa. Muut päästettiin irti wasta wuotta myöhemmin.

Tämän käskyn ilmoitti intendentti kohta lähetyssaarnaajille, jesuitoille, jotka siitä närkästyiwät, sanoen, että kuningasta oli petetty, ja että meidän wapaiksi laskeminen oli olewa ikuinen häpeä romalaiselle kirkolle. He pyysiwät intendenttiä siirtämään käskyn toimeen-panon neljäätoista päiwää tuonnemmas, ennättääkseen lähettää erityisen sanansaattajan howiin, josta he toiwoiwat peruutusta. Intendentin oli sill'aikaa pitäminen asia salassa, kunnes uusi wastaus howista saadaan. Intendentti suostui, mutta jo seuraawana päiwänä antoi eräs intendentin palwelija salaa tiedon wapauttamiskäskystä. Samalla saimme tietää, ketkä kaikki oli listalle merkitty.

Minä oli siihen aikaan hywin kiihkeässä mielentilassa. Nimiluettelosta saimme näet tiedon wähin erin, ja koska minun nimeni oli ihan wiimeisenä, niin olin minä kolme pitkää päiwää mitä tuskallisimmassa lewottomuudessa. Wihdoin sain lohdullisen warmuu-

den. Mutta ajatelkaa niitten weljiemme tilaa, joitten nimiä ei listalla ollut!

Wielä kolme wiikkoa täytyi meidän, 136 protestantin, elää alituisen toiwon ja pelwon waiheilla, sillä samalta mieheltä, joka oli lähettänyt meille luettelon, kuulimme myös jesuittain kirjoittaneen howiin, saadakseen, jos mahdollista, käskyn peruutetuksi. Meillä oli yltä kyllin kokemusta siitä, kuinka pitkälle noitten herrain kädet ulottuwat, ja ett'ei asianomaisten ole helppo kieltää heiltä mitään. Siinä tarpeeksi pelwon syytä, ja se rasittikin meitä niin kowin, ett'ei unta tullut silmään ei yöllä eikä päiwällä.

Jesuittain sanansaattaja palasi wihdoin Marseille'en, mutta tyhjin käsin. Herrat lähetyssaarnaajat hämmästyiwät kowin, kun howista ei tullut mitään wastausta, ei hywää eikä pahaa. Siitä päätti intendentti kuninkaan tahtowan, että hänen käskynsä täytettäisiin. Mutta jesuitat eiwät lakanneet toiwomasta. He pyysiwät intendentiltä wieläkin kahdeksan päiwän pitennystä, odottaakseen toista sanansaattajaansa, jonka he oliwat lähettäneet Parisiin ensimmäisen peräänn.

Yhtä äänetönnä palasi tämä toinenkin airut. Kun me puolestamme emme olleet malttaneet pitää salassa sitä, että käsky 136 protestantin wapaaksi laskemisesta oli meille tietty, tuliwat lähetyssaarnaajat meidän tykömme galereille ja wakuutteliwat olewamme kokonaan erehdyksissä; se on ihan warma, sanoiwat he, ett'ei meitä päästetä irti. Toisen lähettinsä palattua takaisin, joutuiwat jesuitat hämille ja tiedusteliwat intendentiltä, millä tawoin hän aikoo päästää meidät irti.

— He saawat lähteä minne waan mieli tekee, — wastasi intendentti.

Tämä synnytti heissä kiiwaan kiihkon. He wäittiwät kiwen kowaan, että jos moiset harhaoppiset päästetään hajaantumaan ympäri waltakuntaa, niin saawat he aikoin pahennusta ei ainoastaan wasta-kääntyneissä, mutta hartaissakin katolisissa. He saiwat wihdoin intendentin taipumaan siihen, että me päässemme wapaiksi ainoastaan yhdellä ehdolla: meidän täytyy heti paikalla lähteä meritse waltakunnasta pois emmekä enää, ikuisen galeriwankeuden uhalla, saa sinne jalkaammekaan panna.

Tämä oli taas warsin kawalasti ja ilkeästi harkittua, sillä kuinkasta me pääsisimme meritse lähtemään? Satamassa ei ollut yhtään laiwaa, jolla olisimme päässeet Hollantiin tai Englantiin. Eikä meidän olisi ollut mahdollista wuokratakaan laiwaa niin monelle hengelle, sillä se olisi maksanut hywin paljon, mutta meiltä puuttui waroja. Tämän tiesiwät jesuitat warsin hywin, ja tahtoiwat siten kokonaan katkaista lähtömme.

Tapana on, että galeriwangille ilmoitetaan wapaaksi-pääsö muutamia päiwiä ennen. Eräänä päiwänä saiwat galerien prossit intendentiltä käskyn tuoda meidät 136 protestanttia Marseille'n arsenaaliin. Intendentti hiusi meitä kutakin nimeltä ja ilmoitti sitten, että kuningas on, Englannin kuningattaren suosituksesta, myöntänyt meille wapahduksen sillä ehdolla, että me lähdemme meritse pois waltakunnasta. Me huomautimme intendentille, että sellaisen ehdon

täyttäminen käy meille warsin waikeaksi, jopa mahdottomaksikin, me kun emme jaksa wuokrata laiwaa.

— Se on teidän asianne, — sanoi hän. — Kuningas ei ota teidän puolestanne suorittaakseen yhtään sou'ta.

— Jos niin on, armollinen herra, — sanoimme me, — niin sallinette meidän toki tiedustella laiwoja, joilla pääsisimme lähtemään.

— Se on kohtuullista, — sanoi hän ja antoi profosseille heti käskyn päästää meitä wartijain saattamina satamaan, kuulustellaksemme laiwaa.

Sillä wälin oliwat jesuitat keksineet uusia wehkeitä meitä wastaan. Tietäessään meillä kullakin olewan sukulaisia muissa waltakunnissa, kellä Hollannissa, kellä Sweitsissä, kellä missäkin, waatiwat he meitä senwuoksi ilmoittamaan, mihinkä kukin aikoo lähteä, ja siinä oli heidän juonenansa tämä: jos ken sanoo aikowansa lähteä Hollantiin tai Englantiin, niin käsketään hänen jäädä odottamaan, kunnes joku englantilainen tai hollantilainen laiwa poikkeaa Marseille'n satamaan; ken taas Sweitsiin tai Geneve'en tahtoo, hänen käsketään lähteä Italiaan. He luuliwat, että wiimeksi mainituita olisi kaikkein wähimmän. Tämä juoni, josta me emme mitään tienneet, oli senlaatuinen, että meidän olisi ollut ratki mahdoton päästä heidän kynsistään.

Jumalan sallimuksesta pettyiwät jesuitat kumminkin aikeissaan. Meidät wietiin arsenaaliin, jossa meidän piti ilmoittaa, minne kukin aikoo, mutta sitä emme tienneet ennakolta ensinkään. Siellä käskettiin

meidän nousta gallerialle, jonka toisessa päässä oli merikomissarin toimisto. Kaksi arwoisaa pateria istui siellä komissarin wieressä. Galleria kun oli hywin kapea, täytyi meidän seista perätysten ja astua wuorotellen esiin. Onnellinen sattuma oli, että ensimmäisellä miehellä riwin päässä oli sukulaisia Geneve'ssä. Kun häneltä kysyttiin, minne hän aikoo lähteä, wastasi hän: „Geneve'en." Hänen takanaan seisowa mies luuli, että kaikkien pitää sanoa samalla tawalla. Hän kääntyi takanansa seisowaan ja sanoi:

— Pankaa sana käymään miehestä mieheen, että kaikkien pitää ilmoittaa lähtewänsä Geneve'en.

Niin käwikin.

Kuultuaan jo useamman ilmoittaneen Geneve'n, sanoi komissari:

— Kaikkihan ne näkywät aikowan lähteä Geneve'en.

— Niin, hywä herra, Geneve'en, — wastasimme kaikki.

Komissari merkitsi sen kirjoihinsa ja julisti meille, että meidän täytyy hankkia laiwa, joka wie meidät Italiaan. Matka Marseille'sta Geneve'en Italian kautta tekee tosin suuren mutkan, mutta eihän meillä ollut muutakaan tietä tarjona, sillä meritse ei Marseille'sta Geneve'en pääse. Tuo sattuma, että kaikki sanoiwat „Geneve'en" teki kumminkin pääsömme mahdolliseksi, niinkuin pian saamme nähdä.

Nyt oli tehtäwänämme saada sopiwa alus, jolla päästä Italiaan, mutta sellaista ei löytynyt. Olimme jo hywin murheellisia, kunnes eräänä päiwänä muuan

„La Favorita“ nimisen galerin luotsi, nimeltä patrona Jowas, oli ollut pakinoilla erään protestantin kanssa meidän galerilta. Luotsilla oli tartana niminen alus, jonkunlainen soima latinalaisilla purjeilla, niinkuin Wälimerellä on tapana käyttää, ja siinä otti hän kernaasti wiedäkseen meidät Villafranca'n satamaan Nizza'n kreiwikunnassa. Se sijaitsee toisella puolella Franskan rajaa, ja sieltä sopi meidän jatkaa matkaa Piemont'in kautta Geneve'en. Tämä ehdotus miellytti meitä, ja niin tehtiin luotsin kanssa kaupat, jonka mukaan hän wiepi meidät, 136 henkeä, 6 livren (markan) maksusta miestä kohti meren yli ja antaa meille matkalla rawinnon. Me olimme hywin iloisia tästä, eikä tarwinnut patrona Jowas'inkaan olla tyytymätön, sillä hän oli ansaitsewa warsin runsaan palkkion niin lyhyestä matkasta. (Villafranca ei ole kuin noin 50:n meripeninkulman päässä Marseille'sta.)

Asiasta oli nyt tieto annettawa intendentille, ja yksi meistä läksi sitä hänelle wiemään, otettuaan patronan mukaansa. Intendentti oli warsin tyytywäinen ja sanoi heti kohta toimittawansa meille passit. Toiwoimme jo huomenissa pääsewämme lähtemään, mutta nuo wiheliäiset lähetyssaarnaajat laittoiwat jälleen unsia esteitä tiellemme. Kuultuaan meidän jo tilanneen alukseen Villafranca'an, meniwät he intendentin luokse ja selittiwät, että Villafranca on liian lähellä rajaa, ja että me saattaisimme sieltä helposti puikahtaa Franskaan takaisin. Siitä syystä piti meidät kuljettaa Genova'an tai Livornoon tai Onegliaan. Intendentti huomasi, niinkuin kaikki muutkin, että tämä oli wain

meidän kiusaksemme keksittyjä werukkeita, mutta jesuittain edessä täytyi hänenkin wastustelematta taipua. Hän ilmoitti meille senwuoksi, ett'ei meidän kontrahtimme patrona Jowas'in kanssa woi pitää paikkaansa, koska Villafranca on liian lähellä.

Lähtömme oli niin muodoin siirtynyt yhtä kauaksi kuin ensimmäisenäkin päiwänä. Me ilmoitimme tämän ikäwän uutisen patrona Jowas'ille. Ukko rupesi meidän kuullen ankarasti sättimään lähetyssaarnaajia, mutta neuwottomaksi hän ei jäänyt. Joko wihasta jesuittoja tai hywäntahtoisuudesta meitä kohtaan taikka pitäen sittenkin omaa etua silmällä, sanoi hän meille, että kaupat pysywät kuin pysywätkin woimassa, ja lupasi wiedä meidät entisestä hinnasta minne waan lähetyssaarnaajat tahtowat, waikka hamaan Arkipelagiin asti. Samalla pyysi hän jonkun meistä tulemaan hänen kerallaan intendentin luokse ilmoittamaan, millä kannalla asia nyt on.

Intendentti ihastui suuresti, saatuansa tietää lähtömme olewan wihdoinkin selwillä. Olimme jo sitä ennenkin kuulleet hänen sanoneen lähetyssaarnaajille, että hänen oma henkensä riippuu enää hiwuskarwasta, ellei hän noudata kuninkaan selwiä määräyksiä, ja että hänen warmaan käy huonosti, jos Englannin kuningatar tekee walituksen wiiwyttelemisestä. Hän kehoitti meitä senwuoksi lähtemään niin pian kuin mahdollista.

Mutta jesuitat, aina walppaina wainoamaan meitä ja yhä odotellen uusia käskyjä howista, keksiwät wielä kerran kawalan juonen. He selittiwät intendentille, että patrona Jowas'in tartana on niin pieni, ett'ei

sen ruomaan mahdu 136 henkeä; suurin osa on sijoitettawa kannelle, mutta silloinhan me saattaisimme milloin hywänsä ottaa alukseen waltoihimme, wiskata patronan ja hänen wäkensä mereen ja purjehtia minne haluttaa. He eiwät siis woi suostua tällaiseen, patronan ja hänen wäkensä sekä ruumiille että sielulle turmiolliseen yritykseen, waan täytyy meitä kuljettaa sellaisella aluksella, joka woisi lukita meidät kaikki ruomaansa.

Intendentti näki kyllä, kuinka mieletöntä heidän waatimuksensa oli, mutta wastustaa hän ei wieläkään rohjennut. Ja niin käwi häneltä uusi käsky, jonka mukaan meidän täytyy hankkia sellaiset laiwat, että me kaikki mahdumme ruomaan. Jälleen ilmoitettiin tämä uusi este patrona Jowas'ille, ja jälleen puhkesi hänen wihansa lähetyssaarnaajia kohtaan kaikenlaisiin sadatteluihin, tietysti kaikessa hiljaisuudessa, mutta niistä ei ollut apua; uusia keinoja oli keksittäwä. Patrona, yhä enemmän innostuneena meidän asiastamme, julisti juhlallisesti, ett'ei hän anna perää, ei, waikk'ei hän ansaitsisi ropoakaan ja waikka hänen täytyisi omastaankin panna lisäksi. Siihen toiwoon hän meidät jätti ja läksi miettimään, mitä olisi tehtäwä.

Jo seuraawana päiwänä toi hän meille sen iloisen sanoman, että nyt on asia lukossa, ja tuskin enää lähetyssaarnaajillakaan on mitään sanomista. Hän oli omalla uhallaan wuokrannut kaksi soimaa, jotka oliwat tilawampia kuin hänen omansa, ja joista kumpaisenkin ruomaan mahtuu huoleti 50 miestä; loput sijoitetaan hänen tartanaansa. Uudestaan wietiin tästä

wiestit intendentille, joka nyt wakawasti päätti päästää meidät menemään. Jott'eiwät kumminkaan jesuitat enää millään werukkeella woisi lähtöämme estää, lähetti hän sihteerinsä tarkastamaan tartanoja, ollaksensa warma, että ruomissa on tilaa meille kaikille. Me paikkasimme tarkastajan taskut, ja hän antoikin edullisen lausunnon.

Intendentti määräsi nyt, että 36 henkeä, jotka mahtuiwat patrona Jowas'in tartanaan, lähtewät matkaan kahden päiwän kuluttua, siis 17 kesäkuuta 1713; toinen soima lähtee kolmen ja kolmas taas kolmen päiwän perästä siitä. Kun jesuitat nyt huomasiwat, ett'ei heidän kawaluutensa enää yhtään auta, koettiwat he wiiwyttää lähtöämme siten, että rupesiwat pelottelemaan laiwureita. Heidän toimestansa piti laiwurien allekirjoittaa sopimus, jossa he kukin omasta ja toistensa puolesta sitouwat wiemään meidät Oneglia'an, Livorno'on tai Genova'an, mutta ei Villafranca'an; jos he tämän sopimuksen rikkowat, wetäwät he sakkoa neljäsataa liwreä, jota paitsi heidän soimansa joutuwat takawarikkoon tai kärsiwät he ruumiillisen rangaistuksen. Tätä eiwät laiwurit kumminkaan säikähtäneet, waan allekirjoittiwat sopimuksen heti.

Senjälkeen täytyi lähetyssaarnaajain lakata kokonaan wainoamisistaan, ja heidän esimiehensä, pater Garcin, närkästyi meidän wapaaksi-pääsöstämme niin kowin, että matkusti Marseille'sta pois, päästäkseen katselemasta tuota tuskallista näytelmää.

Kesäkuun 17:s oli se päiwä, jona Jumalan armo meidän päällemme wuodatettiin. Silloin käskettiin

arsenaaliin ne 36 miestä, jotka oli määrätty lähtemään patrona Jowas'in tartanalla, niitten joukossa minä. Merikomissari luki meille kuninkaan käskyn ja samoin myös patrona Jowas'in allekirjoittaman sopimuksen. Senjälkeen käski komissari profossin irroittaa meidät kokonaan kahleista, mikä heti tapahtuikin. Sitten antoi hän kaikkien meidän passit patrona Jowas'ille, määräten hänet wiemään meidät alukseellaan pois niin pian kuin mahdollista. Me läksimme nyt, wapaina kaikista siteistä, patronan kanssa hänen tartanalleen ja astuimme ruomaan, jossa ei ollut muuta kuin pohjalasti-hiekkaa.

Tuuli oli aiwan wastainen, ja meri käwi kowasti, niin että nyt oli mahdoton lähteä satamasta. Huomattuansa meidän olewan alttiina, jesuittain määräyksen mukaan, suljettawiksi ruomaan, sanoi patrona Jowas meille:

— Pidättekö te, hywät herrat, minua yhtä armottomana kuin muo lähetyssaarnaajat owat, ja luuletteko te, että minä rupean panemaan teitä lukon taakse kuin mitä wankeja ikään, waikka olette wapaita? Merelle ei nyt ole yrittämistäkään, ennenkuin tuuli kääntyy, ja Jumala ties, milloin kääntynee. Menkää te kaupungille ja hankkikaa itselleenne majapaikka, missä on hywät makuusijat, sillä min'en osaa teille muita patjoja pistouwata kuin hiekkaa waan astiani pohjalla. Ei minun tarwitse peljätä teidän lähtewän karkuun. Päinwastoin tulette te kärttämään, että minä aika kyytiä pelastaisin teidät wihamiestenne käsistä. Minä olen tosin edeswastauksessa teistä, mutta minulla ei ole

mitään pelkäämistä, kunhan waan wien teidät sinne, minne käsketty on. Menkää te waan kaupungille, enkä minä edes tahto tietää sitäkään, minne te yösijan otatte. Tarkastelkaa wain tuulta ja kun huomaatte sen kääntyneen, niin tulkaa laiwalle takaisin.

Me noudatimme hänen neuwoansa ja asetuimme eri majapaikkoihin yöksi. Olimme kumminkin lewottomia siitä, ett'emme wastatuulen takia woineet satamasta lähteä; sillä yhä pelkäsimme jesuittain wieläkin yrittäwän estää lähtöämme. Senwuoksi menimme huomenissa kunniaterweisille merikomissarin luo pyytämään, ett'ei hän lukisi wiiwyttelyämme meille syyksi, koskapa ilma estää meitä täsmälleen noudattamasta kuninkaan käskyjä. Komissari otti meidät hywin kohteliaasti wastaan, hywäksyi meidän menettelymme ja sanoi meille ystäwällisesti:

— Eihän kuningas ole päästänyt teitä wapaiksi, pakottaakseen teitä hukkumaan merellä. Olkaa wain kaupungissa niin kauan kuin ilma estää teitä lähtemästä. Älkää kumminkaan menkö kaupungin tulliportteja ulommas; sen neuwon minä teille annan. Kun ilma asettuu, niin lähtekää purjehtimaan, ja suokoon Jumala teille onnea matkalle!

Tämä komissari oli alkujaan protestantti hänkin.

Ilma pysyi kowana kolme päiwää yhtä mittaa. Sitten tuuli kääntyi, niin että oli mahdollinen lähteä satamasta, waikka myrsky yhä edelleen raiwosi ja merellä käwi kowa aalto. Me läksimme kumminkin laiwalle, jossa kohtasimme patrona Jowas'in. Hän sanoi, että satamasta kyllä päästään, mutta merellä tu-

lee kowa ilma. Me pyysimme päästä lähtemään, elleihän hän sitä kowin waarallisena pidä. Sanoimme mieluummin tahtowamme langeta Jumalan käsiin kuin ihmisten.

— Tiesinhän minä sen, — puhui patrona, — tiesinhän minä teidän tulewan kärttämään lähtöä; hetaammat te olette minua seuraamaan kuin minä teitä wiemään. No käykää laiwaan, ja lähdetään sitten Jumalan nimeen!

Me otimme jonkun werran ruokawaroja mukaamme, ja ankkuri nostettiin. Mutta pian saimme katua, ett'emme olleet, patronan neuwoa noudattaen, jääneet odottamaan parempaa ilmaa! Meri pauhasi ankarasti, ja waikka tuuli oli jotenkin sowelias, niin alkoi alukseemme keikkua aalloilla niin hirwittäwästi, että joka hetki luulimme lopun olewan käsissä. Lisäksi käännyimme kaikki meritautiin, joka warsinkin wanhuksia waiwasi niin kowin, että he ylön-antoiwat werta. Patronan tuli lopulta meitä niin sääli, että hän poikkesi Toulon'in suurelle reitille, jotta saisimme edes wähän lewähtää.

Me luulimme täällä suurella reitillä olewamme ulkopuolella kaikkia tiedusteluja, mutta se oli erehdystä. Kello 5:n tienoissa illalla tuli muuan kersantti kahden merisotamiehen kanssa sluupilla meidän laiwalle, ja waatiwat patronaa lähtemään toisen sotamiehen kanssa intendentin luokse ja antamaan siellä selitystä matkan tarkoituksesta.

Me tuosta wapisemaan, sillä passeissa oli nimenomaa sanottu, että me, elinkautisen galeriwankeu-

den uhalla, olemme welkapäät lähtemään pois waltakunnasta, milloinkaan sinne enää palajamatta. Me pelkäsimme, että intendentti panettaa meidät kiinni, ja ilmoittaa asian Marseille'en, jonne Toulon'ista ei ole kuin 10 peninkulman matka, ja silloin syyttäwät jesuitat meitä kuninkaan käskyjen rikkomisesta, ja se saattaa meidät taas mitä tuskallisimpaan pulaan. Patrona Jowas oli hänkin neuwoton mitä tehdä, mutta otti kumminkin meidän passit ja astui sluupiin, lähteäksensä intendentin puheille. Me pyysimme, että hän sallisi muutamain meistä tulla mukaan. Siihen hän suostui. Minä olin neljäntenä saattomiehenä.

Satamaa kohti soudettaessa johtui mieleeni ajatus, joka Jumalan awulla pelasti meidät hädästä. Siihen aikaan raiwosi rutto Wälimeren itärannikoilla, ja siitä syystä oli tapana, että kaikki, jotka Marseille'sta läksiwät joko maitse tai meritse matkustamaan, warowaisuuden wuoksi warustiwat mukaansa terweystodistuksen. Sellaisen oli patrona Jowaskin ottanut. Todistus oli kirjoitettu painetulle blanketille, mutta koska siinä nimen waralle on jätettynä ainoastaan muutama tyhjä riwi, niin oli terweystoimiston kirjuri, kosk'ei kaikkien meidän nimet olisi siihen kumminkaan sopineet, merkinnyt lyhykäisesti waan näin: „Wapaa kulku on sallittuna 36:lle miehelle, jotka kuninkaan käskystä matkustawat Italiaan, owat terweitä j. n. e." Tähän minä rakensin tuumani. Minä sanoin näet patronalle, että kenties ei muuta todistusta tarwitse näyttääkään. Hän myönsi sen.

Tultuamme perille, kysyi intendentti patronalta, mistä hän tulee, minne matka ja mitä lastina.

— Lastina on minulla kuusineljättä miestä, monseigneur, ja täss'on määräys, — wastasi hän, wetäen esille terweystodistuksen.

Intendentin mieleen iski heti kohta, että tämä mahtaa olla joku howin lähettämä salainen retkikunta, jonka tarkoitusta hänellä ei ole oikeutta tutkistella. Hän sanoikin patronalle, ett'ei hän sen enempää tahdo tietää mitään koko asiasta. Meidän puoleen kääntyen, hän sanoi, että meidän sopii nyt lewähtää ja wiipyä kaupungissa niin kauan kuin suinkin tahdomme. Hän lupasi hankkia meille wapaat asunnotkin, jos haluamme. Me kiitimme nöyrimmästi ja wetäydyimme takaisin, warsin tyytywäisinä pienen sotajuonemme onnistumisesta. Pyysimme sitten patronaa päästämään meidät kaikki maihin, saadaksemme rauhassa maata ja toipua kowasta meritaudista. Niin tapahtuikin, mutta seuraawana aamuna ani warahin palasimme tartanalle ja läksimme edelleen.

Kolme päiwää purjehdittiin sitten mitä ihanimmalla ilmalla ja saawuttiin wihdoin Villafranca'n reitille. Olen jo ennen sanonut, että Villafranca sijaitsee Franskan rajain ulkopuolella ja kuuluu Nizza'n kreiwikuntaan, jonka herrana on Sardinian kuningas. Käytyämme reitillä ankkuriin, kysyimme patronalta, sallisiko hän meidän mennä maihin yöksi; aamulla tulisimme hänen käskystään jälleen takaisin.

— Sen mielihywän minä teille kernaasti suon, hywät herrat, — sanoi hän, — siinä toiwossa, ett'ette

käytä hywyyttäni wäärin, sillä maihin täällä pääs-tyänne, on teidän wallassanne olla enää tulematta takaisin, mutta jos sellaiset kepposet minulle tekisitte, niin joutuisin pahempaan kuin pulaan; tunnettehan te sopimuksen, minkä olen allekirjoittanut.

Me lupasimme kunniasanalla noudattaa hänen käskyjänsä ja lähteä taas merelle, milloin hän waan määrää. Luottaen meihin, laski hän meidät maihin.

Me otimme yösijan neljässä, wiidessä majatalossa lähellä satamaa.

Seuraawana päiwänä — se oli sunnuntai — saawuimme laiwalle, walmiina lähtemään edelleen, mutta patrona sanoi tahtowansa tawata erästä tuttua Nizza'ssa, jonne on wain wirstan werran matkaa, ja jossa hän aikoi samalla käydä messussa. Sieltä tultuansa nostattaa hän ankkurin, ja sitten lähdetään taas merelle. Minä pyrjin hänen mukaansa, saadakseni katsella Nizza'n kaupunkia. Hän otti kernaasti minut ja kolme toweriani, ja niin läksimme wiiden miehen Nizza'an. Sinne tultuaan sanoi hän menewänsä kirkkoon ja olewansa tawattawissa ensimmäisessä rawintolassa.

Astuimme leweälle kadulle, jossa tuskin näkyi yhtään ihmistä, sillä pyhäpäiwänä oliwat puodit kiinni ja talojen owet suljettuina. Mutta wähän ajan perästä näimme erään pienen miehen astuwan meitä kohti. Ensi alussa emme kiinnittäneet häneen mitään huomiota, mutta hän lähestyi meitä, terwehti hywin kohteliaasti ja pyysi, ett'emme panisi pahaksi, jos hän kysyy, mistä me tulemme.

— Marseille'sta, — wastasimme.

Hän säpsähti, mutta ei kumminkaan uskaltanut suoraa päätä kysyä, tulemmeko galereilta, sillä sitä pidetään suurena loukkauksena, jos sanoo toisen olleen galereilla, waikkapa uskonsakin tähden wain.

— Mutta, hywät herrat, — jatkoi hän, — sallikaa, oletteko te lähteneet kuninkaan käskystä?

— Kyllä, — wastattiin meidän puolelta, — me tulemme Franskan galereilta.

— Hywä Jumala! — huudahti hän, — kenties olette juuri niitä, jotka sieltä muutamia päiwiä sitten pääsiwät wapaiksi?

Kuultuaan niin olewan, ihastui hän sanomattomasti ja kutsui meitä tulemaan mukaansa. Me läksimme empimättä. Patrona tuli mukaan kanssa, sillä hän pelkäsi joukun ansan olewan wireillä, Italialaisiin kun ei ole luottamista.

Pieni mies wei meidät taloon, joka pikemmin näytti ylhäisen herran palatsilta kuin kauppamiehen asunnolta. Tuskin olimme tulleet sisään, ja owi peräsämme suljettu, niin lankesi hän meidän kaulaamme, syleili meitä ja itki ilosta. Sitten kutsui hän waimonsa ja lapsensa.

— Tulkaa! — sanoi hän heille, — katsokaa ja syliimme sulkekaa näitä kalliita weljiä, jotka owat tulleet suuresta ahdistuksesta franskalaisilta galereilta.

Hänen rouwansa, kaksi poikaansa ja kaksi tytärtänsä syleiliwät meitä ja kiittiwät Jumalaa meidän wapahduksestamme. Senjälkeen pyysi herra Bonijoli — se oli hänen nimensä — meitä yhtymään rukoukseen. Me lankesimme polwillemme, patrona Jowas

myös, ja herra Bonijoli piti meidän wapahduksemme johdosta rukouksen, hartaimman ja ylewimmän, mitä milloinkaan olen kuullut. Me itkimme jok'ainoa, patrona samoin kuin muutkin, ja perästä päin wakuutti hän meille luulleensa, että „nyt ollaan paratiisissa." Rukouksen jälkeen katettiin aamiaispöytä, jossa paljo haasteltiin Jumalan suuresta armosta, Hänen, joka oli antanut meille woimaa järkähtämättä tunnustamaan hänen pyhän ewangeliuminsa totuutta. Wihdoin kysyi herra Bonijoli, kuinka monta meistä oli päässyt wapaiksi.

— Kolmekymmentäkuusi, — wastattiin.

— Siis aiwan kuin kirjeessä sanotaan, mutta missäs owat muut?

— Villafranca'ssa, — selitimme me.

Senjälkeen kerroimme kaikki waiheemme ja senkin, mikä sattuma meidät oli saattanut Nizza'an.

— Mutta sanokaahan nyt, olkaa hywä, — pyysimme, — kuka te olette, ja mistä te kadulla tunsitte meidät?

— Minä olen, — kertoi hän, — Nîmes'istä kotoisin. Minä läksin, Nantes'in ediktin peruuttamisen jälkeen, pois syntymäkaupungistani ja asetuin silloisen Sawoijin herttuan, nykyjään Sardinian kuninkaan, suojeluksen alle. Otin asuntoni tähän kaupunkiin, ja täällä owat minun kauppatoimeni omistuneet niin, että olen Jumalan awulla saanut kootuksi melkoisen omaisuuden. Uskontoni puolesta olen saanut elää kaikin puolin rauhassa, waikk'ei koko kaupungissa ole muita protestantteja kuin minä perheineni. Toisen

kysymyksemme johdosta saan kertoa, että eräs asiatuttawani Marseille'ssa kirjoitti minulle kirjeen samana päiwänä kuin teidät päästettiin wapaiksi, ja pyysi samalla olemaan teille kaikin tawoin awullinen, jos sattuisitte täältä kautta kulkemaan. Te näitte, millaisen sattuman tai, paremmin sanoen, Jumalan salliman kautta minä kohtasin teidät kadulla, waikk'en muulloin milloinkaan liiku sunnuntaina ulkona.

Ihmeteltyämme Jumalan suuria tekoja kaikkialla, aloimme miettiä, millä tawoin meidän tulisi jatkaa matkaa Geneve'en. Suuria waikeuksia oli woitettawina. Patrona Jowas näytti jäljennöksen siitä sopimuksesta, minkä hän oli Marseille'ssa allekirjoittanut, ja joka kowain rangaistusten uhalla kielsi häntä laskemasta meitä maihin Villafranca'ssa. Herra Bonijoli keksi kumminkin keinon.

Utrecht'in rauhanteon mukaan oli Franskan kuningas luowuttanut Sawoijin herttualle Nizza'n kaupungin ja kreiwikunnan. Kutsuttuaan sieltä sotawäkensä pois, oli kuningas asettanut sinne komissarin wälittämään Franskan ja Torino'n howin wälisiä epäselwiä asioita. Tämä komissari, nimeltä Carboneau, oli franskalainen ylimys, joka mielellään käwi korkeasta herrasta ja oli aina altis palwelemaan niitä, jotka hän oli ystäwikseen walinnut. Herra Bonijoli oli yksi wiimeksi mainituita. Hän otti tuon sopimuskirjan ja läksi ulos, mutta palasi jo tunnin kuluttua, franskalainen komissari mukanaan. Komissari rupesi kuulustelemaan patrona Jowas'ia, korkeasti wirallinen ilme kaswoillaan. Sittenkuin patrona Jowas oli was-

tannut kaikkiin hänen kysymyksiinsä, julisti komissari hänelle Franskan kuninkaan nimessä tällaisen käskyn: Patrona Jowas'in tulee päästää maihin ne 36 henkeä kuin hänen laiwallaan owat ja tuoda heidät Nizza'an, ja jos hän tartanallansa uskaltaa lähteä Villafranca'n satamasta ilman hänen, komissarin, käskyä, niin tulee hän tottelemattomuuden tähden edeswastaukseen wedetyksi kuin myös rangaistuksi.

Patrona totteli, läksi heti kohta Villafranca'an ja toi meidän muutkin weljet Nizza'an. Herra Bonijoli otti heidät herttaisesti wastaan ja toimitti heille omalla kulungillaan asunnot useampiin majataloihin, käskien heitä kestitä siellä hywin. Meidät neljä henkeä pidätti hän kotonansa ja piti meitä erinomaisen hywin niinä kolmena päiwänä, mitkä Nizza'ssa wiiwyimme. Koko tämän ajan kuluessa kutsutti komissari meidät joka aamu asuntonsa edustalle. Siellä hän astui esiin balkonille, aamunuttu yllään ja meidän nimiluettelo kädessä, huusi meitä jokaista nimeltä, tiedusti peräti tärkeän näköisenä, mistä me olemme kotoisin, mitkä wanhempain nimet, kuinka wanhat he owat ynnä muuta jonnijoutawaa. Tämä tapahtui wain siksi, että suuri joukko kaupunkilaisia, joita oli sinne keräytynyt uteliaisuudesta, saisi nähdä, kuinka mahtawa persona hän todella on. Saatuaan sitten jo ehdoltansa nauttia tätä omaa suitsuttamaansa kunnioituksen uhrisawua, käski hän kolmantena päiwänä, noitten juhlallisten menojen jälkeen, patrona Jowas'in luoksensa, ojensi hänelle paperin, käskien hänen lukea sen sekä sitten sanoa, onko hän tyytywäinen siihen.

Tämä ulkomuodolleenkin sangen wirallinen paperi, kuninkaan waakunalla warustettu ja otsakkeena suurilla kirjaimilla: „Kuninkaan nimessä", sisälsi seuraawaa: Sittenkuin hänelle, hänen kaikkein kristillisimmän majesteetinsa finansikomissarille, oli tiettäwäksi tehty, että muuan franskalainen tartana alus, joka, kahdelta napolilaiselta meriroswolta hamaan Villafranca'n satamaan saakka wainottuna, sanottuun satamaan sisälle käynyt oli, niin hän, finansikomissari, oli Villafranca'an lähtenyt ja sanotun aluksen siellä löytänyt. Tämä oli tullut Marseille'sta, lastattuna kuudellanelljällä miehellä, jotka oliwat franskalaisilta galereilta wapaiksi lasketut ja nyt aikoiwat Italiaan matkustaa. Hän oli aluksessa toimittanut wisitationin ja myös laiwawäkeä tarkoin tutkistellut kuin myös hawainnut, ett'ei aluksessa enää ollut minkäänkaltaisia ruokawaroja ja ett'ei se enää niitä itsellensä hankkiakaan woinut. Sitä paitsi oliwat nuo napolilaiset meriroswot yhä edelleen wäjymässä ulapalla Villafranca'n näkywissä, odotellen, milloin tartana taas satamasta lähtee, jotta woisiwat jälleen sen kimppuun hyökätä. Siihen katsoen hän, jonka harrastuksena alati on ollut walwoa Franskan kansalaisten arwoa ja etua, oli nähnyt syytä olewan antaa sanotun tartanan päällikölle, nimeltä Jowas, senkaltaisen käskyn, että hänen tulee laskea maihin edellä mainitut kuusineljättä henkeä, jotta he täältä woisiwat heidän matkaansa Geneve'en jatkaa, joka myös heidän määräpaikkansa on. Wihdoin ei hän ole woinut mitään huomiota kiinnittää niihin patrona Jowas'in wastawäitteisin, ett'ei hän,

Jowas, erään häneltä allekirjoitetun sopimuskirjan wuoksi, ankaran rangaistuksen uhalla, uskaltaisi laskea noita miehiä maihin Villafranca'ssa, waan on hän, finansikomissari, hänet siihen waatinut ja pakottanut, sen wirkawallan nojalla, joka hänen majesteetiltansa hänelle Nizzan kreiwikunnassa uskottu on j. n. e.

Komissari kysyi nyt, oliko patrona Jowas tähän asiakirjaan tyytywäinen.

— Wallan tyytywäinen, — wastasi toinen.

— No niin, — puhui komissari, — saat palata Marseille'en milloin tahdot, ja jos sinua siellä jostain alkawat ahdistaa, niin syssää kaikki syy minun päälleni, sanoden, että's minulta olet pakotettu minun käskyjäni tottelemaan.

Helppo on arwata, kuinka tyytywäinen patrona Jowas oli.

Hän palasikin Marseille'en, eikä häntä siellä tässä asiassa enää kukaan ahdistanut.

Herra Bonijoli ryhtyi toimiin meidän lähtömmekin waralta. Hän wuokrasi omilla waroillaan 36 muulia ja oppaan saattamaan meitä Torino'on.

Me läksimme Nizza'sta heinäkuun alkupäiwinä. Monenlaisia matkanwaiwoja nähden, kuljimme usean korkean wuoren, muun muassa Col di Tenda-nimisen yli. Sen korkea huippu on lumen peitossa. Tie on tuolla jyrkkärinteisellä wuorella kumminkin warsin mukawa, se kun kulkee mutkitellen. Sitten laskeusimme alas Piemont'in tasangoille, jotka owat miellyttäwimpiä ja ihanimpia seutuja maailmassa. En ryhdy kuwailemaan kyliä, kauppaloita ja kaupunkeja, joitten

kautta kuljimme; se weisi minut liian loitos kertomuksessani. Mainitsen waan, että wihdoin saawuimme Torino'on, Piemont'in pääkaupunkiin, jossa hänen sardinialainen majesteetinsa pitää asuntoa. Me asetuimme majataloihin, jonne heti seuraawana aamuna tuli franskalaisia protestantteja meitä terwehtimään, saatuansa herra Bonijoli'lta tiedon meidän tulostamme. He warustiwat meille ratsujuhtia, eteenpäin päästäksemme, ja pyysiwät Sardinian kuninkaalta meille passeja matkaa warten hänen waltakuntansa kautta hamaan Geneve'en asti.

Hänen majesteetinsa, kuningas Viktor Amadeo, halusi meitä nähdä, ja kuusi meistä pääsi hänen puheillensa. Wastaan-otossa, jota kesti puoli tuntia, oliwat läsnä myöskin Hollannin ja Englannin lähettiläät. Kuningas otti meidät wastaan hywin armollisesti ja tiedusteli meiltä, kuinka kauan me olimme galereilla olleet, mistä syystä meidät oli sinne tuomittu, ja mitä kaikkea olimme saaneet siellä ollessamme kärsiä. Wastattuamme lyhykäisesti kaikkiin hänen kysymyksiinsä, kääntyi hän lähettiläitten puoleen ja sanoi:

— Se on julmaa, barbaarista.

Ilmoitettuamme kuninkaalle aikomuksemme olewan lähteä jo huomenna matkaan, jos hän sen hywäksi näkee, sanoi hän:

— Niinpä lähtekää Jumalan nimeen!

Samalla hän käski sihteerinsä kirjoittaa meille suosiolliset passit, jotka me saimmekin, ja joissa kuningas käskee kaikkia alamaisiansa olemaan meille awullisia kaikessa, mitä matkallamme saatamme tarwita.

Muuan geneveläinen, joka oli liittynyt joukkoomme, seurasi meitä jalan aina kahden päiwämatkan päähän Geneve'stä. Silloin hän erosi meistä, sanoen lähtewänsä astumaan jalkapolkuja, joita myöten hän pääsee Geneve'en päiwää ennen meitä. Niin hän saapuikin. Perille päästyään oli hän kertonut, että 36 franskalaisilta galereilta wapaiksi päässyttä protestanttia saapuu huomispäiwänä Geneve'en. Kaupungin maistratti, sen kuultuaan, oli kutsunut hänet eteensä, saadakseen tietää, oliko asiassa todellakin perää.

Kaupunkia lähestyessämme huomasimme me suuren kansanpaljouden wirtaawan tulliporteista ulos. Kyytimiehemme kummasteli tuota kowin, ja yhä suuremmaksi kaswoi hänen hämmästyksensä, kun Plain-Palais'in tasangolla, neljänneksen peninkulmaa tällä puolen kaupungin, meitä kohti tuli kolmet waunut, pertuskankantajien ympäröiminä, ja kansaa peräässä kaiken-ikäistä, miestä ja naista.

Huomattuansa jo kaukaa meidät, tuli muuan maistratin palwelija meidän luoksemme ja käski meidän astua alas ratsuilta, jotta woisimme asianmukaisella kunnioituksella terwehtiä Geneve'n eksellensejä, jotka owat lähteneet sanomaan meitä terwetulleiksi. Me tottelimme. Waunujen saawuttua paikalle, astui niistä kustakin maahan raatimies ja pappi, ja nämä ilokyyneleitä wuodattaen syleiliwät meitä, onnitellen ja ylistellen meidän lujuuttamme, joka oli suurempi kuin oliwat osanneet odottaakaan. Me wastasimme, että Jumalalle yksin on ylistys tulewa, sillä Hänen armonsa on tukenut meitä kaikissa tuskissa. Tämän sy-

dämellisen wastaan=oton jälkeen sallivat eksellensit kansan lähestyä meitä. Ja nyt alkoi liikuttawin näytelmä, mitä ajatella saattaa. Useilla geneveläisillä oli näet sukulaisia ja omaisia galereilla, ja kosk'eiwät he tienneet, oliko meidän joukossamme niitä, joita he wuosikausia oliwat huo'aten kaiwanneet, niin syntyi mieltä kiinnittäwä huutelu ja tiedustelu: „Poikani, se ja se, mieheni, weljeni, oletko sinä täällä?" Helppo on kuwailla mielessään, millä herttaisella tawalla nuo jälleen löydetyt rakkaat olemot otettiin wastaan, ja myös, kuinka apea oli niitten mieli, jotka oliwat toiweissaan pettyneet. Kilpaa kiiruhtiwat ihmiset meitä syleilemään, Jumalaa ylistäen kaikesta armosta, mitä hän oli meille osoittanut.

Eksellensit käskiwät meidän jälleen nousta ratsujemme selkään ja tulemaan saattokulussa kaupunkiin, mutta tämä oli warsin waikeata, sillä tuskin oli meidän mahdollista päästä irti näistä hurskaista ihmisistä, jotka ikäänkuin pelkäsiwät kadottawansa meidät jälleen. Wihdoin läksimme liikkeelle, seuraten eksellensejä, jotka ikäänkuin missä riemukulussa saattoiwat meitä kaupunkiin.

Geneve'ssä oli äsköttäin walmistunut komea rakennus, jonka tarkoituksena oli olewa suoda asuntoa ja ylläpitoa hätään joutuneille kaupunkilaisille. Siihen ei oltu wielä ketään otettu, mutta nyt oliwat eksellensit päättäneet wihkiä tämän talon siten, että meidät majoitettaisiin siihen ensimmäisinä. Meidät johdettiin niin muodoin sinne, ja rakennuksen isolla pihalla astuimme alas ratsuilta. Koko kaupunki keräytyi saapuwille.

Ne, joilla oli sukulaisia meidän joukossamme, pyysiwät eksellenseiltä lupaa saada ottaa heidät koteihinsa, mikä tietysti kernaasti myönnettiin. Herra Bousquet, yksi meistä, oli löytänyt Geneve'ssä äitinsä ja kaksi sisartansa. Me kun olimme hywiä ystäwiä, pyysi hän saada ottaa minut mukaansa, johon myös suostuttiin. Näitten esimerkkiä noudattaen alkoiwat muutkin kaupunkilaiset pyytää, että heidänkin sallittaisiin ottaa joku näistä rakkaista wieraista luoksensa. Täten syntyi oikea kilpailu. Koska tuo lupa oli jo muutamille myönnetty, alkoiwat toiset sanoa, että tokkopa heitä uskollisina ja hywinä kansalaisina pidetäänkään, kosk'eiwät saa samallaista etua kuin muut. Eksellensien ei auttanut muu kuin myöntää sama lupa kaikille, ja niin jäi tuo komea „franskalainen maja" sillä erää tyhjäksi.

Minä puolestani en pitkiä aikoja wiipynyt Geneve'ssä. Saatuani kuulla, että tilaisuus olisi saada wuokratuiksi matkawaunut, teimme me, minä ja kuusi toweriani, kaupat kyytimiehen kanssa, joka otti wiedäkseen meidät Frankfurt am Main'iin. Geneve'n herrat oliwat niin auliita, että suorittiwat meidän matkakulunkimme ja antoiwat meille rahaa muita tarpeita warten. Niin läksimme moniaan päiwän perästä Geneve'stä ja saawuimme ilman sanottawia seikkailuja Frankfurt am Main'iin.

En saata kumminkaan olla mainitsematta sitä kristillistä ylewämielisyyttä, mikä osaksemme tuli Bern'issä, jonne olimme sitä emmen poikenneet. Bern'in maistratti käski sihterinsä lausua meille terwetulijaiset

ja kestitä meitä siellä olomme aikana suurenmoisesti sekä antaa meille lähtiessämme 20 talaria kullekin. Me sanoimme sydämelliset kiitokset ystäwälliselle Bern'ille ja jatkoimme neljän päiwän perästä matkaa Frankfurt'iin, jonne saawuimme elokuun alussa.

Silloin oli juuri pyhän aatto, pyhälle Ehtoolliselle walmistuksen päiwä. Me otimme asuntoa herra Sarrasin'in luona, joka oli kauppias ja reformilainen, lähellä kaupunkia sijaitsewan Bockenheim'in kirkon wanhin. Hänen luokseen oli meitä suositettu Geneve'stä. Pian saapui sinne konsistorin jäseniä, jotka terwehtiwät meitä sanomattomalla ilolla ja saattoiwat meidät Bockenheim'iin rippisaarnaa kuulemaan. He pyysiwät meitä hartaasti tulemaan huomenna heidän kanssaan p. Ehtoolliselle. Me emme kumminkaan tunteneet olewamme tarpeeksi walmistuneita, warsinkaan minä, joka tilaisuuden puutteessa en wielä milloinkaan ollut p. Ehtoollisella käynyt. Kirkosta palasimme takaisin herra Sarrasin'in luokse, joka piti meitä wierainaan suurella auliudella.

Hän osti meille keweän aluksen, jossa oli teltta perässä ja kaksi soutumiestä. Siinä oli meidän määrä lähteä Köln'iin. Hän toimitti myös ruokatarpeita weneesen ja käski soutumiesten pysyttelemään niin lähellä Reinin oikeata rantaa kuin mahdollista, koska wasemmalla rannalla oli franskalainen armeija, paraillaan piirittämässä Landau'in linnaa. Ennen lähtöämme saattoi herra Sarrasin meidät raatihuoneesen, pyytääkseen meille maistratilta passia. Maistratin herrat (kaikki tyyni lutherilaisia), osoittiwat meille suurta ystäwälli-

syyttä ja omitteliwat meitä wapahduksemme johdosta. He meniwät niinkin pitkälle, että sanoiwat meitä maan suolaksi. Tämä nöyryytti meitä kumminkin suuresti, koskapa kylläkin tunsimme heikkoutemme, tietäen, mikä suunnaton erotus oli Jesuksen opetuslasten wälillä toiselta puolen, joille tuo nimi oli tulewa, ja meidän wälillä toiselta puolen, jotka olimme waan wiheliäisiä syntisiä. Siihen suuntaan wastasimmekin heille ja annoimme Jumalalle kunnian, sillä Hänen armonsa se yksin oli tehnyt meidät lujiksi ja kuuliaisiksi Hänen pyhälle tahdollensa. Heitä liikutti tämä wastauksemme niin suuresti, että moni heistä purskahti itkemään. Kehoitettuansa meitä edelleen kestäwyyteen ja jätettyänsä meidät herra Sarrasin'in huostaan, antoiwat he meille warsin suosiollisen passin, ottamalla siitä mitään maksua. Lausuttuamme heille hartaat kiitokset, läksimme herra Sarrasin'in seurassa wenheesemme, esiintuoden hänelle sywän kiitollisuutemme kaikesta siitä moninaisesta hywyydestä, jota hän oli meille osoittanut.

Matka Köln'iin kesti jotenkin kauan, sillä meidän täytyi pysähtyä jokaisessa Saksan armeijan wartijapaikassa, näyttääksemme passiamme. Wälistä ampuiwat meihin Franskalaiset toiselta rannalta, tuottamatta meille kumminkaan, Jumalan kiitos, muuta wahinkoa kuin säikäystä.

Wihdoin saawuttiin matkan päämäärään, Amsterdam'iin.

Jos käwisin kuwailemaan ystäwällistä wastaanottoa tässä suuressa kaupungissa, joka on ollut niin harras suojelemaan pyhän uskomme totuuden tunnus-

tajia, ei tulisi kertomuksestani loppua lainkaan. Me menimme yhdessä wallonilaisen kirkon korkea-arwoisaan konsistoriin, lausumaan kiitollisuuttamme siitä alituisesta hywäntahtoisuudesta, jota se oli niin monen pitkän wuoden kuluessa osoittanut, kannattaessaan meitä kowissa ahdistuksissamme. Kymelsilmin syleiliwät nämä herrat meitä, kehoittaen meitä edelleenkin todistamaan uskoamme muhteettomalla waelluksella, niinkuin Jumala armossansa oli sallinut meidän osoittaa sitä galeriorjuudessakin. Senjälkeen päätti tämä arwoisa wirasto antaa meille runsaan eläkkeen.

Kolme neljä wiikkoa olimme nyt olleet matkajalalla ja kaikkialla nauttineet ihmisten ystäwällisyyttä runsaissa määrin. Nyt aloin wakaasti miettiä, että minunkin olisi aika ryhtyminen johonkin hyödylliseen toimintaan. Silloin sain konsistorilta kehoituksen liittymään lähetyskuntaan, joka oli päätetty lähettää Englantiin. Sillä oli olewa kaksikin tarkoitusta: ensimmäkin kiittää hänen brittiläistä majesteetiansa meille hankitusta wapahduksesta ja toiseksi antaa enemmän painoa niille pyynnöille, joita hänen majesteetillensa oli tehty wapahduksen hankkimisesta wielä jäljellä olewille galeriorjille, luwultaan noin kaksisataa. Minä suostuin tietysti ilomielin ehdotukseen, ja niin tuli minusta jäsen siihen lähetyskuntaan, jonka kaikki kolmetoista jäsentä oliwat entisiä galeriorjia. Se läksikin piakkoin Lontoosen.

Herrat de Miremont ja de Rochegude esittiwät meidät kuningattarelle, joka wakuutti olewansa iloinen meidän wapahduksestamme ja toiwowansa, että muutkin protestanttiset galeriorjat piakkoin lasketaan wapaiksi.

Rochegude'n markiisi, joka oli perehtynyt howipolitikaan, katsoi soweliaaksi esittää meitä D'Aumont'in herttualle, Franskan silloiselle lähettiläälle Englannin howissa, juuri samalle herralle, jonka wierailusta kerran kapteeni de Langeron'in galerilla olen ennen kertonut. Herttua otti meidät kohteliaasti wastaan, antoi jokaiselle kättä ja onnitteli meitä wapaiksi pääsemisemme johdosta. Me pyysimme puolestamme häntä waikuttamaan Franskan howissa siihen suuntaan, että muutkin protestantit galereilla pääsisiwät wapaiksi. Kuningas oli myöntänyt wapauden kaikille, jotka uskonsa tähden oli galereille tuomittu, mutta ainoastaan 136 oli päästetty, jota wastoin lähes 200 oli wielä jäljellä. Herttua näytti hämmästyneeltä eikä sanonut käsittäwänsä, mitenkä tämä on mahdollista; luultawasti oliwat nuo jäljelle jääneet jostain muusta rikoksesta galereille tuomituita. Minä kerroin silloin lyhyesti, minkä tähden minä olin yrittänyt paeta maasta: kuinka me, ystäwäni Daniel de Gras'in kanssa, olimme yhdessä lähteneet, kuinka me otettiin kiinni Marienburg'issa, ja tuomittiin elin-ajaksemme galereille. Koska nyt minä pääsin wapaaksi, waan ystäwäni ei, niin todistaa se, ett'ei Franskan howi ole rikoksia myöten lajitellut wapautettawia. Lähettiläs pyysi minua antamaan hänelle asiasta kirjallisen ilmoituksen, minkä minä sittemmin teinkin. Senjälkeen oli hän ilmoittanut markiisi de Rochegude'lle olewansa warsin tyytywäinen minun kirjoituksseni ja kirjoittawansa Franskan howille tästä wäärästä menettelystä.

— Ja osoittaakseni teille, että todellakin aion

niin tehdä, — sanoi hän, — pyydän saada waiwata teitä huomenna tänne. Silloin luen Teidän kuullen kirjeeni ministerille, lukitsen sen teidän läsnäollessanne sinetillä ja jätän sen teille, annettawaksi kurirille. — Kääntyen sitten lähetystönsihteerin, abotti Nadal'in, puoleen, wirkkoi herttua:

— Katsokaas, herra abotti, kuinka nämä kunnon ihmiset kesken uskonnollisia ennakkoluulojansakin osoittawat ilmeistä wilpittömyyttä ja rehellisyyttä. — Abotti ei wastannut mitään; päätänsä waan nyykäytti:

Seuraawana päiwänä meni markiisi de Rochegude lähettilään luokse wastaan-ottaakseen kirjettä, mutta sielläpä hän huomasi, että abotti Nadal oli saanut herttuan muuttamaan päätöksensä. Sittemmin wakuutti herttua kyllä panneensa kirjeen menemään, mutta sitä ei uskonut markiisi emmekä mekään. Wasta wuotta myöhemmin pääsiwät weljemme wapaiksi, Englannin kuningattaren wälityksellä silloinkin.

Samainen abotti oli myös ärsyttänyt lähetyskunnan upseerit sellaiseen kiihkoon franskalaisia pakolaisia wastaan, että he loukkasiwat wiimeksi mainituita harwa se päiwä. Kerran olin itse läsnä eräässä tilaisuudessa — asia tapahtui Café francais'issa, lähellä Lontoon pörssiä — jolloin muuan herttuan upseereista moitti meitä pakolaisia kaikenlaisista häpeällisistä rikoksista. Muuan pakolaisista huomautti häntä olemaan hiukan warowaisempi puheissaan, koskapa me, Jumalan kiitos, olemme nyt wapauden maassa ja Franskan wainoamisilta turwassa. Siihen tuo julkea sotaherra tiuskasi sangen röyhkeästi:

— Uskokaa minua, hywät herrat: Franskan kuninkaalla on niin pitkä käsiwarsi, että se kyllä teidät saawuttaa, olkaa waikka merten takana, ja sen saatte toiwoakseni pian tutakin.

Silloin kawahti pystyyn muuan lontoolainen rohkeamielinen kauppias, nimeltä Banal, pakolainen hänkin, ja paiskasi upseerille sellaisen korwapuustin, ett'en minä mointa wielä ole nähnyt, ja huusi:

— Tämä käsiwarsi ei ole niin pitkä kuin sinun kuninkaallasi, mutta sinut se sittenkin wielä pikemmin saawuttaa.

Upseeri yritti wetämään miekkansa, mutta kaikki saapuwilla olleet Franskalaiset hyökkäsiwät hänen päällensä, löiwät häntä ja olisiwat wiskanneet hänet ikkunasta ulos, ellei kahwilan emäntä olisi ennättänyt wäliin.

Upseeri walitti asiasta herttualle, mutta tämä ei ruwennut häntä laikkaan puolustamaan, waan päinwastoin sanoi, että hän oli hywin ansainnut sellaisen kohtelun pakolaisten puolelta ja sen lisäksi wielä rangaistuksen kuninkaalta.

Loppukoot nyt nämä muistelmani wuoteen 1713. Sen koommin ei elämässäni enää tapahtunut mitään, mikä saattaisi lukijan mielenkiintoa puoleensa wetää.

Joulukuussa palasin Haag'iin ja annoin kertomuksen käynnistämme Lontoossa. Pastori Basnage toimitti Hollannin waltiopäiwiltä meille eläkkeen, jota emme saata lukea omaksi ansioksemme, waan heidän kristillisen hywäntekewäisyytensä hedelmäksi.

Herra palkitkoon sen heille ja antakoon alati runsasta siunausta heidän maallensa!

Osoitus tässä kirjassa esiintyväin muukalaisten nimien ja sanain ääntämiseen.

Äänteiden merkeistä huomattakoon:

1) Z = pehmeä s; esim. saksalaisessa sanassa *sein*.

2) Zh = pehmeä paksu s; esim. ruotsinkieleen otetussa sanassa *geni, genera*. (Vastaa venäläistä ж.)

3) Sh = kova paksu s; esim. ruotsalaisessa sanassa *sjö*, saksalaisessa *schein*.

4) ng = nenä-äänne, jossa *g* ei kumminkaan kuulu.

5) Korko franskalaisissa sanoissa on tavallisesti viimeisellä tavulla.

Ambleteuse = Angbltööz.
Ath = Aat.
Avignon = Avinjong.

Baillier = Bajee.
Bancilhon = Bangsijong.
Basnage = Basnaazh.
Batist = Batist.
Bergerac = Berzhrak.
Bordeaux = Bordoo.
Boulogne = Bulonj.
Bourgogne = Burgonj.
Bousquet = Buskee.
Bourrasque = Burask.

Café français = Kafee frangsee.
Calais = Kalee.
Cambray = Kangbree.
Carboneau = Karbonoo.
Chamade = Shamaad.
Charenton = Sharangtong.
Charleroi = Sharlroaa.
Charlesville = Sharlvij.
Compagne = Kongpanj
Conceil = Kongsej.
Couvé = Kuvee.

D'Aumont = D'Omong.

D'Argenson = D'Arzhangsong.
De Bombelle = Dö Bongbej.
De Lambertie = Dö Langbertii.
De Langeron = Dö Lanzhrong.
De Maison = Dö Mezong.
De Mauviliers = Dö Moviljee.
De Miremonde = Dö Mirmongd.
De la Fontête = Dö la Fongteet.
De la Force = Dö la Fors.
De la Marche = Dö la Marsh.
De la Pailleterie = Dö la Paijötrii.
De la Salle = Dö la Sal.
De la Vrillière = Dö la Vriljäär.
Drelincourt = Drölängkuur.
Dunkerque = Döngkerk.
Dupuy = Dypyii.

Gascogne = Gaskonj.
Garcin = Garsäng.
Girardot = Zhirardöo.
Goujon = Guzhong.
Gravelines = Gravliin.
Grenier = Grönjee.

Harwich = Harritsh.
Havre de Grace = Aavr de Graas.

Ile de France = Iil dö Frangs.

Jean Marteilhe = Zhaang Martej.
Jurieu = Zhyrjöö.
Jovas = Zhovaa.

Labadoux = Labaduu.
Langlade = Langlad.
Le Gras = Lö Graa.
L'Heureuse = L'Öröös.
Lille = Lil.
Lyon = Liong.

Maconnais = Makonee.
Madras = Madraa.
Maintenon = Mängtnong.
Marseille = Marsej.
Mézières = Meziäär.
Michelet = Mishlee.
Monseigneur = Mongsenjöör.
Monsieur = Mosjöö.
Mouret = Muree.
Mussidan = Mysidang.

Nantes = Nangt.
Nîmes = Niim.

Passe-vogue = Pass-vog.
Penetrau = Pöntroo.
Périgon = Perigong.
Périguex = Perigöö.
Piecourt = Pikuur.
Pieter Bart = Piitr Baar.

Pitou = Pituu.
Plain-Palais = Pläng-Palee.
Pontchartrain = Pongsharträng.
Poulet = Pulee.
Praire = Prääär.

Regnier = Renjee.
Rhône = Roon.
Rivasson = Rivasong.
Rocroy = Rokroaa.
Rouen = Ruang.

Sarrasin = Sarazäng.
Saurin = Soräng.
Sorbier = Sorbiee.
Sou = Suu.
St. Amand = Säng-t-Amang
St. James = Sent Dzhems.
Superville = Sypervij.

Thames = Tems.
Tournay = Turnee.

Valenciennes = Valangsien.
Versailles = Versaj.

Sisällys:

		Siwu
Esipuhe		2
I Luku.	Pako ja wangitseminen	5
II „	Tournay'n ja Lille'n wankihuoneissa	27
	Sorbier'in ja Rivasson'in waiheet	32
III „	Galerit	70
	Galeri ja elämä siinä	76
IV „	Muita waiheita	111
V „	Myrsky. Taistelu. Haawoitettu	124
VI „	Parempia aikoja	147
	Goujon'in historia	155
VII „	Taas kärsimyksiä	176
VIII „	Marseille'n galereilla	206
IX „	Wapaiksi	219
Osoitus muukalaisten sanain ääntämiseen		251

Karjalan Kirjakaupan kustannuksella

ilmestynyt:

Otto Lillqvist.

Suomen Kirkon Diakoniakysymys.

Hinta nid. 1 mk.

Arvosteluja: „Huomattava teos sisälähetyksen alalta, johon jokaisen kirkkomme hengellistä rakentamista harrastavan on välttämättömästi tutustuttava".

„Merimiehen Ystävä".

„Pidän kirjaa erittäin tärkeänä lisänä diakoniaa koskevassa kirjallisuudessamme. Toivottavasti se on auttava monta parempaan selvyyteen tässä tärkeässä asiassa, varsinkin sen kautta, että tässä on hyvin harkittu ja perusteellinen ohjelma toiminnalle diakonian aikaansaamiseksi seurakunnissamme — —". *„Diakonissa Laitoksesta".*

„Tämä „koe erään kirkkomme elinkysymyksen ratkaisemiseksi" ansaitsee asiaa harrastavien piirien erityistä huomiota. Se selvä, asiallinen ja sekä tietopuoliseen että käytölliseen asiantuntemukseen perustuva käsittely, jonka kirkkomme diakoniakysymys past. Lillqvistin kirjassa saa osakseen, on omiaan selvittämään niitä määräaviä näkökohtia, joitten perusteella kysymyksen ratkaisu on tapahtuva".

Teoloogginen Aik.-kirja N:o 6, 1900.

Onko Raamattu Jumalan sanaa?

— Hinta 45 p —

Beskow, N. ***Enemmän valoa.***

Kymmenen esitelmää. Hinta 1 mk. — Kuuluisan ruotsalaisen saarnamiehen puheita.

Kertomuksia Lähetys-alalta.

Lähetyskirja nuorille tytöille. Hinta 1 mk.

Silmäilee hauskalla tavalla lähetystä ja naisten tilaa monessa pakanamaassa, Japanissa, Kiinassa, Intiassa, Afrikassa y. m.

Kertomuksia kasvavalle nuorisolle:

I. ***Kala-Ville.*** Hinta 85 p.
II. ***Elli-Sisko,*** kirj. Am. Ihle. Suom. Hinta 50 p.
III. ***Taistelu ja voitto.*** Kertomus 8:lta vuosisadalta. Suomennos. Hinta 85 p.
IV. ***Kolme kertomusta.*** Hinta 1 mk.

Tilatkaa * * * * * * * * * * * * * * * * *

Karjalan Kirjakaupasta

*

Sortavalassa:

* * *

Kuvia Raamatusta.

33 suurta kuvaa. Koko sarjan hinta ainoastaan 3 mk. * * *

Kiinnitettynä kartan tavoin pyöreälle puulle muodostaa tämä

Karjalan Kirjakaupan Raamatullinen kuvasarja

erinomaisen käytännöllisen ja tavattoman halpahintaisen **kaunistuksen Suomen kodeille** sekä samalla tarkoituksen mukaisen **havaintovälikappaleen** uskonnon opetusta varten **pyhä-, kierto- ja kansakouluissakin.** Kuvapinta raamatunlauseineen on 29×45 cm. Kuvat ovat taiteellisesti tehtyjä, useat jäljennöksiä suurten taiteilijain teoksista. Sarjoittain ostettuna **hinta 33 kuvasta ei tee kymmentäkään penniä kappaleelta.**

Sarja sisältää 17 kuvaa vanhasta testamentista ja 16 uudesta testamentista. Yksityisistä kuvista tulee puitteisiin pantuna kauniita tauluja kodin ja koulun kaunistukseksi.

Seminaarin harjoituskoulun yliopettaja *A. Pietikäinen* lausuu:

„Tämä sarja käsittää 33 hyvin valittua tärkeimpäin kertomusten ydinkohtia kuvaavia kuvia. Kuvat ovat selviä, luonnollisia ja hyvin valaisevia. Hinta 3 markkaa on varsin huokea. Suotava olisi, että kuvasarjaa tilattaisiin joka kansa- ja kiertokouluun“.

K. A. VAARANEN (Hougberg) **Kirkkohistoria.**

235 s. Hinta kovissa kansissa 2: 75.

Toivottavasti uutta uraa raivaava kirja. — — —

Arvosteluja:

„— — Tekijä on onnistunut ainettaan niin esittämään, että lukija sitä jännityksellä seuraa, saaden hyvän yleiskatseen kristillisen kirkon vaiheista". — — „Pakanalähetyksen ja kristillisen hyväntekeväisyystoiminnan historia on erityisellä lämmöllä ja tarpeen laajasti kirjoitettu. Lämmin harrastus aineesen ja raitis henki vallitsee teoksessa kauttaaltaan". — — „Varsinkin oppikirjana seminaareissa ja oppaana opinhaluisille kansalaisille on se kansantajuisuutensa ja henkevyytensä vuoksi suositettava".

Satakunta, nimimerkki W.

— — „Kirja on kieltämättä erittäin sopiva kirkkohistorian oppikirja seminaareille ja miksei oppikouluillekin. Samoin on se kansakouluillemmekin oivallinen oppikirja itsekseen opiskelua varten".

Kansakoulun lehti N:o 20, 1900.
Nimimerkki K.

„Kirjan ansioina mainittakoon monet hauskat kuvaukset ja kertomukset kuin myöskin se, että oman maamme kirkolliset vaiheet ovat kudotut yleisen kirkkohistoriallisen kehityksen juoksuun ja että pakanalähetyksen historiaa on laveammin, kuin Corneliuksessa, ja lämmintä harrastusta osoittavalla tavalla kerrottu".

Kasv. opill. Yhdistyksen aikakauskirjassa
I. A. Maunu.

— — „Kirjoitettu niin kansantajuisesti ja hauskasti, että se sopii hyvin Suomen kodeissakin luettavaksi".

Karjalatar. Nimimerkki K. A. V.

— — Vaarasen kirkkohistoria on helpompi lukea ja verrattoman paljoa hauskempi kuin Cornelius, jonka vuoksi sen johdolla saavutetaan paljoa parempia tuloksia kuin Corneliuksen. Vaikka Vaarasen kirja on laajempi kuin Cornelius, voidaan se läpikäydä ja oppia yhtä lyhyessä, ehkäpä lyhyemmässäkin ajassa kuin Corneliuksen oppikirja". — „On toivottava, että tämä kirja tulee ahkerasti käytetyksi kouluissamme". — „Kirja on halpahintainen, sen ulkomuoto miellyttävä".

Teol. Aikakauskirja N:o 10, 1900.
Georg Vaenerberg.

Tämän kirjan ulkoasusta ja kielestä sanoo *Yliopettaja K. Ervast:* „Kirjan ulkoasu on miellyttävä, sen paino parahinta laatua. Kieli on myöskin hyvin selvä, puhdas ja sujuva".

Karjalan Kirjakauppa- ja Kustannusliike

perustettu 1899

kristillisen kirjallisuuden kustantamiseksi ja levittämiseksi,

toimii saman päämäärän toteuttamiseksi kuin Sortavalan Evankelinen Seura ja tahtoo etupäässä ystävien välityksellä levittää kustantamiansa kirjoja, koska, niinkuin ulkomailla saavutettu kokemus osoittaa, **paras keino kristillisen kirjallisuuden levittämiseksi on ystävien liittyminen yhteiseen toimintaan.** Kansamme, Evankelinen kirkkomme ja kasvava nuorisomme tarvitsee kirjallisuuden levittäjiä, jotka panevat personansa alttiiksi levittääkseen **johdonmukaisen ja kestävän yhteistoiminnan kautta** taatusti hyviä kirjoja, jotka tuottavat tosihyötyä ja joita ei tarvitse peljätä antaa kenen käteen tahansa.

Pyydetään niitä ystäviä, jotka tahtovat auttaa Karjalan Kirjakaupan kustantamien kirjain levittämistä, lähettämään siitä tieto osoitteella: ***Karjalan Kirjakauppa- ja Kustannusliike Sortavalassa.***

Kasvatusopillinen Sieluoppi

Kirj. **B. Boxström.**

Hinta nid. 2: 75 ja kovissa kansissa 3 mk.

Arvosteluja: — „Tekijä on onnistunut tekemään esityksensä kauttaaltaan havainnolliseksi ja käytännölliseksi. Hän on Raamatusta, Kalevalasta, Maammekirjasta y. m. valinnut kaikille tuttuja kohtia esityksensä valaisemiseksi. Kirja on sen kautta tullut niin helppotajuiseksi, että melkein kuka tahansa voi ryhtyä sen avulla tutkimaan näitä vaikeina pidettyjä aineita: sielu- ja kasvatusoppia“. — *Satakunta. Nimimerkki S.*

— „Nähdessämme sielutieteen-oppikirjan tällä tavalla väritettynä — olimme vähällä sanoa: kukitettuna — muistuu ehdottomasti mieleen tuo vanha latinalainen sana: „Pitkä on tie määrityksien kautta, vaan lyhyt ja tenhoisa esimerkkien kautta“. *S. V. N:o 38. 1900.*

— „Kirja on tosin aijottu sieluopin opettajille ja kansakoulujemme opettajille. Mutta runsasaineisen sisältönsä ja yksinkertaisen sekä selvän esityksensä tähden suosittelemme sitä muillekin, joille kasvatuksen tärkeä toimi on uskottu. Jokainen äiti ja isä saa siitä hyviä viittauksia, joista hänellä tehtävässään on suurta hyötyä. Saakoon kirja siis suuren lukijakunnan!“ — *Vartija N:o 10, 1900.*